
LAPSIHAVAINNOINNIN MAASTOUTTAMINEN JANAKKALAN KUNNAN VUOROHOTOON

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Lahdensivu 4.5.2011

Nea Norvia

Miia Rämänen

Sosiaalialan koulutusohjelma
Hämeenlinna

Työn nimi Lapsihavainnoinnin maastouttaminen Janakkalan kunnan
vuorohoitoon

Tekijät Nea Norvia
Miia Rämänen

Ohjaava opettaja Terhi Kaisvuori

Hyväksytty _____._____.2011

Hyväksyjä

HÄMEENLINNA

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosiaalipedagoginen kasvatus

Tekijät

Nea Norvia & Miia Rämänen

Vuosi 2011

Työn nimi

Lapsihavainnoinnin maastouttaminen Janakkalan kunnan vuorohoitoon

---

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön tarkoituksena oli maastouttaa lapsihavainnointi osaksi Janakkalan kunnan vuorohoitoa. Tutkimukseen osallistui yhteensä kaksi vuorohoidon yksikköä. Työn tavoitteena oli kehittää työntekijöiden ammatillista osaamista sekä vahvistaa lapsihavainnoinnin asemaa vuorohoidon arjessa. Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Janakkalan kunnan kanssa. Työn lähtökohtana oli työelämän tarve saada lapsihavainnointi vuorohoidon arkeen.

Tutkimuksen keskeisimmät teoreettiset lähtökohdat koostuivat sosiokulttuurisen innostamisen, lapsihavainnoinnin, kasvatuskumppanuuden, perhepäivähoitajan sekä vuorohoidon teorioista. Tutkimus oli luonteeltaan laadullinen tutkimus, jossa esiintyi toimintatutkimuksellisia piirteitä. Tutkimus eteni prosessinomaisesti. Aineiston keruumenetelminä käytettiin teemahaastattelua, avointa lomakekyselyä, havainnointia sekä lapsihavainnointiseurantalomaketta. Opinnäytetyön aineiston analyysimenetelmänä käytettiin aineistolähtöistä teoriasidonnaista sisällönanalyysia.

Tutkimuksen tulokset osoittivat, että lapsihavainnoinnin maastouttaminen Janakkalan kunnan vuorohoitoon onnistui. Lapsihavainnointi on toimiva työväline vuorohoidon arjessa ja se tukee työntekijöiden työtä. Sen avulla voidaan seurata entistä paremmin muun muassa lapsen kasvua, kehitystä sekä mielenkiinnonkohteita. Tutkimuksen mukaan havainnointi toimii apuna työntekijöiden ja vanhempien välisessä yhteistyössä. Lisäksi lapsihavainnointi tukee tiedonkulkua vuorohoidon arjessa. Opinnäytetyön jatkotutkimusaiheeksi nousi, miten vanhemmat voitaisiin osallistaa mukaan lapsihavainnointiin.

Avainsanat lapsihavainnointi, ryhmäperhepäivähoito, varhaiskasvatus, vuorohoito

Sivut

79 s. + liitteet 9 s.

Hämeenlinna
Degree Programme in Social Services
Sociopedagogical Education

Authors	Nea Norvia & Miia Rämänen	Year 2011
Subject of Bachelor's thesis	Introducing Child Observation in the 24-hour Daycare in the Municipality of Janakkala	

ABSTRACT

The purpose of the research was to adapt child observation to be part of 24-hour daycare in the municipality of Janakkala. Two 24-hour daycare units took part in the research. The aim of the study was to develop the professional skills of the employees and improve the status of child observation within 24-hour daycare. The research was carried out in co-operation with the municipality of Janakkala. The starting point for the thesis was the daycare services' need to make child observation a part of the everyday routines in 24-hour daycare.

The theoretical basis of the research consisted of sociocultural animation, child observation, educational partnership, family daycare and 24-hour daycare. The nature of the research was qualitative, also including features of action research. The research proceeded in stages. The data collection methods used were thematic interviews, unstructured questionnaires, observation and a child observation form. The data obtained from the research was analysed using content analysis.

The results of the study showed that adapting child observation to the 24-hour daycare in the municipality of Janakkala was successful. Child observation is a suitable tool in the everyday routines of 24-hour daycare and it supports the employees in their work. According to this study, child observation enhances co-operation between the parents and the employees. The research raised a question of how the parents could be engaged in child observation.

Keywords child observation, group family daycare, early childhood education, 24-hour daycare

Pages 79 p. + appendices 9 p.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TARVE.....	3
2.1	Lähtökohdat	3
2.2	Maastouttaminen	4
3	TEOREETTISET NÄKÖKULMAT	5
3.1	Sosiokulttuurinen innostaminen maastouttamisen lähtökohtana	6
3.2	Varhaiskasvatuksen määrittelyä	7
3.3	Vuorohoito osana varhaiskasvatusta	9
3.4	Ryhmäperhepäivähoito osana varhaiskasvatusta	10
3.5	Perhepäivähoitaja ryhmäperhepäivähoidon työntekijänä	11
3.6	Lapsihavainnointi varhaiskasvatuksessa	13
3.7	Lapsihavainnointi työntekijän työvälineenä	15
3.8	Lapsihavainnointi ja siihen soveltuvia menetelmiä	16
3.9	Lapsihavainnointi kasvatuskumppanuuden vahvistajana	20
4	AIKAISEMMA TUTKIMUKSET	23
4.1	Työntekijöiden perehdyttäminen lapsihavainnointiin	23
4.2	Lapsihavainnointi varhaiskasvatuksen työmenetelmänä	24
4.3	Työntekijän havainnoiminen päivähoidossa	24
5	TUTKIMUSPROSESSIN KUVAUS	26
5.1	Vuorohoito tutkimusympäristönä	26
5.2	Lapsihavainnoinnin maastouttaminen ja työntekijöiden osallistaminen	27
5.2.1	Alkukartoitus	28
5.2.2	Mallintaminen	28
5.2.3	Lapsihavainnointipalaverit	29
5.2.4	Työntekijöiden osallistaminen lapsihavainnoinnin toteuttamiseen	29
5.2.5	Lukupiiri	30
5.2.6	Purkupalaveri	31
5.2.7	Loppukartoitus	32
5.2.8	Lapsihavainnointiseurantalomake	33
6	TUTKIMUSTEHTÄVÄ	33
7	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	34
7.1	Kohderyhmän kuvaus	35
7.2	Kvalitatiivinen tutkimus	36
7.3	Triangulaatio	37
7.4	Toimintatutkimukselliset piirteet	38
7.5	Aineistonkeruu menetelmät	39
7.5.1	Kyselylomakkeet	39
7.5.2	Teemahaastattelu	40
7.5.3	Osallistuva ja ulkopuolinen havainnointi	42
7.6	Sisällönanalyysi	44

8	TULOKSET.....	46
8.1	Henkilöstön näkemyksiä lapsihavainnoinnista vuorohoidossa	46
8.2	Työntekijöiden kokemuksia lapsihavainnoinnin maastouttamisesta	50
8.3	Työntekijöille muodostuneet kokemukset lapsihavainnoinnista	57
8.4	Työntekijöiden näkemykset lapsihavainnoinnin maastoutumisesta	63
9	JOHTOPÄÄTÖKSET	65
10	POHDINTA.....	69
10.1	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	72
10.2	Jatkotutkimusaiheet.....	73
	LÄHTEET	75

Liite 1	Tiedote vuorohoidon lasten vanhemmille
Liite 2	Lupakysely työntekijöille
Liite 3	Lapsen havainnointilomake
Liite 4	Lapsihavainnointiseurantalomake -esimerkki
Liite 5	Lapsihavainnoinnin alkukartoitus-kysely
Liite 6	Lapsihavainnoinnin loppukartoitus-kysely
Liite 7	Teemahaastattelurunko

1 JOHDANTO

Hakkarainen (2002, 269–270) toteaa, että havaintojen tekeminen ja dokumentointi kuuluvat olennaisesti kehittävän varhaiskasvatuksen työvälineisiin. Arjen keskellä havaintojen tekeminen lapsista sekä tehtyjen havaintojen kirjaaminen kuitenkin helposti unohtuvat ja jäävät taka-alalle. Aikaisemmin on ajateltu, että erilaisten testien tulokset sekä aikuisen yleiskuva lapsesta riittävät arviointia tehdessä. Havainnoinnin tarpeellisuus onkin noussut enemmän esiin sellaisten lasten kanssa, joilla on erityisongelmia. Muutoin säännöllisen lapsihavainnoinnin käyttäminen varhaiskasvatuksen työvälineenä on harvinaista.

Havaintojen dokumentointi on tärkeätä, sillä sen avulla työntekijällä on omien havaintojensa tueksi esittää konkreettisia esimerkkejä. Dokumentoituja havaintoja voidaan lukea yhä uudelleen, ja niihin voidaan palata tarpeen tullen. Näin mahdollistuu pidemmän aikavälin seuranta ja arviointi. Tehdyt havainnot toimivat myös kasvatuskumppanuuden tukena, sillä tavallisesti vanhemmat ovat kiinnostuneita kuulemaan lapsensa hoitopäivän kulusta. Työntekijän on helpompi kertoa lapsen päivästä vanhemmalle totuudenmukaisesti, kun hän on päivän aikana havainnoinut lapsia ja kirjannut havainnot ylös. Havainnoinnin kautta myös niin sanotun mutuntuntuman kertominen vähenee.

Havainnoinnin avulla työntekijän on mahdollista asettaa keräämänsä lapsikohtainen informaatio ja ymmärrys osaksi jokaisen lapsen kasvatustavoitteita. Nämä yksilölliset kasvatustavoitteet toimivat jokapäiväisen toiminnan toteuttamisen pohjana. Työntekijä voi tukea ja ohjata lasten oppimista sekä toimintaa lapsilähtöisesti reagoimalla ja vastaamalla lapsilta tuleviin aloitteisiin päivittäin. (Heikka, Hujala & Turja 2009, 41.)

Lapsihavainnointi olisi hyvä nähdä osana varhaiskasvatuksen viikoittaista arkea, sillä sen keinoin lapsesta saadaan paljon monipuolista tietoa. Havainnoinnin kautta lapset ja heidän tarpeensa sekä mielenkiinnon kohteensa voidaan huomioida varhaiskasvatuksessa entistäkin kattavammin. Myös lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista voidaan seurata ja tukea aiempaa monipuolisemmin.

Opinnäytetyö käynnistyi Janakkalan kunnan tarpeesta saada lapsihavainnointi maastoutettua kunnan kahteen vuorohoitoyksikköön. Maastouttamisen prosessia oltiin samoihin aikoihin aloittamassa myös muihin Janakkalan kunnan varhaiskasvatusyksiköihin. Lapsihavainnointiin tutustuttaminen päädyttiin toteuttaa vuorohoidossa prosessinomaisesti sekä vuorohoidon erityispiirteet huomioon ottavasti.

Opinnäytetyöprosessi toteutettiin syksyn 2010 ja kevään 2011 välisenä aikana. Tutkimuksen tavoitteena oli maastouttamisen lisäksi tukea työntekijöiden ammatillisuuden kehittämistä sekä kartoittaa työntekijöiden näkemyksiä lapsihavainnoinnista. Tutkimusaineisto kerättiin vuorohoidon työntekijöiltä käyttämällä teemahaastattelua, kyselylomakkeita sekä havaintojen seurantalomaketta. Lisäksi koko prosessin ajan käytettiin osallis-

tuva ja ulkopuolista havainnointia. Tutkimusaineiston analysointi toteutettiin aineistolähtöisellä teoriasidonnaisella sisällönanalyysillä. Opinnäytetyö oli luonteeltaan laadullinen tutkimus, joka sisälsi toimintatutkimuksellisia piirteitä.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TARVE

Opinnäytetyö on tehty yhteistyössä Janakkalan kunnan vuorohoidon kanssa. Työn lähtökohtana oli kunnan tarve saada lapsihavainnointi osaksi vuorohoidon arkea. Opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa lapsihavainnointi oli ajankohtainen aihe koko Janakkalan kunnan varhaiskasvatuspiirissä, mukaan lukien päiväkodit ja perhepäivähoito.

Opinnäytetyön työelämän yhteistyötahoina toimivat Janakkalan kunnan varhaiskasvatusjohtaja, vuorohoidon johtaja sekä kahden vuorohoitoyksikön henkilökunta. Työn rakenne suunniteltiin yhdessä vuorohoidon johtajan kanssa huomioiden molempien työyhteisöjen tarpeet ja sen hetkinen tilanne. Maastouttamisen prosessista haluttiin muodostaa yhteneväinen, selkeä ja vuorohoitoon soveltuva. Maastouttaminen päädyttiin toteuttamaan joustavalla aikataululla siten, että se oli realistinen toteuttaa.

Opinnäytetyön työnimi muodostui heti prosessin alkuvaiheilla. Työelämä käytti lapsihavainnointiin perehdyttämisestä sanaa maastouttaminen, joten tämä haluttiin nostaa esiin myös opinnäytetyön nimessä. Maastouttaminen on maanläheinen sana, joka kuvaa hyvin uuden menetelmän vientiä työelämän tietoisuuteen ja käytäntöön.

2.1 Lähtökohdat

Opinnäytetyömme aihe sai alkunsa elokuussa 2010, kun keskustelimme Janakkalan kunnan varhaiskasvatusjohtajan kanssa. Hänellä oli tarjota opinnäytetyön aiheeksi lapsihavainnoinnin maastouttamista Janakkalan kunnan vuorohoitoon. Olimme aiemmin suunnitelleet työme aiheeksi lapsihavainnointia, joten päätimme ottaa aiheen vastaan. Suunnittelimme opinnäytetyömme aikataulun sekä maastouttamisen toteuttamisen vaiheet yhdessä vuorohoidon johtajan kanssa.

Opinnäytetyöprosessimme alkaessa lapsihavainnoinnin maastouttaminen oli ajankohtainen aihe koko Janakkalan kunnan päivähoidossa. Lapsihavainnointiin liittyen Janakkalassa ja Hattulassa oli toteutettu vuosina 2007–2008 VAKA-verkko-hankkeen lapsihavainnointi ja -arviointi -projekti. Projektista innostuneena kunnat lähtivät jatkamaan ja kehittämään lapsihavainnointia. Tampereen yliopiston vetämä Työyhteisön pedagoginen kehittäminen työhyvinvoinnin perustana päivähoidossa -projekti tarjosi tähän hyvän mahdollisuuden. (Hujala & Fonsén 2010, 1.)

Työyhteisön pedagoginen kehittäminen työhyvinvoinnin perustana päivähoidossa -projektin tarkoituksena oli Hujalan & Fonsénin (emt. 1–2) mukaan kehittää työhyvinvointia tukemalla työhallintaa. Työhallinnan parantamisen yhtenä tarkoituksena oli puolestaan kehittää päivähoidon kasvatuksellisten toimintojen laatua lapsihavainnoinnin avulla yhdessä lasten vanhempien kanssa. Projektin tavoitteena oli myös kehittää työyhteisön käyttöön varhaiskasvatukseen soveltuvia työmenetelmiä.

Yhtenä hankkeen tavoitteena pidettiin lisäksi lapsihavainnoinnin kehittämistä varhaiskasvatuksessa. Lapsihavainnoinnin keinoin pyritään parantamaan lapsen hyvinvointia ja yksilöllistä huomiointia. Hankkeen myötä kuntiin haluttiin saada yhteneväinen toimintamalli lapsihavainnoinnin, dokumentoinnin ja arvioinnin toteuttamiseksi ja lasten yksilöllisten varhaiskasvatussuunnitelmien tueksi. (Hujala & Fonsén 2010, 2.)

Lapsihavainnointi -hankkeesta saadun osaamisen maastouttaminen alkoi Janakkalan kunnan päiväkodeissa vuonna 2010. Perhepäivähoitajille sekä jokaiselle varhaiskasvatuksen yksikölle jaettiin samana vuonna tietopaketti koskien lapsihavainnointia. Janakkalan ja Hattulan varhaiskasvatuksen työntekijöille järjestettiin yhteinen koulutustilaisuus 28.8.2010. Koulutustilaisuus järjestettiin Janakkalan Kiipulassa, ja tilaisuuden sisältö muodostui lapsihavainnointi -hankkeen herättämistä ajatuksista sekä Marjatta Kallialan lapsihavainnointiin liittyvästä luennosta.

Lapsihavainnointi-hanke oli suunniteltu alusta alkaen koskemaan myös vuorohoitoa. Opinnäytetyönä toteutettu maastouttaminen antoi laajemmat mahdollisuudet uuteen työmenetelmään tutustumiseen. Maastouttamisen rakenne suunniteltiin yhdessä vuorohoidon johtajan kanssa. Yhdessä suunnittelemisen oli tärkeätä, sillä johtajalla oli tiedossa molempien vuorohoitoyksiköiden sen hetkinen tilanne. Näin kyettiin rakentamaan lapsihavainnoinnin maastouttamisen vaiheet huomioiden erilaiset näkökulmat sekä realiteetti.

Ennen opinnäytetyön varsinaista aloittamista vuorohoidon yksiköiden kanssa, suunniteltiin maastouttamisen rakenne. Rakenteeseen jätettiin kuitenkin jouston varaa mahdollisten ennakoimattomien tekijöiden huomioon ottamiseksi. Maastouttamisen prosessin vaiheiksi muodostuivat lopulta: mallintaminen, alkupalaveri, työntekijöiden osallistaminen havainnointiin, lukupiiri ja loppupalaveri.

2.2 Maastouttaminen

Opinnäytetyön tavoitteena oli maastouttaa lapsihavainnointi Janakkalan kunnan vuorohoitoon. Maastouttamisella tarkoitettiin tässä yhteydessä uuden menetelmän viemistä ohjattuna työyhteisön tietoisuuteen. Tarkoituksena oli tutustuttaa ja lisätä työntekijöiden tietoisuutta lapsihavainnoinnin suhteen. Maastouttaminen merkitsi toisin sanoen uuteen työmenetelmään perehdyttämistä.

Perehdyttäminen on asia, jota tarvitaan työyhteisöissä jatkuvasti, sillä teknologia ja erilaiset työmenetelmät kehittyvät koko ajan. Perehdyttäminen tulee aina suunnitella ja toteuttaa sen hetkisen tilanteen, tarpeen sekä perehdyttämisen kohteena olevien henkilöiden mukaisesti. Muutokset herättävät usein työntekijöissä pelkoa ja epävarmuutta tulevasta. Tämän vuoksi muutoksien perehdyttämiseen on valmistauduttava huolellisesti. (Työturvallisuuskeskus TKK 2007, 1–4.)

Työturvallisuuskeskus TKK:n (2007, 6, 20) mukaan perehdyttämisen tarkoituksena on uuden asian oppiminen. Aluksi on määriteltävä perehdyttä-

misen tavoitteet, kuten millaisia tietoja ja taitoja on tarkoitus oppia ja millä aikavälillä. Maastouttaessa uusia työmenetelmiä on työntekijöitä opastettava menetelmän käytössä yhtälailla kuin uusien koneidenkin käyttöön-otossa.

Maastouttaminen eli uuteen menetelmään perehdyttäminen on aktiivista toimintaa. Perehdyttämisen alussa uudet asiat rakennetaan yhdessä ymmärrettävään ja toteutettavaan muotoon. Maastouttaminen edellyttää muutoksen ohjaajalta keskustelevaa sekä osaavaa ohjaamista. Ohjaajan on myös sisäistettävä, että yhdessä tekemällä ja harjoittelemalla voidaan saavuttaa tavoiteltava tulos. Hyvin toteutetun maastouttamisen aikana työntekijöille tulisi muodostua kuva siitä, että jokaisen tekemä työpanos on merkityksellinen uuden menetelmän ylläpitämisessä arjen keskellä. (Sumkin & Tuomi 2010, 19–20, 80.)

Työ tuntuu työntekijöiden mielestä turvalliselta, kun työympäristö, työyhteisö sekä työ pysyvät kauan samankaltaisena. Tästä johtuen muutos voi tuoda mukanaan epävarmuutta sekä turvattomuuden tunnetta. Uusien työmenetelmien käyttöönotto voi täten aiheuttaa varovaisuutta sekä pelkoa virheiden tekemisestä. Vaikka muutosvastarinta nähdään usein kielteisenä ilmiönä, se on kuitenkin luonnollinen ilmiö kohdatessa uusia tilanteita. (Työturvallisuuskeskus TKK 2007, 20–21.)

Työyhteisöjen muutosvastarintaa voidaan lievittää antamalla työntekijöille riittävästi informaatiota uudesta työmenetelmästä, sen tuomista muutoksista sekä mahdollisista vaikutuksista. Mikäli muutos koskee koko työyhteisöä, olisi tärkeää mahdollistaa keskustelutilanne koko henkilöstön kanssa. Keskusteleminen voi lievittää työntekijöiden kokemaa epävarmuutta sekä epäonnistumisen pelkoa uuden työmenetelmän käyttöönoton suhteen. (emt. 20.)

Maastouttamisen kannalta oli merkityksellistä, että prosessi rakennettiin selkeäksi ja johdonmukaiseksi. Uuden työmenetelmän käyttöönotossa oli myös tärkeää, että työntekijät saivat uudesta asiasta monipuolista tietoa sekä teorian että käytännön harjoittelun kautta. Jokaisen työpanos oli tärkeä, ja prosessin aikana oli merkityksellistä antaa työntekijöille positiivista ja kannustavaa palautetta. Muutokset eivät tapahdu hetkessä, joten oli hyvä antaa työntekijöille, muutokselle sekä muutosvastarinnalle riittävästi aikaa.

3 TEOREETTISET NÄKÖKULMAT

Opinnäytetyön teoreettisen viitekehyksen muodostavat sosiokulttuurinen innostaminen, varhaiskasvatus, lapsihavainnointi ja lapsihavainnointiin soveltuvat menetelmät. Työn kannalta oli merkityksellistä käsitellä myös perhepäivähoitajan, ryhmäperhepäivähoitoon sekä kasvatuskumppanuuteen liittyviä teorioita. Opinnäytetyö toteutettiin vuorohoidossa, joka oli rakenteeltaan ryhmäperhepäivämuotoinen. Suurin osa työntekijöistä toimi perhepäivähoitajananimikkeellä. Tämän vuoksi teoriat olivat työn kannalta yhtä välttämättömiä kuin varhaiskasvatukseen ja lapsihavainnointiin liitty-

vät teorit. Lapsihavainnoinnilla puolestaan on kasvatuskumppanuutta tukeva merkitys, joka korostui myös tutkimustuloksista. Näitä kaikkia teoriakokonaisuuksia yhdistää vuorohoitoon ja lapsihavainnointiin kietoutuvat tekijät.

3.1 Sosiokulttuurinen innostaminen maastouttamisen lähtökohtana

Sosiokulttuurinen innostaminen on yksi sosiaalipedagogiikan työmuoto. Se korostaa ihmisen tietoisuuden heräämistä ja kasvua yhteisönä kehittäjäksi. Innostamisessa on kyse muun muassa toisten kohtaamisesta ja keskinäisestä tasavertaisesta dialogista. Innostaminen muodostuu aloitteellisuudesta, osallistumisesta sekä toiminnan ja sen merkityksen pohtimisesta. Se on myös tapa auttaa ihmistä tiedostamaan hänen ongelmansa sekä olemaan vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa, jotta ongelmiin löydetäisiin ratkaisuja. (Hakkarainen 2009, 29–30.)

Sosiokulttuurinen innostaminen on väline elähdyttää ihmisessä herkimisen sekä itsetoteutuksen prosessia. Innostamisen tarkoituksena on herättää ihmisen tietoisuutta, organisoida toimintaa sekä saada ihmisiä liikkeelle. Sillä on tärkeä osa myös sosiaalisen vuorovaikutuksen edistämisessä ja subjekti-subjekti-suhteen kehittämisessä. Innostamisen avulla pyritään lisäksi kohentamaan ihmisten elämän laatua. (Kurki 2000, 19–20.)

Hämäläisen ja Kurjen (1997, 205, 207) mukaan innostaminen on aina tavoitteellista toimintaa, jonka tarkoituksena on tukea ihmistä auttamaan itse itseään. Innostamisen avulla halutaan auttaa yksilöä osallistumaan yhteisönsä elämään sekä tarjota mahdollisuus kuulua johonkin. Innostamisen prosessin etenemisen tahti määräytyy aina yksilöiden mukaan.

Innostaminen on osa kasvatuksellista toimintaa. Se luo teoreettis-käytännöllisiä elementtejä kasvatukseen ja koulutukseen, jotka tukevat ihmisen sosiaalista kasvua, herättävät hänen sosiaalista tietoisuuttaan sekä sitoutumistaan. Innostamisen avulla pyritään tukemaan solidaarisuuden henkeä yksilön sekä ryhmän välillä. (Kurki 2000, 41–42.)

Kurjen (2006, 153–154) näkemyksen mukaan innostaminen pitää sisällään ihmisten elämisen yhteisössä, lähiössä sekä koko maailmassa. Kaiken toiminnan lähtökohtana pidetään ihmisen omaa todellista arkea eli sosiokulttuurista todellisuutta. Innostajana toimivan työntekijän tulee perustaa toteutettava työskentely tämän asiakkaan arjen todellisuuden mukaisesti. Työntekijän olisi hyvä tietää asiakkaansa todenmukainen arki mahdollisimman hyvin, jotta sitä voitaisiin pyrkiä yhdessä muuttamaan. Asiakas kuitenkin itse määrittää tavoiteltavan muutoksen, sillä hän tietää kaikkein parhaiten, mitä omalta elämältään haluaa ja toivoo.

Käytännössä sosiokulttuurinen innostaminen on motivaation herättämistä toimintaa kohtaan sekä elämän antamista ja siinä tukemista. Se on väline, jolla pyritään saamaan aikaiseksi laadullinen muutos kohti parempaa. Innostamisen tavoitteena on saada ihminen kiinnostumaan omasta elämästään ja osallistumaan elämänsä kehittämiseen. (Kurki 2006, 152.)

Innostamisen tarkoituksena on edistää ihmisten organisoitumista ja sosiokulttuuristen toimintojen syntyä sekä oppia niiden avulla tekemällä ja kokemalla. Toiminnan ydin muodostuu innostamisesta ihmisen oman osallistumisen ja aktiviteettien kautta. Innostajan osallisuuden motivointi on kuitenkin pidemmän päälle turhaa, mikäli toimintaa ei yrittämisestä huolimatta synny. (Kurki 2000, 136.)

Innostaminen ei ole teoreettista tai konkreettista opettamista. Sen sijaan sosiokulttuurinen innostaminen korostaa jokaisen yksilön ilmaisun kehittymistä. Innostaminen rakentuu aina samoista innostamiselle tyypillisistä pääelementeistä, joiden lisäksi toteuttamisen laatuun vaikuttavat useat muuttuvat tekijät. Muuttuvia tekijöitä ovat muun muassa tekemisen laatu, osallistujat, aika sekä strategia. Innostajan tehtävänä on auttaa ihmistä löytämään halu sekä motivaatio kehittää itse itseään. Innostajan yhtenä tavoitteena voidaan pitää myös itsensä tarpeettomaksi tekemistä ammatillisessa mielessä. (Hakkarainen 2009, 32; Kurki 2000, 73–76, 136.)

Hämäläinen ja Kurki (1997, 230–231) näkevät, että innostaja on sellainen ihminen, jolla on taitoa toteuttaa innostamisen tehtäviä sekä herättää ihmisten osallisuutta. Heidän mukaansa innostajan tehtävänä on herätellä yksilöitä sekä ryhmiä oma-aloitteellisuuteen. Kurki (2000, 80–81) kuitenkin toteaa, ettei innostajana silti voi toimia kuka tahansa henkilö. Mikäli ei ole kiinnostunut ja innostunut itse kyseistä asiasta, ei myöskään sovellu innostajaksi.

Sosiokulttuurisella innostamisella on ollut vaikutusta myös opinnäytetyön toteuttamisessa. Innostamisen tavoitteena oli ennen kaikkea osallistaa työntekijät oman työnsä kehittämiseen sekä ammatilliseen vastuunottamiseen. Innostajien tehtävänä oli motivoida ja kannustaa työntekijöitä tähän. Tarkoituksena ei kuitenkaan ollut tehdä asioita työntekijöiden puolesta tai estää työntekijöiden oma-aloitteellisuutta ja osallisuutta toiminnan suunnittelussa sekä toteuttamisessa.

3.2 Varhaiskasvatuksen määrittelyä

Varhaiskasvatus on pienten lasten kanssa käytävää vuorovaikutusta, jonka tarkoituksena on ylläpitää sekä tukea tietoisesti lapsen kasvua ja kehitystä. Varhaiskasvatus muodostuu hoidosta, kasvatuksesta sekä opetuksesta. Ennen kaikkea varhaiskasvatuksessa on kyse suunnitelmallisesta sekä tavoitteellisesta yhteistoiminnasta, jonka tavoitteena on edistää lasten kokonaisvaltaista hyvinvointia. Hyvinvointia voidaan edistää muun muassa pysyvillä ja turvallisilla ihmissuhteilla. (Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 2005, 11, 15.)

Yleisiä varhaiskasvatuspalveluiden tuottajia ovat kunnat, järjestöt sekä yksityiset palveluntuottajat. Varhaiskasvatusta toteutetaan varhaiskasvatuspalveluissa valtakunnallisten linjausten mukaisesti. Keskeisimpiä järjestysmuotoja ovat päiväkotitoiminta ja perhepäivähoito. Esiopetus, joka alkaa vuotta ennen oppivelvollisuuden alkamista, kuuluu myös osaksi varhaiskasvatusta. Esiopetus on tavoitteellista sekä suunnitelmallista opetusta ja kasvatusta. Varhaiskasvatus ja siihen laskettava esiopetus sekä perus-

opetus muodostavat johdonmukaisen polun koulumaailmaan. (Reunamo 2007, 101; Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 2005, 11.)

Heikka, Hujala ja Turja (2009, 41) mieltävät, että varhaiskasvatuksen käsite tarkoittaa varhaislapsuuden eli alle kouluikäisten lasten kasvatuskäytäntöä. Varhaiskasvatuksessa lapsi on toiminnan keskiössä. Lapsen kasvua ja kehitystä tuetaan kohti aktiivista toimijuutta. Tavoitteisiin pyritään pääsemään aikuisen tietoisien ja tavoitteellisen ohjauksen keinoin, sosiaalisten kontaktien sekä lapsen omaehtoisen ja kokemuksellisen toiminnan avulla. Tarkoituksena on auttaa lasta tunnistamaan myös oma oppimisen strategiansa.

Varhaiskasvatuksen toimintaa ohjaavat muun muassa kolme seuraavaa kasvatuspäämäärää: lapsen hyvinvoinnin edistäminen, itsenäisyyden lisääminen vaiheittain sekä toiset huomioon ottavan käyttäytymisen vahvistaminen. Kasvatushenkilöstön on tärkeää korostaa lapsuuden arvokkuutta itsessään sekä tukea lasta ihmisenä kasvamisessa sekä kunnioittaa jokaisen lapsen ainutlaatuisuutta. (Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 2005, 13.)

Turjan (2004, 10) näkemyksen mukaan varhaiskasvatuksessa lapsi nähdään yhä useammin subjektina, joka vaikuttaa omaan elämäänsä sekä ympäristöönsä. Lapsilähtöisessä kasvatuksessa lasta pidetäänkin muun muassa aloitteellisena ja valintoja tekevänä yksilönä, joka jatkuvasti pyrkii kasvattamaan ymmärrystään itsestään sekä ympäristöstään. Nykypäivänä kasvatuksen tavoitteet ja toimintatavat nähdään erilailla kuin ennen. Ammatillaisen tehtävänä ei katsota enää olevan siirtää valmista tietoa suoraan lapselle. Sen sijaan nykyään nähdään, että lapsi oppii myös toimimalla ja etsimällä tietoa itse.

Keskeisenä voimavarana varhaiskasvatuksessa on henkilökunnan ammatitaito. Laadukasta kasvatustyötä tehtäessä on tärkeää, että jokaisella kasvatusyhteisön kasvattajalla on vankka ammatillinen osaaminen sekä ammattialan tietoisuus. (Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 2005, 11.)

Varhaiskasvatus on työtä, jota tehdään lasten vuoksi. Sen tavoitteena on tukea lasten kasvua ja kokonaisvaltaista kehitystä. Nämä tavoitteet pyritään täyttämään muun muassa aikuisen tietoisien, tavoitteellisen ja sitoutuneen suunnittelun ja toiminnan avulla. Jotta lasten todelliset mielenkiinnonkohteet, tarpeet ja kehityksen vaiheet voitaisiin tunnistaa, tarvitaan kuitenkin yhä enemmän laadukkaita työvälineitä lasten sosiokulttuurisen todellisuuden tavoittamiseksi. Lapsihavainnointi on yksi mahdollinen ja helppokäyttöinen menetelmä, jonka avulla voidaan kehittää varhaiskasvatuksen laatua tavoittamalla entistä paremmin lapsen oma maailma ja todellisuus.

3.3 Vuorohoito osana varhaiskasvatusta

Vuorohoito tarjoaa hoitoa vuorotyötä tekevien perheiden lapsille. Janakkalan vuorohoito toimii tiiviissä yhteistyössä muun varhaiskasvatuksen, kuten muiden lähipäiväkotien, kanssa. Vuorohoidossa varhaiskasvatusta toteutetaan varhaiskasvatussuunnitelman sekä yleisten varhaiskasvatusta säätelevien lakien ja asetusten puitteissa. Näiden lisäksi vuorohoidon luonne sisältää erilaisia ominaispiirteitä, jotka huomioidaan jokapäiväisessä toiminnassa. (Jalli-Huhtala, Sähköpostiviesti 21.3.2011.)

Vuorohoidon toimiessa ryhmäperhepäivähoidon rakenteella on aikuisten ja lasten välinen suhdeluku yhden suhde neljään. Janakkalan kunnan vuorohoidossa pyritään aina huomioimaan aikuisten riittävyys paikalla olevaan lapsilukumäärään nähden. Vuorohoidon arki on hyvin vaihtelevaa, sillä lasten ikäjakauma ja lapsiryhmän koko vaihtelevat päivittäin. Näin ollen myös tarvittavien aikuisten määrä vaihtelee päivittäin. Jotta toiminta onnistuisi vuorohoidon kaltaisessa ympäristössä, tarvitaan sujuvaa tiedonkulkua henkilökunnan välillä. (Jalli-Huhtala, Sähköpostiviesti 21.3.2011.)

Vuorohoidon työntekijöiden ikäjakauma voi vaihdella hyvinkin paljon. Janakkalan kunnan vuorohoidon johtajan Johanna Jalli-Huhtalan (Sähköpostiviesti 21.3.2011) näkemyksen mukaan vanhemmat työntekijät ovat ammatillisesti paljon kokeneita ja vahvoja. Vanhemmille työntekijöille on myös kerääntynyt paljon arjen viisautta sekä kokemuksia, joita he voivat jakaa nuoremmille työntekijöille. Nuorilla työntekijöillä on vastaavasti omat erityisosaamisen alueensa. Näitä ovat muun muassa tietotekniikan hallitseminen sekä erityiskasvatuksen tunteminen.

Janakkalan kunnan vuorohoidossa lasten ikärakenne on Jalli-Huhtalan (sähköpostiviesti 21.3.2011) mukaan yhdestä kuuteen vuotta. Lasten suuri ikähaitari saman ryhmän sisällä asettaa haasteita toiminnan suunnittelemisen ja toteuttamisen kannalta. Tämän vuoksi vuorohoidossa pyritään hyödyntämään paljon pienryhmätoimintaa, jotta jokainen lapsi saisi oman kehitystasonsa ja tarpeensa mukaista toimintaa sekä ohjausta.

Päiväkodin, kuten myös vuorohoidon, päätarkoituksena on Heleniuksen ja Korhosen (2008, 15, 69) mukaan turvata lapsen hoito sinä aikana, kun vanhemmat eivät siihen itse pysty, esimerkiksi työn vuoksi. Varhaiskasvatuksessa tärkeinä asioina pidetään muun muassa lapsen hyvää ja luotettavaa hoitoa sekä perustarpeiden täyttämistä, kuten riittävää ruuan saantia. Lapsen hoitaminen on tärkeätä, sillä se luo lapselle turvallisuuden ja välittämisen tunnetta sekä antaa lapselle ja aikuiselle mahdollisuuden vuorovaikutukselliseen suhteeseen.

Yksi varhaiskasvatuksen suurimmista merkityksistä on kuitenkin vertaisvuorovaikutus, sillä esimerkiksi perheen ainoilla lapsilla ei välttämättä ole siihen riittävästi mahdollisuuksia. Päivähoito luo myös hyvän mahdollisuuden saada erilaisia kokemuksia ja kehittää lapsen vuorovaikutustaitoja. Lapset eivät itse omaksu sosiaalista kokemusta ja sosiaalisia suhteita, vaan tämä tapahtuu aikuisen eli kasvattajan avustamana vuorovaikutuksessa ympärillä olevien ihmisten ja ympäristön kanssa. (Korhonen 2008, 65–

69.) Tämä merkitys korostuu yhtälailla päiväkodeissa kuin vuorohoidosakin.

Vuorohoidon arki eroaa perinteisestä päiväkodista monessa suhteessa. Jokaisen päivän kokoonpano on erilainen johtuen lasten epäsäännöllisistä hoitovuoroista ja -ajoista sekä työntekijöiden vuorotyön luonteesta. Toisinaan voi kulua useita päiviäkin, ettei työntekijä näe joitain lapsia tai työtovereitaan. Tämän vuoksi on tärkeätä, että vuorohoidossa on hyvät tiedonkulun välineet, jotta tärkeät asiat kulkevat työntekijältä toiselle. Tiedonkulkua voidaan edistää muun muassa viestivihkon avulla.

3.4 Ryhmäperhepäivähoito osana varhaiskasvatusta

Nykypäivänä ryhmäperhepäivähoitoa eli ryhmistä järjestetään yhtenä perhepäivähoidon muotona. Ryhmäperhepäivähoidon toiminta sijoittuu perhepäivähoidon ja perinteisen päiväkotihoidon väliin. Ryhmäperhepäivähoidossa toteutettava hoito- ja kasvatustoiminta on tavallista perhepäivähoitoa päiväkotimaisempaa. (Alho-Kivi 2004, 225; Väisänen 2007, 10.)

Ryhmäperhepäivähoitoon liittyy ristiriitaisuuksia. Ensinäkin ryhmäperhepäivähoitotoiminta nähdään virallisesti perhepäivähoidon yhtenä vaihtoehtona. Silti lasten vanhemmat kokevat sen tavallisesti päiväkotitoiminnaksi, joka myös näkyy heidän odotuksissaan ja puheissaan. Myös työntekijät usein mieltävät itsensä pienpäiväkodin työntekijöiksi. (Väisänen 2007, 11.)

Toinen eroavaisuus on, että perhepäivähoito on yksilötyötä, joka tapahtuu hoitajan kodissa pienen lapsiryhmän kanssa. Ryhmäperhepäivähoito on puolestaan tiimityötä työyhteisössä ja toisinaan lapsiryhmä voi olla hyvinkin suuri. Usein perhepäivähoitajat joutuvat vaihtamaan yksilötyöstä työyhteisöön saamatta kunnollista perehdytystä tai kouluttautumista suuremman lapsiryhmän ohjaamiseen ja tiimityöhön. (emt. 11.)

Ryhmäperhepäivähoidossa tarvitaan Väisänen (1997, 36) mielestä suunnittelua, jotta kasvatustavoitteet toteutuisivat. Tämä edellyttää sitä, että työntekijät tiedostavat ne tavoitteet, joita pyritään arjen toiminnassa saavuttamaan. Monipuolisen suunnittelun tavoitteena on huomioida koko lapsiryhmän lisäksi myös jokainen lapsi yksilönä. Suunnittelun avulla toiminnasta saadaan monipuolisempaa ja myös kasvatuksen eri osa-alueet tulevat paremmin huomioituksi.

Väisänen vuonna 1997 toteuttaman tutkimuksen mukaan ryhmäperhepäivähoitokodit jaotellaan aukioloaikojen mukaan pääsääntöisesti neljään eri muotoon. Päiväryhmikset toimivat arkipäivisin kello 6.30–17.00 ja pidennetyt päiväryhmikset puolestaan ovat avoinna samoina päivinä noin kello 6.00–18.00. Myös kaksivuororyhmikset toimivat maanantaista perjantaihin, mutta aukioloaika on aamu viidestä iltä kymmeneen. Vuororyhmikset puolestaan eroavat edellä mainituista siten, että niiden aukioloaika määräytyy hoitotarpeen mukaisesti. Vuorohoitoryhmikset voivat olla avoinna viikon jokaisena päivänä ympäri vuorokauden. (Väisänen 2007, 14.)

Väisänen (2007, 14–15) mukaan ryhmäperhepäivähoidon aukioloajat saatavat vaihdella päivästä toiseen, sillä niihin vaikuttavat hoitolasten vanhempien työvuorot. Tästä johtuen lasten poissaolot ja muuttuneet hoitovuorot voivat muuttaa ryhmäperhepäivähoidon aukioloaikaa jopa samana päivänä. Tämä vaikuttaa myös työntekijöiden työaikaan. Mikäli hoitolapsia ei joinain päivinä saavu hoitoon ollenkaan, on joissain kunnissa sovittu, että työntekijöille osoitetaan muunlaista työtä omassa tai toisessa ryhmäperhepäivähoidossa.

Ryhmäperhepäivähoito asettaa toiminnan suunnittelulle haasteita. Esimerkiksi vuorohoitoryhmissä joudutaan huomiomaan lapsiryhmän päivittäinen vaihtelevuus, epäsäännölliset hoitoajat sekä ryhmän lasten suuri ikäjakama. Ryhmässä saattaa olla mukana myös erityishoitoa tarvitsevia lapsia, jotka tulee huomioida toiminnan suunnittelussa. (Väisänen 1997, 36.)

Opinnäytetyöhön osallistuneet vuorohoitoyksiköt olivat rakenteiltaan vielä toistaiseksi ryhmäperhepäivähoitomuotoisia. Ryhmäperhepäivähoito asettaa päivittäiselle toiminnalle perinteisestä päiväkotihoidosta poikkeavia haasteita sekä mahdollisuuksia. Esimerkkinä tästä on ryhmäperhepäivähoidon suuri ikähaitari, jonka vuoksi toiminnan tulee olla suunniteltua ja monipuolista sekä lasten tarpeita vastaavaa. Tämä johtuu siitä, että lasten kehitystasot, mielenkiinnon kohteet ja osaamisen taidot poikkeavat suuresti toisistaan. Tämän vuoksi työntekijöiltä vaaditaan luovuutta, itseluottamusta, organisointitaitoja sekä epävarmuuden sietokykyä. Jokapäiväinen työskentely eri-ikäisten lasten kanssa tuo arkeen myös paljon rikkautta.

3.5 Perhepäivähoitaja ryhmäperhepäivähoidon työntekijänä

Ryhmäperhepäivähoidossa toimiva työntekijä tekee töitä usein perhepäivähoitajan nimikkeellä. Väisänen (1997, 13) tutkimuksessa ilmeni, että ryhmäperhepäivähoidon henkilökunnasta 80 % on suorittanut perhepäivähoitajan tutkinnon. Loput 20 % omaavat esimerkiksi lasten-, päivä- tai lähihoitajan tai lastentarhanopettajan tutkinnon. Parrilan (2002, 23) mukaan perhepäivähoitajien kelpoisuusvaatimuksia ei ole laissa säädetty. Tämän vuoksi ryhmäperhepäivähoidon työntekijöiden koulutustaso on hyvin kirjava. Perhepäivähoitajat pitävät perhepäivähoidon kehittämisen haasteena etenkin perus- ja täydennyskoulutusten kehittämistä.

Vuoteen 2000 asti perhepäivähoitajakurssi on ollut ainoa kyseiseen ammattiin valmentava koulutus. Kurssin käyminen ei kuitenkaan ole ollut velvoite, eikä sen puuttuminen ole estänyt perhepäivähoitajaksi ryhtymistä. 2000-luvun alussa opetushallitus valmisti yhtenäiset perusteet perhepäivähoitajien ammattitutkinnolle. Vuonna 2006 nämä perusteet tarkastettiin ja uusittiin. Uudet perusteet tulivat voimaan 1.5.2006. (Parrila 2002, 24; Väisänen 2007, 18.)

Perhepäivähoitaja hoitaa lapsia useimmiten omassa kodissaan. Yhdellä perhepäivähoitajalla voi päivähoitoasetuksen mukaisesti olla kokopäivähoidossa kerralla korkeintaan neljä alle kouluikäistä lasta sekä yksi osapäivähoidossa oleva esikoululainen tai koulun aloittanut lapsi. Mikäli perhepäivähoitajalla on omia alle kouluikäisiä lapsia, lasketaan heidät mu-

kaan suhdelukuun. (Reunamo 2007, 148.) Perhepäivähoitajan toimiessa ryhmäperhepäivähoidossa, on suhdeluku tällöinkin yhden suhde neljään. Jokaista paikalla olevaa neljää lasta kohden tulee siis olla yksi hoitava aikuinen.

Perhepäivähoitajalta edellytetään Heinämäen (2002, 49–50) mielestä empaattisuutta, lapsimyönteisyyttä, yhteistyökykyä, fyysistä toimintakykyä sekä kommunikaatiotaitoja. Lisäksi perhepäivähoitajan olisi hyvä olla joustava, organisaatiokykyinen, vastuuntuntoinen, huumorintajuinen, luova ja pitkäjänteinen. Työssään perhepäivähoitajan tulee vastata perheiden tarpeisiin parhaan kykynsä mukaisesti sekä kehittää omaa kasvatustietoisuuttaan, jonka nähdään kuuluvan olennaisesti ammatillisuuteen.

Kasvatustietoisuus on ajan myötä muotoutuvaa ja sillä tarkoitetaan pedagogisten käsitysten kokonaisuutta. Kasvatustietoisuus näkyy varhaiskasvatuksen ammattilaisen päivittäisessä kasvatustoiminnassa sekä puheessa. Kasvatustietoisuudessa on kyse oman toiminnan tiedostamisesta sekä työn motiivien ja tavoitteiden ymmärtämisestä. Perhepäivähoitajan kasvatustietoisuuteen vaikuttavat monet asiat, kuten koulutustaso, lapsiryhmä ja tehdyt työvuodet. (Alho-Kivi 2002, 61.)

Perhepäivähoitajan, kuten kenen tahansa kasvattajan, on tärkeitä olla tietoinen siitä, millainen hän on kasvattajana. Hänen on myös hyvä tunnistaa ammatillisuutensa taustalla vaikuttavat eettiset periaatteet ja arvot. Perhepäivähoitajan tulee olla sitoutunut työhönsä ja häneltä edellytetään kykyä reagoida lasten tarpeisiin. Hänen tehtäviinsä kuuluu muun muassa toiminnan suunnitteleminen sekä lapsille sopivan ja virikkeellisen ympäristön luominen. (Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 2005, 16.)

Reunamon (2007, 149, 151) teoksen mukaan perhepäivähoitajat näkevät työnsä sisältävän monia hyviä puolia. He kokevat pystyvänsä toimimaan hoitolapsiensa kanssa yksilöllisesti, sillä lapsiryhmät ovat pieniä. Hyviin puoliin sisältyvät myös työn itsenäisyys, monipuolisuus, kodinomaisuus sekä mahdollisuus vaikuttaa työn aikatauluihin. Perhepäivähoitajat kokevat tärkeäksi myös mahdollisuuden olla lähellä lasta.

Kosken (2002, 136) mukaan perhepäivähoitajan on hyvä tuntee hoitolapsensa hyvin, sillä se tuo turvallisuutta sekä auttaa tukemaan lapsen yksilöllistä kehitystä. Perhepäivähoidon pienet lapsiryhmät antavat läheisempään tutustumiseen hyvät mahdollisuudet. Lapsen tunteminen vaatii työntekijältä aktiivista opettelua. Se edellyttää lapsen arvostamista, hänen kanssaan toimimista sekä lapsen kuuntelemista.

Sosiaalialalla työskentelevät ammattilaiset saavat tehdä työtä hyvin erilaisen persoonien kanssa. Heinämäki (2002, 50) korostaakin, että perhepäivähoitajan on kyettävä kohtaamaan erilaisia ihmisiä työssään. Vanhempien ja perhepäivähoitajan välinen yhteistyö voi olla toisinaan hyvinkin läheistä, ja työntekijästä voi muodostua perheen uskottu muun muassa kasvatukseen liittyvissä asioissa.

Perhepäivähoitajan työ on monimuotoista ja vaihtelevaa. Lapsiryhmät saattavat koostua hyvinkin eri-ikäisistä lapsista, ja toisinaan joukossa voi olla myös erityistä tukea tarvitsevia lapsia. Tämä asettaa suuria haasteita arjen sujuvuuden sekä virikkeitä antavan toiminnan suunnittelun kannalta. Perhepäivähoitajalta vaaditaan toisinaan hyvin suurta luovuutta ja joustavuutta, jotta hän kykenee tarjoamaan jokaiselle lapselle kehitystasoa ja mielenkiintoa vastaavaa toimintaa.

3.6 Lapsihavainnointi varhaiskasvatuksessa

Lapsihavainnointi ja havaintojen tekeminen lapsesta on tärkeä osa ammatillista varhaiskasvatus- ja esiopetustyötä. Lapsihavainnoinnissa aikuinen havainnoi lapsen kehitystä sekä päivittäisiä toimintoja ja tapahtumia. Tehdyt havainnot kirjataan ylös, ja ne voidaan liittää esimerkiksi osaksi lapsen kasvunkansiota tai varhaiskasvatussuunnitelmaa. Havaintoja tehdessä tulee kuitenkin huomioida, että kaikki kirjoitukset mitä lapsesta tehdään, tulee tehdä sellaisessa muodossa, että ne voidaan näyttää myös vanhemmille heidän pyytäessään sitä. (Sosiaaliportti 2010.)

Työntekijän tulee Heikan, Hujalan ja Turjan (2009, 41) mukaan antaa päivittäin lasten omalle toiminnalle tilaa ja mahdollisuuksia. Hänen tulisi säännöllisesti havainnoida ja arvioida lasten oppimisenvaiheita sekä tukea jokaista lasta kasvatustavoitteiden mukaisesti. Tekemällä havaintoja, työntekijä oppii tunnistamaan lasten tekemiä aloitteita sekä sanatonta viestintää.

Lapsihavainnointeja tehtäessä on hyvä ottaa huomioon, että osa havainnoista voi perustua virhetulkintoihin. Tämän vuoksi havaintoja tehtäessä onkin syytä miettiä, vaikuttaako oma toiminta saatuihin tuloksiin. Havainnoidessaan ihminen huomaamattaankin usein näkee ja kuulee sen, minkä haluaa. Myös havainnoitsijan mieliala ja väsymys voivat vaikuttaa tehtyihin havaintoihin. (Aaltonen, Ojanen, Sívén, Vihunen & Vilén 2003, 174.)

Siihen, millaisia merkityksiä ihmiset antavat erilaisille asioille, vaikuttavat monet asiat, kuten omat arvot, tiedot ja elämäntilanne. Tämän vuoksi on tärkeämpää yrittää ymmärtää näitä eri merkityksiä kuin etsiä yhtä ainoaa oikeaa totuutta. Aikuisten ja lasten tulkinnat ovat yhtä tosia ja tärkeitä, vaikka tulkinnat ovatkin usein hyvin erilaisia. Mikäli aikuinen pääsee lapsen tulkinnalliselle tasolle, on hänen helpompi yrittää ymmärtää lapsen näkemyksiä eri asioista. Ottamalla huomioon nämä lasten näkemykset, on mahdollista, että aikuinen herää kyseenalaistamaan omia ajattelu- ja toimintatapojaan sekä muokkaamaan niitä. (Turja 2004, 11.) Lapsihavainnointi mahdollistaa myös uudenlaisen ajattelumallin varhaiskasvatuksen piirissä. Kuulemalla ja havainnoimalla lasta toimintaan saadaan uudenlaisia ulottuvuuksia.

Grönforsin (2007, 154–155) mielestä havaintoja on tarpeellista tehdä, jos tutkittavasta asiasta tiedetään ainoastaan vähän tai ei ollenkaan. Kun työntekijä havainnoi lasta, hän näkee ja ymmärtää asiat paremmin niiden oikeissa konteksteissa. Havainnoimalla työntekijä kartoittaa monipuolisesti

tiettyjä yksityiskohtia, jotka olisivat jääneet huomaamatta ilman havainnointia. Päivähoidon arki on yleensä hyvin kiireistä, eikä työntekijöiden ole mahdollista huomata jokaisen lapsen yksilöllisiä piirteitä. Havaintoja tekemällä työntekijä voi huomata monia asioita lapsista, jotka eivät ole tulleet aikaisemmin esille arjen keskellä.

Havaintoja tehtäessä työntekijän olisi hyvä dokumentoida havainnot paperille. Dokumentoinnissa työntekijän kannattaa kuitenkin päättää, kuinka usein havainnot kirjataan paperille, sillä kaikkea ei ehdi kirjoittamaan. Tämän vuoksi työntekijän tehtävänä on rajata oleellinen informaatio, joka kirjoitetaan muistiin, esimerkiksi vihkoon. Työntekijän on kannattavaa merkitä havainnoinnin päivä sekä ajankohta, jotta myöhemmin on helpompaa peilata tehtyjä havaintoja nykyiseen tilanteeseen. (Grönfors 2007, 161, 163.)

Kalliala (2008, 253) toteaa, että lapsihavainnoinnin päätarkoitus on tehdä jokaisesta lapsesta näkyvä varhaiskasvatuksen vauhdikkaan arjen keskellä. Havainnoinnin kautta myös aikuisella on mahdollisuus huomata oman sekä työtovereidensa toiminnan yhteys lasten sitoutuneisuuteen sekä kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Säännöllinen havainnoiminen varhaiskasvatuksessa on välttämätöntä, jotta työntekijät voisivat oppia tunnistamaan entistä paremmin lasten vuorovaikutusyritykset. Kirves ja Stoor-Grenner (2010, 35) lisäksi painottavat, että lasten havainnoiminen on tärkeitä aina. Myös silloin, kun aikuisten mielestä lasten leikki sujuu hyvin.

Varhaiskasvatuksen ammattilaisen tehtävänä on yrittää parhaansa mukaan tukea lapsen kokonaisvaltaista kehitystä ja hyvinvointia. Jotta lasta voitaisiin tukea ja ohjata hänen tarvitsemallaan tavalla, täytyy työntekijöiden saada monipuolista tietoa lapsesta. Tietoa voidaan kerätä muun muassa lapsihavainnoinnin sekä laadukkaan kasvatuskumppanuuden kautta. Havainnoimalla työntekijä voi huomata lapsesta sellaisia asioita, joihin ei tule kiireisen arjen keskellä kiinnitettyä huomiota. Tällaisia asioita voivat olla esimerkiksi lapsen lähikehityksen vyöhykkeet. Havainnointi mahdollistaa myös sen, että hiljaiset ja niin sanotut näkymättömät lapset tulevat huomatuksi. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi ja näkyä päivittäisessä arjessa omana itsenään.

Vygotskin lähivyöhyketeoria

Lähikehityksen vyöhykkeen käsitteen kautta Vygotsky erotteli lapsen kehityksessä sen, mitä taitoja lapsi osaa tehdä aikuisen avustamana ja mitä taas kykenee tekemään itsenäisesti. Lähikehityksen vyöhykkeen avulla pystytään havainnoimaan niitä lapsen taitoja, jotka eivät ole vielä kehittyneet, mutta ovat kehittymäisillään sosiaalisen tuen avulla. Päivähoitossa kasvatuksen ja opetuksen tulisi olla lapsen kehitystä edellä, eikä seurata sitä jäljessä. (Hujala, Puroila, Parrila & Nivala 2007, 49.)

Heikan, Hujalan ja Turjan (2009, 55–56) kirjallisuuden mukaan lähikehityksen vyöhykkeen käsite sisältyy sosiokulttuuriseen teoriaan. Käsite on merkityksellinen varsinkin lapsen oppimisen kannalta, sillä oppiminen käynnistää lapsen kehityksellisiä prosesseja. Työntekijän tulisi ottaa lasten

lähikehityksen vyöhykkeet huomioon järjestäessään lapsille opetusta ja toimintaa. Näin olleen hän voi tukea lasten oppimista tehokkaammin. Jos työntekijä keskittyy ainoastaan siihen, mitä lapset jo osaavat, hän ei voi auttaa lapsia oppimaan parhaalla mahdollisella tavalla. Havainnoimalla lapsia ja heidän keskinäistä toimintaansa, työntekijä voi selvittää näitä keskeisiä lähikehityksen vyöhykkeitä.

Ne toiminnot, jotka lapsi kykenee ensin toteuttamaan aikuisen avustamana, muuttuvat seuraavaksi lapsen omatoimisiksi taidoiksi. Tämä kertoo siitä, että lähikehityksen vyöhykkeet sanovat enemmän lapsen todellisista kehitysvalmiuksista kuin tavanomaiset suoritustestit. Monissa tutkimuksissa on huomattu, että lapsen sen hetkisen osaamisen ja potentiaalisen eli mahdollisen osaamisen välillä on usein merkittäviä eroavaisuuksia. Lähikehityksen vyöhykkeiden havaitseminen antaa täten hyvin merkityksellistä tietoa työntekijälle. (Heikka ym. 2009, 55–56.)

Vygotskin lähikehityksen vyöhyke on merkityksellinen teoria lapsihavainnoinnin kannalta, sillä vyöhykkeiden todellinen huomaaminen päivittäisen toiminnan keskellä vaatii havainnoimista. Lapsen lähikehityksen vyöhykkeet voidaan tunnistaa havainnoimalla lapsia säännöllisesti sekä kirjaamalla tehdyt havainnot ylös. Motivoitunut ja sitoutunut aikuinen voi havaintojen avulla kehittää lasten parissa toteutettavaa toimintaa, joka vastaa paremmin jokaisen lapsen kehitystasoa.

3.7 Lapsihavainnointi työntekijän työvälineenä

Kasvattajan yhtenä tärkeänä työtehtävänä on havainnoida lasten leikkiä. Leikkitaitojen, vertaisryhmissä toimimisen ja vuorovaikutustaitojen havainnoiminen kertoo aikuiselle muun muassa lapsen sosiaalisesta kehityksestä sekä tunne-elämästä. Leikkiä havainnoimalla kasvattaja voi huomata esimerkiksi lapselle ajankohtaisia asioita, sillä leikkien aiheet nousevat lasten kokemusmaailmoista. (Piironen-Malmi & Strömberg 2008, 89.)

Lasta havainnoimalla työntekijä saa lisäksi tietoa lapsen kehityksestä, ongelmanratkaisutaidoista sekä sen hetkisistä kyvyistä. Havainnoinnin avulla on mahdollista ymmärtää paremmin lapsen käyttäytymistä ja käyttäytymisen syitä. Havainnoimalla työntekijä voi saada paremman käsityksen siitä, miksi lapsi toimii niin kuin toimii. Näin lapsi tulee paremmin ymmärretyksi ja väärinymmärryksen riski pienenee. (Sharman, Cross & Vennis 2004, 1, 13.)

Työntekijöiden olisi hyvä havainnoida lasten kehitystä järjestelmällisesti ja tietoisesti. Kerätty havainnointitieto tulisi ottaa käyttöön niin toiminnan suunnittelussa kuin lasten varhaiskasvatussuunnitelmien teossa. Varhaiskasvatussuunnitelma on ikään kuin kirjallinen sopimus, joka laaditaan jokaiselle lapselle yhdessä lapsen vanhempien kanssa. Suunnitelman tavoitteena on ottaa huomioon lapsen yksilöllisyys sekä vanhempien näkemykset toiminnan järjestämisessä. (Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 2005, 32–33.)

Kasvattajan tehtävä vaihtelee tilanteesta riippuen leikkiin osallistumisesta ulkopuoliseen havainnointiin. Havainnointitapaan vaikuttavat muun muassa lasten ikä, leikin laji ja leikkimisen taidot. Leikin ohjaamisen tarkoituksena on tarjota lapselle tyydyttävämpi leikkikokemus rikastuttamalla leikkiä esimerkiksi erilaisten välineiden avulla. Kasvattajien tulisi myös ymmärtää, millainen vaikutus vertaisryhmällä on lasten omaehtoisen leikin mahdollistajana. Työntekijät arvostavat leikkiä ja osoittavat sen kuuntelemalla lapsia. Kuuleminen voi tapahtua joko suoraan kommunikoinnin keinoin tai leikin havainnoinnin avulla. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus 2005, 21.)

Lapsille tyydytystä antava leikki on usein riippuvainen kasvattajan toiminnasta. Jotta kasvattaja voisi tukea lapsen leikkiä mahdollisimman hyvin, tulee hänen havainnoida lapsia riittävästi. Sitoutuneet kasvattajat kykenevät tunnistamaan lasten aloitteita ja osaavat vastata niihin. He osaavat antaa lapsen leikille vapautta, mutta huomaavat myös milloin leikki tarvitsee suoraa tai epäsuoraa ohjausta. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus 2005, 21.)

Lapsen leikille tulee Hakkaraisen (2002, 270) näkemyksen mukaan antaa tarpeeksi tilaa jokapäiväisessä toiminnassa, jotta leikkitilanteiden havainnointi ja arvioiminen mahdollistuisivat. Vaikka aikuisten johdolla käsiteltyjen teemojen nouseminen lasten leikistä kertoikin aiheiden osuvuudesta ja kiinnostavuudesta, tulisi lasten havainnoimisen silti olla yksi tärkeimmistä toiminnan suunnittelun lähtökohdista.

Kasvattaja voi dokumentoida, eli kirjata, tekemiään havaintoja paperille esimerkiksi lapsen leikkiteemoista, vuorovaikutussuhteista sekä ristiriitojen ratkaisutaidoista. Lapsen leikeistä ja leikkitaidoista antavat tärkeitä tietoja myös videotallenteet, leikkien analysoinnit sekä työntekijän tekemät muut muistiinpanot. (Piironen-Malmi & Strömberg 2008, 89.) Vaikka säännöllisen lapsihavainnoinnin käyttäminen ja havaintojen dokumentointi onkin vielä suhteellisen harvinaista, tehdään Hakkaraisen (2002, 270) mukaan lapsista kuitenkin säännöllisesti yleisiä havaintoja, joista keskustellaan yhdessä.

Lapsihavainnointi on työväline, joka sopii laaja-alaisesti kaikenlaiseen varhaiskasvatuksessa tehtävään työhön. Lapsihavainnoinnin avulla tieto lapsesta kasvaa ja työntekijä oppii tuntemaan lapsen paremmin. Tämä voi auttaa työntekijän ja lapsen suhteen syvenemisessä. Jokaiselle työntekijälle löytyy varmasti oma tapansa havainnoida lapsia ja hoitopaikan päivittäistä arkea. Usein työntekijät tekevät lapsihavainnointia päivittäisessä työssään, mutta tehdyt havainnoinnit jäävät kirjaamatta ylös. Dokumentoinnin uupumisen vuoksi työntekijät eivät välttämättä edes miellä tekevänsä nimenomaan lapsihavainnointia.

3.8 Lapsihavainnointi ja siihen soveltuvia menetelmiä

Erilaisia lapsihavainnointiin soveltuvia menetelmiä on useita. Opinnäytetyötä rajatessa on päädytty kuitenkin valitsemaan neljä erilaista menetelmää; osallistuva havainnointi, ulkopuolinen havainnointi, sadutus sekä vi-

deointi. Osallistuva ja ulkopuolinen havainnointi on käsitelty yhteisesti kohdassa leikin ja toiminnan havainnointi. Jokaisen työntekijän ei tarvitse hallita jokaista lapsihavainnointimenetelmää, mutta kokeilemalla jokainen löytää varmasti itselleen soveltuvimman tavan havainnoida. Menetelmiä voi myös soveltaa itselleen sopivammiksi.

Leikin ja toiminnan havainnointi

Lapsihavainnointia toteutetaan joko luonnollisessa toimintaympäristössä tai havainnointia varten voidaan järjestää erillinen tila. Havainnointia tehdään, jotta saataisiin tietoa muun muassa lasten tavasta toimia ja käyttäytyä. Työntekijän on ennen havainnoinnin aloittamista mietittävä millaisia asioita hän aikoo havainnoida, miten, milloin ja kuinka kauan. Näiden asioiden päättäminen etukäteen on tärkeätä, sillä niillä on vaikutusta havainnoinnin tuloksiin. (Niiranen 1999, 242; Törrönen 1999, 221.)

Työntekijä voi valita havainnointitavakseen joko osallistuvan tai ulkopuolisen havainnoinnin. Ulkopuolisessa havainnoinnissa työntekijä tarkkailee lasta tai lapsia toiminnan ulkopuolisena henkilönä. Hän voi esimerkiksi istua läheisellä penkillä ja kirjata ylös leikin etenemisen vaiheet tai lasten vuorovaikutuksen kulun. Tarkkailun aikana työntekijä puuttuu lasten toimintaan vain välttämättömissä tilanteissa, jottei havainnointi keskeydy. Havainnoinnin kestoksi riittää muutama minuutti työntekijän oman arvioinnin mukaan.

Osallistuvassa havainnoinnissa työntekijä puolestaan osallistuu esimerkiksi lasten leikkiin. Tällöin hän pyrkii seuraamaan leikin käännteitä ja rikastuttamaan leikkiä erilaisin elementein. Työntekijä ei saa kuitenkaan määrätä liikaa leikin kulkua tai estää lasten oma-aloitteisuutta. Vaikka työntekijä havainnoikin lapsia leikin ajan, kirjaa hän havaintonsa vasta leikistä poistuttuaan. Muutoin kirjaaminen saattaisi tehdä leikkitilanteesta katkonaisen ja estää lasten leikkiin sitoutumisen. Menetelmään voidaan kutsua myös osallistuvaksi leikiksi.

Osallistuva havainnoiminen vaatii aikuiselta tilannetajua sekä pyrkimystä tavoittaa lasten ajatusmaailma. Hakkarainen (2002, 138, 140) toteaaakin, että leikin suora ohjaaminen saattaa lopettaa lasten leikin nopeasti. Kuitenkin leikki vaatii toisinaan aikuisen ohjailua edistyäkseen ja kehittyäkseen. Lasten omalle leikille ja leikin kehittämiseksi tulee silti antaa aina tarpeeksi tilaa ja mahdollisuuksia. Leikin suoran ohjaamisen hankaluudet johtuvat tavallisesti aikuisten ja lasten näkemyseroista, sillä aikuisten ajatusmaailma voi olla lapsille vieras. Aikuinen voi ohjata ja rikastuttaa leikkiä kuitenkin myös epäsuorasti, esimerkiksi osallistumalla itse lasten leikkiin.

Osallistuva ja ulkopuolinen havainnoiminen tarjoavat monenlaisia mahdollisuuksia tehdä näkyväksi lasten todellista arkea. Vaikka havainnoiminen saattaa kuulostaa aikaa vievältä, on se todellisuudessa yksinkertaista ja antoisaa. Kiviojan, Koskenroutan ja Valpolan (1991, 35) mukaan työntekijällä on hoitopäivän aikana lukuisia mahdollisuuksia havainnoida lapsia.

Tällaisia ovat esimerkiksi leikki-tilanteet, lasten välinen vuorovaikutus, siirtymätilanteet sekä ruokailu.

Havainnoimisen tavoitteena on, että työntekijä kirjaa tekemänsä havainnot ylös. Ulkopuolisessa havainnoinnissa tämä tehdään samanaikaisesti, mutta osallistuvassa havainnoinnissa aktiivisen tilanteen jälkeen. Hakkarainen (2002, 271–272) neuvoo, että havainnointia sekä kirjaamista voidaan helpottaa keskittymällä ainoastaan yhteen lapseen kerrallaan. Kirjatut havainnot ovat tärkeitä arjen suunnittelun kannalta sekä mahdollistavat lasten leikin monipuolistamisen.

Osallistuvassa havainnoinnissa aikuinen osallistuu lasten leikkiin ja rikastuttaa sitä tuomalla leikkiin esimerkiksi uusia ulottuvuuksia. Aikuisen on kuitenkin muistettava, että hän ei ole leikin keskiössä vaan leikkiä leikitään lapsen ehdoin. Aikuisen osallistuessa lapsen leikkiin hän viestittää lapsen leikin olevan tärkeitä ja merkityksellistä. Lapsi kokee myös saavansa aikuisen jakamattoman huomion osakseen. Sekä osallistuva että ulkopuolinen havainnointi toimivat avaimena lapsen maailmaan. Mikäli asioita katsoo aina aikuisen silmälasien kautta, jää lapsen todellisuus aikuiselta huomaamatta.

Sadutus

Sadutus on menetelmä, jonka avulla lapsen on mahdollista muokata ajatuksiaan tarinan muotoon. Sitä voi käyttää apuvälineenä esimerkiksi lapsien osallistamisessa toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen. Saduttaminen lähtee siitä, että aikuinen pyytää lasta kertomaan oman sadun, jonka aikuinen kuuntelee tarkasti ja kirjoittaa sen samanaikaisesti sanatarkasti ylös. Tämän jälkeen tuotos luetaan lapselle ääneen ja lapsella on oikeus muuttaa tai täydentää satua haluamallaan tavalla. Saduttaminen ei ole niinkään opettamista, vaan ennemminkin vastavuoroista kuuntelemista ja kerrontaa. Se on myös lapsen ajatusten vakavasti ottamista sekä yhdessä tekemistä. (Karlsson 2003, 10–11.)

Karlssonin (2003, 10, 22–23) mukaan yksi sadutuksen merkittävimmistä hyödyistä on kuunteleminen ja kuuleminen. Sadutuksessa aikuinen kuuntelee lasta aidosti ja huomaa lapsen oman osaamisen. Menetelmän hyödyt nousevat parhaiten esille, kun sadutusta harrastetaan lasten kanssa säännöllisesti luontevana osana arjen toimintaa. Satujen kertominen tulisi nähdä leikin kautta. Lapselle leikkiminen on luonnollinen tapa toimia ja ilmaista itseään. Sadutuksessa lapsi vapautuu juuri menetelmän leikinomaisuuden avulla. Saduissa kaikki on mahdollista ja sadun kertojana lapsella on päättäväisyyttä sisällön suhteen.

Menetelmänä sadutus antaa aikuiselle mahdollisuuden kurkistaa lapsen maailmaan. Sen avulla aikuinen voi herkistyä huomaamaan lasten pohdintojen kulkua ja ideoita. Useasti sadutetut lapset uskaltavat ilmaista itseään herkemmin ja tuovat ehdotuksiaan esille oma-aloitteisemmin. Kun lapsia kuunnellaan, he oppivat vaatimaan aikuisilta kuuntelemista toistekin, myös muissa kuin sadutustilanteissa. On huomattu, että sadutus rohkaisee lapsia muun muassa monipuoliseen ilmaisuun, mielikuvituksen käyttöön,

sanavaraston laajentamiseen, kommunikaatioon, toisten arvostamiseen, eri näkökulmien huomioimiseen, aktiivisuuteen ja aloitteellisuuteen. (Karls-son 2003, 41–42.)

Sadutuksen tavoitteena on auttaa lasta näkymään ja kuulumaan päivähoi-dossa paremmin. Satujen kautta lapsi voi ilmaista itseään hänelle luonnol-lisella ja tyypillisellä kielellä. Lapselle tulee myös mahdollistaa tila ja aika kertoa omista ajatuksistaan. Työvälineenä sadutuksen tarkoituksena on pääasiassa kuunnella ja osallistaa lasta. (Karlsson 2003, 41; Salmela 2004, 142.)

Keskisen ja Virjosen (2004, 143–144) mukaan sadutus on lapselle hyväk-si, sillä satujen kautta lapsi voi rohkaistua kertomaan omista sisäisistä aja-tuksistaan ja tuntemuksistaan aikuiselle. Myös hiljaisimmilla, syrjäänve-täytyvillä tai haasteellisimmilla lapsilla on täten mahdollisuus saada posi-tiivista huomiota sadutuksen kautta. Lapset voivat jopa itse huomata omia vahvuuksiaan satujen kertomisen yhteydessä. Tärkeintä on kuitenkin, että lapselle itselleen muodostuu kuva omien ajatustensa sekä itsensä tärke-ydestä ja arvokkuudesta. Satuja kertoessaan lapset kertovat aikuisille myös jotain merkittävää itsestään. Lapsi jäsentää omia kokemuksiaan, tuntei-taan ja uskomuksiaan yhtenäiseksi kokonaisuudeksi, niin että kertomuksen asiat liittyvät toisiinsa syinä ja seurauksina.

Sadutusta voidaan toteuttaa useammalla tavalla. Mikäli käytössä on ääni-tyslaite, voi lasta pyytää kertomaan sadun siihen. Tällöin aikuinen voi an-taa täyden huomionsa lapsen sadun kuuntelemiseen. Äänitetty satu voi-daan lisäksi kuunnella uudelleen lapsen itsensä kertomana ja näin myös vanhemmat saavat mahdollisuuden kuulla oman lapsensa tarinointia päi-vähoidossa. Saduttamisen voi yhtälailla toteuttaa kuitenkin myös perintei-sellä tavalla kirjoittaen sadun sanasta sanaan lapsen kertomana. Dokumen-toituja satuja voidaan lukea muille lapsille sadunkertojan antaessa siihen luvan. Usein lapset kuuntelevat mieluummin toistensa kertomia tarinoita kuin aikuisten kirjoittamia ja kuvittamia satuja. Valmiit sadut on hyvä liit-tää myös kasvunkansioon, jolloin ne jäävät muistoiksi ja niihin voidaan palata myöhemmin.

Videointi

Videointi on yksi vahvimista työntekijän havainnointivälineistä. Vide-oinnin etuna on muun muassa uudelleen katsottavuus, kasvattajan itsere-flektion mahdollisuus sekä suoran palautteen saanti kuvatusta toiminnasta. Videon avulla voi saman tilanteen käydä lävitse useita kertoja sekä kiinnit-tää uudelleen katsottaessa huomiota eri asioihin, kuten lasten puheeseen tai vuorovaikutukseen. (Viitala, esitelmä 20.11.2008.)

Viitalan (esitelmä 20.11.2008) mukaan kasvattaja voi käyttää videotointia eri asioiden havaitsemiseen. Hän voi esimerkiksi havainnoida videoinnilla lapsen puheenkehitystä, ruokailutilanteita tai lasten välisiä leikkejä. Kysei-siä videoita voi katsoa myös yhdessä lasten kanssa, jolloin lapsetkin saavat seurata omaa toimintaansa. Ennen kaikkea videoinnista jää konkreettinen muisto, jota voidaan katsella uudestaan myöhemmin.

Työntekijä voi käyttää videointia myös vuorovaikutustilanteiden havainnoimiseen. Sen avulla pystytään selvittämään ryhmän keskinäisiä vuorovaikutussuhteita. Videoinnin hyödyllisyys näkyy lisäksi siinä, että työntekijä voi tarkkailla sen avulla omaa ja lasten välistä toimintaa sekä vuorovaikutusta. (Heikka, Hujala & Turja 2009, 78.)

Videoinnin avulla kasvattajan on mahdollista saada palautetta omasta työskentelystään ja tätä kautta myös kehittää omaa työtään. Videointi on hyvin paljastava menetelmä, joka myös tarjoaa käyttäjälleen paljon tietoa erilaisista asioista. Kun videota katsoo myöhemmin, voi työntekijä havaita paljon asioita, jotka muuten jäisivät itse tilanteessa huomaamatta. (Viitala, esitelmä 20.11.2008.)

Videoinnin etuna on tilanteen monipuolinen tallentuminen. Kuvatun videon voi lisäksi katsoa useaan kertaan, jolloin eri kerroilla voidaan havainnoida erilaisia asioita, kuten vuorovaikutusta, toimintaa tai ilmeitä. Video voidaan katsoa myös yhdessä lapsen kanssa, jolloin lapset saavat mahdollisuuden seurata omaa toimintaansa. Mahdollisuuksien mukaan työntekijä voi kuvata työtoverinsa ohjaamaa toimintatuokiota, jolloin myös ohjaava henkilö saa videon kautta suoraa palautetta toiminnastaan. Tämä tarjoaa mahdollisuuden itsereflektioon ja oman ammatillisuuden kehittämiseen. Videon avulla voidaan myös kehittää toiminnan suunnittelua ja toteuttamista.

3.9 Lapsihavainnointi kasvatuskumppanuuden vahvistajana

Kasvatuskumppanuus alle kouluikäisten lasten kasvatuksessa tarkoittaa vanhempien ja työntekijöiden tietoista yhteistyötä, jolla pyritään tukemaan lapsen kasvua ja kokonaisvaltaista kehittymistä. Tasavertaisen yhteistyön edellytyksenä on molemminpuolinen luottamus ja kunnioitus. Kasvatuskumppanuuden ehtoina toimivat myös kuuleminen sekä dialogisuus. (Kaskela & Kekkonen 2006, 5; Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 2005, 31.)

Vanhemmat tuntevat oman lapsensa parhaiten ja heillä on myös lapsensa ensisijainen kasvatusvastuu. Vastaavasti työntekijät omaavat oman ammattialansa tietoa ja osaamista. Työntekijän tehtävänä on ylläpitää ja edistää kasvatuskumppanuutta. (Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 2005, 31.) Karilan (2006, 95) mukaan kasvatuskumppanuuden toimiva toteutuminen vaatii kuitenkin molempien kumppanuusosapuolten kunnioittamista. Kunnioittaminen tarkoittaa tässä yhteydessä etenkin toisistaan poikkeavien käsitysten sekä elämäntapojen kunnioittamista.

Kasvatuskumppanuuden keskiössä on lapsi ja hänen yksilölliset tarpeensa. Perheen ja päivähoidon välisen yhteistyön tarkoituksena on yhdistää lapsen huoltajien sekä päivähoidon työntekijöiden tuntemus lapsesta. Näiden tietojen yhdistäminen edesauttaa lapsen hyvinvointia. Kasvatuskumppanuuden toimivuutta edistää yhteisesti sovitut vastuualueet sekä arvoista ja näkemyksistä keskusteleminen. Yhteistyön tavoitteena on huomata lapsen mahdolliset tuen tarpeet jollain kehityksen osa-alueella mahdollisimman

aikaisessa vaiheessa. (Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus 2005, 31–32.)

Kasvatuskumppanuudessa vanhempia kuullaan ja heidän näkemyksensä huomioidaan varhaiskasvatuksessa. Heidän antamaa tietoa hyödynnetään toiminnan suunnittelussa sekä järjestämisessä. Vanhemmilla on tärkeitä tietoa muun muassa lapsen mielenkiinnon kohteista sekä lapsen historiasta. Lisäksi vanhemmilla on arvokasta tietoa oman lapsensa kehityksestä. Tätä tiedollista voimavaraa voidaan hyödyntää muun muassa lapsen kehityksen arvioinnissa. Työntekijät puolestaan jakavat lapsen huoltajille informaatiota havainnoiduista lapsen oppimisenvaiheista. (Heikka, Hujala & Turja 2009, 101; Sharman, Cross & Vennis 2004, 105.)

Kodin ympäristöllä on usein monenlaisia vaikutuksia lapsen käyttäytymiseen, joten myös tästä näkökulmasta katsottuna vanhemmat toimivat arvokkaana tiedon lähteenä kasvatuskumppanuudessa. Kasvatuskumppanuus luo pohjaa vanhempien ja työntekijöiden jaetulle kasvatustehtävälle. Tasavertaisella ja avoimella yhteistyöllä voidaan toimia lapsen kannalta parhaalla tavalla sekä kotona että hoidossa. (Kaskela & Kekkonen 2006, 5; Sharman, Cross & Vennis 2004, 105.)

Kasvatuskumppanuuden avulla voidaan jakaa kodin ja hoidon välistä vastuuta lapsen kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista. Tämä kuitenkin edellyttää molemmilta osapuolilta sitoutumista yhteistyöhön. Kumppanuuden tavoitteena on ymmärtää lasta paremmin, jotta lapsen kehityksen tukeminen onnistuisi ja lapsi tulisi nähdyksi omana itsenään. (Kaskela & Kekkonen 2006, 13, 17)

Kaskela ja Kekkonen (emt. 21) toteavat myös, että avoin kommunikointi auttaa kasvatuskumppanuuden toteutumisessa. Hyvin toimivassa kumppanuudessa etsitään tasavertaisen dialogin kautta yhteistä näkemystä siitä, mikä on lapsen parhaaksi ja mikä edesauttaa lapsen turvallisen kasvun ja kehityksen toteutumista. Karilan (2006, 101) mukaan tasavertaisen kasvatuskumppanuuden syntyminen vie kuitenkin aikaa. Päivittäiset kohtaamiset lapsen tuonti- ja hakutilanteissa luovat pohjaa vanhempien ja työntekijöiden väliselle kumppanuudelle.

Karilan (2006, 91) mukaan kodin ja päivähoidon välisellä vuorovaikutuksella on suuri vaikutus lapsen kehityksen näkökulmasta, sillä vuorovaikutus toimii kodin ja hoidon yhdistävänä tiedon väylänä. Toimiva kumppanuussuhde auttaa sekä vanhempia että päivähoidon ammattilaisia näkemään lapsen kokonaisvaltaisemmin. Lisäksi se auttaa aikuisia toteuttamaan lasta tukevaa kasvatusta arjen eri osa-alueilla.

Jotta vanhemmat tuntevat olevansa tasavertaisia kasvatuskumppaneita työntekijöihin nähden, tulisi vanhempien lasta koskevat tiedot sekä toiveet huomioida lapsen kasvatuksessa mahdollisuuksien mukaisesti. Työntekijän tehtävänä kumppanuustyöskentelyssä on varmistaa, että vanhemmilla on tarpeeksi tarvitsemaansa tietoa lapsensa päivähoitoprosessin eri vaiheissa. Vanhemmat arvostavat usein lyhyitäkin päivittäisiä kohtaamisia sekä kuulumisten vaihtoa lapsen hakutilanteissa. Päivittäinen vuorovaiku-

tus ylläpitää kasvatuskumppanuutta, avoimuutta sekä luottamuksellisuutta. (Tiilikka 2010, 70–71.)

Havainnoinnin kautta saadaan paljon merkityksellistä tietoa lasten sosiaalisista suhteista, lapsiryhmän dynamiikasta sekä lasten yksilöllisistä vuorovaikutustaidoista. Dokumentoituja havainnoiteja voidaan kerätä myös vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön tueksi. Kirjatut havainnot voidaan myös näyttää vanhemmille ja niiden pohjalta voidaan käydä yhdessä keskustelua. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 33.)

Lapset nauttivat siitä, kun aikuinen on mukana leikissä ja rikastuttaa sitä tuomalla mukaan uusia elementtejä. Osallistumisen kautta aikuinen voi myös tukea ja vahvistaa lasten keskinäisiä vertais- ja ystävyyssuhteita. Tämä on hyvin tärkeätä, sillä yksikin tasavertainen ystävyyssuhde suojaa lasta muun muassa kiusaamisen vaikutuksilta. Lasten välisten vuorovaikutussuhteiden tukeminen ja vaaliminen toimivat tärkeinä kiusaamisen ehkäisemisen keinoina varhaiskasvatuksessa. Jotta aikuinen pystyisi tunnistamaan lasten vuorovaikutussuhteiden todellisen luonteen, tarvitsee hän tuekseen sitoutunutta havainnoimista. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 34.) Kiusaamisen tunnistamisessa sekä ennaltaehkäisemisessä tarvitaan lisäksi vanhempien ja varhaiskasvatuksen henkilökunnan välistä avointa yhteistyötä. Jokaisella lapsella on oikeus nauttia elämästään ilman kiusaamista tai jatkuvaa yksinäisyyttä.

Lapsihavainnointi on merkityksellinen asia, sillä se mahdollistaa todennukaisen käsityksen luomisen päivähoiton arjesta. Kirves ja Stoor-Grenner (2010, 35) ovat sitä mieltä, että lasta pitäisi havainnoida säännöllisesti monestakin syystä. Havainnoinnin avulla on mahdollista muun muassa huomata varhaisemmassa vaiheessa lapsen psyykkinen kiusaaminen, kuten uhkailu, sekä lasten vuorovaikutuksen laatu. Tehdyt havainnoinnit tukevat lisäksi vanhempien kanssa tehtävää yhteistyötä, myös silloin kun asioista ollaan erimieltä. Lapsihavainnointi auttaa myös huomaamaan ne lapset, jotka leikkivät toistuvasti yksin tai kenelle ei anneta mahdollisuutta osallistua leikkiin.

Lapsihavainnoinnin avulla työntekijöillä on mahdollisuus syventää kasvatuskumppanuussuhdetta lapsen perheen kanssa entisestään. Säännöllisesti tehdyt havainnoinnit antavat tukea päivittäisiin kohtaamistilanteisiin vanhempien kanssa sekä luovat pohjaa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmien päivittämiseen. Kun työntekijät ovat havainnoineet lapsia, heidän on helppompaa kertoa vanhemmille totuudenmukaisesti lapsen päivästä. Täten myös kiusalliset tilanteet, jolloin työntekijä ei osaa sanoa mitään konkreettista lapsen päivänsästä, vähenevät. Todennäköisesti lapsen vanhempi haluaa kuulla päivästä muutakin kuin perinteiset: ”Päivä on mennyt ihan hyvin” tai ”Tänään oli ruuaksi nakkikeittoa” -toteamukset. Lisäksi dokumentoidut havainnot antavat varmuutta tuoda esiin huolta herättäviä asioita.

4 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Lapsihavainnointiin liittyviä aiempia tutkimuksia oli haastavaa löytää. Internetin kautta ei löytynyt yhtään opinnäytetyötä, pro gradua tai muuta tutkimusta, joka olisi liittynyt lapsihavainnointiin ja lisäksi toteutettu vuorohoidossa. Tämän vuoksi aiemmiksi tutkimuksiksi valikoitiin kolme tutkimusta, joista kaksi liittyi suoraan lapsihavainnointiin. Kolmanneksi tutkimukseksi valikoitui Marjatta Kallialan tutkimus, joka on esitetty kirjassa *Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa* (2008). Kyseisessä tutkimuksessa havainnointiin pääasiassa päivähoidon henkilöstöä, heidän toimintaansa sekä aikuisten ja lasten välistä vuorovaikutusta. Tutkimuksessa Kalliala havainnoi kuitenkin myös lapsia ja heidän päiväkotiarkeaan. Kyseinen teos liittyy vahvasti lapsihavainnointiin sekä lasten hyvinvoinnin edistämiseen.

4.1 Työntekijöiden perehdyttäminen lapsihavainnointiin

Apukan, Juutin, Jyryn ja Tuomelan *Lapsihavainnointi – Polku lapsen maailmaan -opinnäytetyön* (2009, 17, 20) tarkoituksena oli perehdyttää ryhmäperhepäiväkotien Tenavatuvan työntekijät lapsihavainnointiin. Tavoitteena oli myös auttaa työntekijöitä ymmärtämään lapsihavainnoinnin merkitys arjessa sekä kehittää lapsihavainnointiin liittyen osallistavia toimintatapoja. Opinnäytetyön lähtökohtina toimivat työntekijöiden innostaminen ja osallistaminen lapsihavainnointiin.

Hämeen ammattikorkeakoulussa toteutetun opinnäytetyön kohderyhmä muodostui Tuuloksen ryhmäperhepäiväkotien Tenavatuvan kahdesta lapsiryhmästä. Molemmissa ryhmissä oli varattu hoitopaikka 12 lapselle. Näissä kahdessa ryhmässä työskenteli yhteensä seitsemän työntekijää. Ryhmäperhepäiväkodissa toimii myös esikouluryhmä, joka ei kuitenkaan ollut mukana tässä tutkimuksessa. (Apukka ym. 2009, 22.)

Aineiston analyysistä ilmeni, että opinnäytetyöprosessi tuki työntekijöitä lapsihavainnoinnissa. Heidän järjestämänsä toimintakerrat auttoivat työntekijöitä ymmärtämään konkreettisesti lapsihavainnoinnin monipuolisuuden. Aineiston mukaan ryhmäperhepäivähoidossa toteutettiin lapsihavainnointia ja työntekijät ymmärsivät sen tärkeyden. Työntekijöiden oman työn arviointi oli sen sijaan vähäistä. (emt. 40.)

Apukan ym. (2009, 36) opinnäytetyön tuloksista ilmeni, että työntekijät näkivät lapsihavainnoinnin tärkeänä työn apuvälineenä. Lapsihavainnoinnin kautta he pystyvät havainnoimaan lasta eri tilanteissa ja sitä kautta ymmärtämään lasta paremmin. Työntekijät voivat havainnoida esimerkiksi lapsen taitoja, käyttäytymistä, kehitystä ja toimintaa. Havainnoinnin avulla koettiin voivan huomata kehitysviivästymät ja muut poikkeavuudet. He myös näkivät lapsihavainnoinnin tukevan lapsen yksilöllistä huomiointia.

Tuloksista nousi esiin lapsihavainnoinnin merkitys ryhmäperhepäiväkodin ja vanhempien välisessä kasvatuskumppanuudessa. Molemmipuolisen tiedon vaihdon keinoin voidaan sopia yhteisistä kasvatuskäytännöistä sekä toimintatavoista. Tiedon vaihto parantaa myös perheen ja työntekijöiden

välistä yhteisymmärrystä sekä helpottaa huolen puheeksiottamista molemmiin puolin. Lapsihavainnointi ja havainnoista puhuminen yhdessä lapsen vanhempien kanssa auttaa myös lapsen käyttäytymisen ymmärtämistä. (emt. 37.)

4.2 Lapsihavainnointi varhaiskasvatuksen työmenetelmänä

Määttäsen ja Somervuoren vuonna 2009 tehty opinnäytetyö, Lapsihavainnointi päiväkodin varhaiskasvatuksen työmenetelmänä, toteutettiin yhteistyössä Espoolaisen Mankkaan päiväkodin kanssa. Laurea-ammattikorkeakoulussa toteutetun opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia esiopetusryhmässä toteutuvaa lapsihavainnointia. Kyseinen esiopetusryhmä osallistui myös VKK-Metro-hankkeeseen. Opinnäytetyön tarkoituksena oli lisäksi kerätä tietoa, kuinka vanhemmat kokivat saaneensa tietoa tehdyistä lapsihavainnoista kasvatuskeskusteluissa. (Määttäsen & Somervuori 2009, 7, 19.)

Määttäsen ja Somervuoren (2009, 20, 34) tutkimuksessa käytettiin tiedonkeruumenetelminä osallistuvaa havainnointia sekä virikkeitä antavaa haastattelua. Tutkimuksen aineiston mukaan lapsihavainnoinnista kerättyä tietoa hyödynnettiin arjessa usealla tavalla. Ryhmän lasten yksilölliset tarpeet huomioitiin toiminnan järjestämisessä sekä toteutuksessa. Työntekijät myös muotoilivat ryhmän toimintaa uudestaan lapsihavaintojen perusteella. Havaintojen kautta työntekijät kokivat tarpeelliseksi kerätä tietoa muun muassa lasten mielenkiinnonkohteista.

Havaintojen hyödyntäminen arjessa näkyi myös yhteisien toimintaperiaatteiden luomisessa. Aineiston mukaan työntekijät keskustelivat tiimipalaverissa tehdyistä havainnoista ja miettivät niiden pohjalta sopivia tapoja toimia erilaisissa tilanteissa. Yhteisiä toimintasääntöjä sovittiin muun muassa koskien lasten rajoja ja riitatilanteita. Tehtyjä havaintoja kerrottiin hakutilanteissa lasten vanhemmille. (emt. 35.)

Tuloksista ilmeni, että lapsihavainnointia käytetään Mankkaan esiopetusryhmässä säännöllisesti ja havaintoja halutaan hyödyntää toiminnan kehittämisessä. Aineiston mukaan työntekijät myös keskustelevat paljon tekemistään havainnoista ja jakavat tiimissä omia kokemuksiaan lapsihavainnoinnista. Havainnoiteihin pohjautuen työntekijät myös sopivat yhteisistä toimintatavoista. (emt. 42–43.)

4.3 Työntekijän havainnoiminen päivähoidossa

Kallialan (2008, 6) Kengu-Ru-tutkimushanke tehtiin vuosien 2002–2003 aikana. Tutkimus toteutettiin yhteistyössä Helsingin yliopiston psykologianlaitoksen sekä opettajankoulutuslaitoksen kanssa. Tutkimushanke on kuvattuna Marjatta Kallialan kirjassa Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa?

Tutkimushankkeen tavoitteena oli lisätä alle kolmevuotiaiden lasten hyvinvointia päiväkodissa. Tähän pyrittiin löytämällä varhaiskasvatukseen soveltuvia ja helposti omaksuttavia työskentelytapoja. Tavoitteena oli kes-

kittyä aikuisten ja lasten väliseen vuorovaikutukseen. Tällä pyrittiin tukemaan työntekijää aiempaa sensitiivisempään ja aktiivisempaan aikuisrooliin. (Kalliala 2008, 6.)

Kallialan (2008, 70–71) tutkimustehtävä oli: Voiko Kengu-Ru-hankkeen intervention avulla lisätä aikuisten sensitiivisyyttä ja kehittää heidän aktiivointitaitojaan erityisesti leikkipitoisissa tilanteissa? Leikkipitoisilla tilanteilla tarkoitettiin sellaisia toimintoja, jotka eivät suoranaisesti kuuluneet perushoidollisiin tilanteisiin, kuten ruokailu- tai siirtymätilanteisiin. Lisäksi hän pyrki selvittämään alle kolmevuotiaiden lasten arkea päiväkodissa.

Kengu-Ru-hankkeessa oli mukana kuusi helsinkiläistä päiväkotia eri päivähoitoalueilta. Tutkimuspäiväkodeille valittiin vertailupäiväkodit valittujen päiväkotien lähistöltä, jotta ympäristötekijät ja perheiden sosioekonomiset taustat vastaisivat mahdollisimman paljon toisiaan. Kalliala keräsi tutkimusaineistonsa havainnoimalla työntekijöiden ja lasten välistä vuorovaikutusta jokaisessa tutkimus- ja verrokkipäiväkodissa kolme aamupäivää sekä syksyllä että keväällä. (emt. 72–73, 201.)

Kalliala (2008, 201) muodosti havaintonsa näkemänsä, kuulemansa ja kokemansa perusteella. Hän kuitenkin painotti, että on vaikeaa saada kaiken kattavaa näkemystä arjen todellisuudesta. Aikuisen herkkyyden ja aktiivoinnin sekä lasten ja aikuisten sitoutuneisuuden havainnoimisen avulla on kuitenkin mahdollista nähdä asioita, jotka vaikuttavat varhaiskasvatuksen laatuun. Kallialan mukaan kerran nähtyään todellisuuden, ei voi enää sulkea silmiään totuudelta.

Tärkeimpinä tuloksina tutkimuksesta nousi, että suomalaisten päiväkotien alle kolmevuotiaiden ryhmäkohtaiset tasoerot ovat huomattavat. Varhaiskasvatuksen laatu myös heittelee paljon jopa ryhmissä, joissa henkilökunta pysyy samana. Aineistosta nousi esiin lisäksi työntekijöiden koulutuksen vaikutukset varhaiskasvatuksen laatuun. Aineiston mukaan Kengu-Ru-interventiolla kyettiin kasvattamaan työntekijöiden sensitiivisyyden tasoa sekä vahvistamaan aktiivointitaitoja. Toteutuakseen tämä kuitenkin edellytti työntekijöiltä motivaation ja osaamisen riittävää lähtötasoa. (emt. 82, 185.)

Kallialan tutkimus osoitti, että työyhteisön sisäinen muutos ei ole itsestään selvyys vaan hidas prosessi. Samalla tavalla ohjattu prosessi voi toteutua eri päiväkodeissa täysin erilailla. Yleisesti ajatellaan, että kehityshankkeisiin kannattaa lähteä ainoastaan koko työyhteisön tukemana. Työntekijöiltä odotetaan vähintäänkin samaan tavoitteeseen sitoutumista. Vaikka jokaisen henkilön sitoutuminen olisi hieno asia, osoitti Kengu-Ru-hanke sen, että muutos voi onnistua toisinaan myös ilman tätä. (emt. 146–147.)

5 TUTKIMUSPROSESSIN KUVAUS

Tutkimusprosessin kuvauksessa on esitetty opinnäytetyön maastouttamisen prosessin eri vaiheet mahdollisimman totuudenmukaisesti. Vaiheet on kuvattu alkukartoituksesta aina lapsihavainnointiseurantalomakkeeseen asti. Maastouttamisen kokonaisuus on rakennettu siten, että vaiheet tukevat toinen toisiaan ja etenevät järjestelmällisesti. Opinnäytetyön rakennetta suunniteltaessa tuli ottaa huomioon vuorohoidon erityispiirteet sekä sen asettamat haasteet ja mahdollisuudet.

Opinnäytetyön pääpainona voidaan pitää lapsihavainnoinnin maastouttamisen toiminnallista osuutta, johon kuuluvat mallintaminen, työntekijöiden osallistaminen, lukupiiri sekä erilaiset palaverit. Maastouttamisen prosessin kannalta oli tärkeitä selvittää myös työntekijöiden näkemyksiä lapsihavainnoinnista ennen maastouttamista ja sen loputtua. Näkemyksien kartoittamiseksi laadimme erilaisia lomakkeita, joiden avulla työntekijät saivat tuoda omat näkemyksensä esiin.

5.1 Vuorohoito tutkimusympäristönä

Vuorohoidon aukioloajat sekä työntekijöiden epäsäännölliset työajat toivat omat haasteensa ja mahdollisuutensa opinnäytetyön toteuttamiselle. Ympäri vuorokautisen vuorotyön vuoksi työntekijöiden työajat ja -päivät olivat epäsäännöllisiä. Tämän vuoksi toteutimme muun muassa mallintamisen useampana ajankohtana, jotta suurimmalla osalla työntekijöistä oli mahdollisuus olla mukana edes yhdellä mallintamiskerralla. Sopivien ajankohtien sopiminen kahden vuorohoitoyksikön kanssa oli aikataulullisesti toisinaan hankalaa ja vaati kaikilta osapuolilta joustavuutta.

Vuorohoidon tarpeeseen perustuva ympärivuorokautinen aukioloaika mahdollisti opinnäytetyön teon muun opiskelun ohella. Suunnittelemamme maastouttamisen rakenne istui hyvin vuorohoitoon, mutta perinteiseen päivähoitoon se ei välttämättä olisi soveltunut yhtä hyvin näin kattavana ja laajalla rakenteella toteutettuna. Esimerkiksi illalla järjestettyjen palaverien sekä lukupiirien toteuttaminen olisi pitänyt organisoida erilailla tavallissa päiväkodissa.

Vuorohoidon arki mahdollisti opinnäytetyön toiminnallisten osuuksien toteuttamisen myös iltaisin ja viikonloppuisin. Vuorohoidon vaihtelevat lapsilukumäärät mahdollistivat monipuolisten lapsihavainnointien toteuttamisen sekä mallintamisen että työntekijöiden osallistamisen vaiheissa. Esimerkiksi hiljaiset hetket antoivat hyviä tilaisuuksia saduttamiselle ja osallistuvalla havainnoinnilla. Vuorohoito toimintaympäristönä tarjoaa kokonaisuudessaan hyvin moninaisia mahdollisuuksia lapsihavainnointiin.

Vuorohoito tutkimusympäristönä oli perinteisestä päiväkotimaailmasta poikkeava muun muassa henkilökunnan koulutuspohjan suhteen. Työyksiköiden työntekijöillä oli hyvin erilaisia koulutustaustoja. Tämä näkyi muun muassa lukupiirissä, sillä kaikki eivät olleet yhtä tottuneita lukemaan ammattikirjallisuutta. Tämä ei kuitenkaan suuremmin haitannut, sil-

lä työntekijät olivat innokkaita ja valmiita uuteen projektiin iästä riippumatta.

Kaiken kaikkiaan vuorohoito mahdollisti maastouttamisen prosessin ja oli toimintaympäristönä monipuolinen. Kahden vuorohoitoyksikön kanssa työskenteleminen vaati järjestelmällisyyttä, aikaa ja yksiköiden välistä tasapuolisuutta. Vuorotyön luonteen vuoksi kaikki työntekijät eivät ole samaan aikaan työvuorossa, kuten perinteisessä päiväkodissa. Tämä vaati toiminnan huolellista suunnittelua, jotta jokainen työntekijä saisi yhtäläisen mahdollisuuden osallistua prosessin erivaiheisiin. Vuorotyö kuitenkin mahdollisti iltapalaverit, jolloin yksikkökohtainen henkilöstö saatiin koolle. Ilta-aikaan hoidossa on useimmiten vähemmän lapsia, jonka vuoksi sijaisjärjestelyt oli helpompi järjestää.

5.2 Lapsihavainnoinnin maastouttaminen ja työntekijöiden osallistaminen

Lapsihavainnoinnin maastouttamisen tavoitteena oli perehdyttää työntekijät lapsihavainnoinnin maailmaan. Prosessi koostui useasta eri vaiheesta. Vaiheet etenivät johdonmukaisesti ja toisiaan tukien. Tarkoituksena oli tehdä lapsihavainnointi sekä sen mahdolliset menetelmät työntekijöille tutuiksi. Erilaisten maastouttamisen vaiheiden tehtävänä oli ennen kaikkea saada työntekijät itse huomaamaan lapsihavainnoinnin hyötynäkökulmia sekä haltuun ottamaan uusi työväline työyhteisössä.

Opinnäytetyön maastouttamisen prosessi suunniteltiin alusta alkaen työntekijöitä osallistavaksi. Tarkoituksena oli, että tutkijat toimisivat toiminnan suunnittelijoina, ohjaajina sekä mallintajina. Prosessi itsessään toteutettiin työntekijöiden ehdoilla ja jokaisella oli mahdollisuus osallistua joko prosessin vaiheeseen. Maastouttaminen toteutettiin toiminnallisin menetelmin, sillä itse tekemisen ja teoriapohjan kautta uusi menetelmä jää todennäköisemmin työntekijöiden ajatuksiin ja toimintatapoihin. Mikäli työntekijöille annetaan vain ohjeet, edellytykset ja suullinen koulutus, voi uuden menetelmän käyttöönotto jäädä ainoastaan lyhyeksi kokeiluksi.

Osallistamisen kautta jokainen työntekijä pääsi kokeilemaan erilaisia havainnointimenetelmiä. Ennen lapsihavainnoinnin harjoittelua työntekijöillä oli mahdollisuus tutustua erilaisiin havainnointimenetelmiin mallioppimisen avulla. Mallintamisen tavoitteena oli, että jokainen työntekijä näkisi erilaisten havainnointitapojen käyttöä tutkijoiden toteuttamana. Mallintamisen sanomana oli lisäksi se, että kuka tahansa voi oppia havainnoimaan itselleen sopivalla tavalla, vaikka ei omaisi aikaisempaa kokemusta lapsihavainnoinnista.

Lapsihavainnoinnin maastouttamisen prosessi toteutettiin ennen kaikkea työntekijöitä varten. Lähtökohtana ei ollut se, että uusi menetelmä jäisi kerralla pysyvästi vuorohoidon jokapäiväiseen arkeen. Maastouttamisen tarkoituksena ei ollut myöskään painostaa työntekijöitä uuden menetelmän käyttöön ottamiseen. Ennen kaikkea prosessin tavoitteena oli tukea jokaista löytämään itselleen mieluisa tapa havainnoida lapsia sekä löytää uudenlaista inspiraatiota työskentelyynsä. Jokainen työntekijä on kuitenkin lopujen lopuksi itse vastuussa siitä, miten aikoo toteuttaa lapsihavainnointia

jatkossa. Lapsihavainnoinnin prosessi on kuvattu vaihe vaiheelta erikseen, jotta vaiheet ja niiden sisältö hahmottuisi.

5.2.1 Alkukartoitus

Ennen varsinaista toiminnallista osuuttamme, halusimme kartoittaa lähtötilanteen molemmista vuorohoitoyksiköissä. Tavoitteena oli selvittää työntekijöiden yleisiä näkemyksiä lapsihavainnoinnista. Alkukartoituksen sekä tulevan loppukartoituksen myötä saimme tutkimuksellemme vertailukohteen.

Alkukartoitus-kyselyssä työntekijöiltä kerättiin tietoa muun muassa siitä, mitä lapsihavainnointi tarkoittaa heidän mielestään, miten sitä voidaan toteuttaa ja onko lapsihavainnointi jo entuudestaan tuttu työmenetelmä. Näiden lisäksi halusimme tietää myös yksiköiden lähtötilanteen lapsihavainnoinnin suhteen sekä selvittää työntekijöiden näkemyksiä lapsihavainnoinnin hyvistä ja huonoista puolista.

5.2.2 Mallintaminen

Aloitimme lapsihavainnoinnin mallintamisen syyskuussa 2010. Mallintamisen tarkoituksena oli tehdä lapsihavainnointi näkyväksi ja tutuksi molemmissa vuorohoitoyksiköissä. Mallintamisen tarkoituksena oli myös näyttää, mitä lapsihavainnointi voi olla ja kuinka monin eri tavoin sitä voi käyttää ja soveltaa. Kumpikaan meistä ei ollut aiemmin käyttänyt lapsihavainnointia, joten mallintamalla saimme myös itse harjoitella havainnointia ja siinä käytettäviä menetelmiä. Näin pystyimme näyttämään työntekijöille havainnoinnin yksinkertaisuuden sekä todentamaan sen, että menetelmän voi oppia kuka vain, myös sellainen, jolla ei ole paljoa ammatillista kokemusta.

Toteutimme lapsihavainnoinnin mallintamisen siten, että kävimme molemmissa vuorohoitoyksiköissä yhteensä kolme kertaa kahden viikon aikana. Mallintamisen kerta kesti ajallisesti aina noin kaksi tuntia. Sovimme päivämäärät ja kellonajat yhdessä työelämän yhteistyöhenkilömme kanssa. Näin vuorohoitoyksiköt pystyivät suunnittelemaan vuoroja siten, että mahdollisimman monella työntekijällä olisi mahdollisuus havainnoida toteuttamaamme lapsihavainnointia. Vuorohoidon luonne mahdollisti meille lapsihavainnoinnin mallintamisen myös viikonloppu ja ilta-aikaan.

Valitsimme mallinnettaviksi lapsihavainnointimenetelmiksi videoinnin, saduttamisen, osallistuvan ja ulkopuolisen havainnoinnin. Toteutimme näitä menetelmiä sovittuina päivinä mahdollisuuksien mukaan lapsiryhmän kokoonpanosta sekä vuorohoidon toiminnasta riippuen. Mallintamisen tukena käytimme kynää ja paperia sekä videokameraa ja äänityslaitetta.

Mallintamisvaiheessa toteutimme lapsihavainnointia mahdollisimman monenlaisissa tilanteissa. Tällä tavalla halusimme tuoda esiin lapsihavainnoinnin monipuolisuuden sekä nostaa esiin erilaisia havainnoinnin hyödynäkökuilimia. Mallintaessamme havainnoimme muun muassa erilaisia

siirtymätilanteita videoinnin ja ulkopuolisen havainnoinnin avulla. Toteutimme myös osallistuvaa havainnointia eli niin sanottua osallistuvaa leikkiä yhdessä lasten kanssa leikkien. Keskityimme havainnoimaan erilaisia asioita, kuten lasten vuorovaikutustaitoja, ruokailu-, pukeutumis- sekä leikkiätilannetta.

Mallintaminen onnistui hyvin, sillä lähes jokainen työntekijä pääsi havainnoimaan edes yhtä mallintamiskertaa. Kaikki työntekijät eivät kuitenkaan ehtineet näkemään meidän mallintamanamme jokaista lapsihavainnointimenetelmää, sillä aina ei ollut mahdollisuutta kokeilla kaikkia neljää havainnointitapaa. Joinain päivinä hoidossa ei esimerkiksi sattunut olemaan yhtään sadutukseen sopivaa lasta joko iän tai lapsen oman mielenkiinnon perusteella. Tärkeintä kuitenkin oli, että jokaiselle työntekijälle jäi edes jonkinlainen kuva lapsihavainnoinnin toteuttamisesta.

5.2.3 Lapsihavainnointipalaverit

Valmistauduimme lapsihavainnointipalaveriinkin lukemalla kolme lapsihavainnointiin perehdyttävää kirjaa. Nämä kolme kirjaa olivat: Heikan, Hujalan ja Turjan Arvioinnista opiksi; havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa (2009), Kallialan Kato mua! kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? (2008) sekä Mäkitalon, Ojalan, Vennisen ja Vilppaan teos nimeltä Löytöretkellä omaan työhön; kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjessa (2009). Tarkoituksenamme oli tutustua aiheeseen syvällisemmin ja teorian pohjalta luoda koulutuksenomainen tietopaketti lapsihavainnoinnista työntekijöille.

Pidimme molemmille työyksiköille omat lapsihavainnointipalaverikerrat, sillä näin työyhteisöjen sisäiset asiat, kuten sijaisjärjestelyt, oli helpompi järjestää. Palaverissa esittelimme työntekijöille valmistamamme lapsihavainnointia koskevan power point -esityksen. Esityksen avulla halusimme saada lapsihavainnoinnin työntekijöiden ajatuksiin sekä synnyttää heissä ajatuksia menetelmän suhteen. Tavoitteenamme oli myös auttaa työntekijöitä huomaamaan lapsihavainnoinnin tärkeys teorian avulla.

Lapsihavainnointipalaverien lopulla ohjeistimme työntekijät tulevaa prosessia varten. Olimme laatineet työntekijöiden lapsihavainnoinnin sisäistämisen tueksi lapsihavainnointimenetelmäviikon ja havaintojen toteuttamiseen havainnointikaavakkeen. Annoimme työntekijöille tehtäväksi harjoitella lapsihavainnointia seuraavan neljän viikon aikana vähintään viisi kertaa. Toteutuksessa tulisi käyttää ainakin kolmea eri havainnointimenetelmää.

5.2.4 Työntekijöiden osallistaminen lapsihavainnoinnin toteuttamiseen

Halusimme osallistaa työntekijät lapsihavainnointien tekoon heti mallintamisvaiheen sekä lapsihavainnointipalaverien jälkeen, jotta työntekijöillä oli lapsihavainnointimenetelmät vielä hyvin muistissa. Työntekijöiden osallistaminen oman ammatillisuutensa kehittämiseen oli yksi prosessin merkityksellisimpiä vaiheita. Oman osallistumisen ja toteuttamisen kautta henkilökunta kykenee todennäköisesti sisäistämään lapsihavainnoinnin

osaksi omaa toimintatapaansa helpommin kuin ilman harjoittelemista. Vasta toteuttamisen ja kokeilemisen jälkeen mahdollistuu uuden työvälineen todellinen juurtuminen vakiintuneisiin työkäytäntöihin.

Työntekijöiden osallistaminen lapsihavainnoinnin toteuttamiseen tapahtui siten, että annoimme jokaiselle työntekijälle tehtäväksi toteuttaa lapsihavainnointia neljän viikon aikana vähintään viisi kertaa. Toteuttamisessa tuli käyttää vähintään kolmea eri menetelmää, jotta jokainen työntekijä kokeilisi myös itselleen vieraampia havainnointitapoja. Vaihtoehtoisia havainnointimenetelmiä olivat sadutus, videokuvaus, osallistuva havainnointi sekä ulkopuolinen havainnointi.

Lapsihavainnoinnin tueksi olimme aiemmin valmistaneet yksinkertaistetun lapsihavainnointilomakkeen. Päädyimme tekemään lomakkeesta mahdollisimman helpon ja selkeän, jotta lapsihavainnointien dokumentointi ei kaatuisi lomakkeen hankaluuteen. Harjoittelujakson aikana jokainen työntekijä täytti kaikista viidestä havainnointikerrasta kyseisen lapsihavainnointilomakkeen. Lomakkeeseen kirjattiin muun muassa havainnointikohde, keskeiset havainnot, heränneet ajatukset sekä miten tehtyjä havainnointoja voitaisiin hyödyntää arjessa. Täytettyjen lomakkeiden kopiot kerättiin lukupiirissä. Näin työyhteisöihin jäivät alkuperäiset kappaleet mahdollista myöhempää käyttöä varten.

Tuimme työntekijöiden lapsihavainnointien toteuttamista siten, että veimme neljän viikon aikana molempiin yksiköihin yhteensä neljä kertaa videokameran sekä äänityslaitteen. Jokaisella kerralla ohjeistimme laitteiden käytössä sekä rohkaisimme henkilökuntaa teknisten välineiden käyttämiseen. Näin työntekijät pääsivät toteuttamaan havainnointia myös videon ja äänityksen keinoin. Jokaisella kerralla havainnoimme työntekijöiden aktiivisuutta sekä lapsihavainnoinnin maastoutumisen kulkua. Olimme sopineet päivämäärät ja kellonajat yhdessä työelämän yhteistyöhenkilömme kanssa. Tavoitteena oli, että jokainen työntekijä pääsisi kokeilemaan laitteita edes yhden kerran mahdollisuuksien mukaan.

Jotta työntekijöiden oli helpompi lähteä harjoittelemaan lapsihavainnointia itsenäisesti, teimme heille vielä avuksi mallintamisvihkon. Mallintamisvihko sisälsi valittujen menetelmien teoriaa, toteutusohjeita sekä kuvia. Muistutimme myös eri menetelmien soveltamismahdollisuuksista, jotta jokainen voisi löytää itselleen sopivimman tavan ja tyylin toteuttaa lapsihavainnointia. Vastailimme työntekijöiden esittämiin kysymyksiin aina tarpeen vaatiessa ja annoimme lisäksi sähköpostiosoitteemme, jotta voimme auttaa parhaamme mukaan ongelmatilanteissa sekä mietittyävissä asioissa.

5.2.5 Lukupiiri

Järjestimme molemmille työyksiköille omat lukupiirinsä. Lukupiiri on tapa, joka mahdollistaa kirjan tai kirjojen läpi käymisen pienemmällä työvälikannalla siten, että kirjan tärkeimmät asiat nousevat esiin. Ajatus lukupiireistä syntyi siitä, että halusimme mahdollistaa vuorohoitoon yhtä monimuotoisen lapsihavainnoinnin teoreettisen perehdytyksen, kun mitä Ja-

Janakkalan kunnan muut päiväkodit olivat saaneet. Tarkoituksena oli tarjota molemmille vuorohoitoyksiköille yhteneväinen tietoperusta lapsihavainnoinnin teoriasta konkreettisen toteuttamisen tueksi.

Valitsimme lukupiiriin kaksi kirjaa, jotka olivat toimineet tietoperustana myös muissa päiväkodeissa. Valittuina teoksina toimivat Heikan, Hujalan ja Turjan kirja nimeltä Arvioinnista opiksi; havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa sekä toisena kirjana, Kallialan Kato mua! kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Olimme itse lukeneet nämä kirjat jo suunnitellessamme lapsihavainnointipalavereja.

Jaoimme kirjat yhteensä kahdeksaan lukupiirialueeseen. Lukupiirialueet olivat mitoitettu suhteellisen samanpituisiksi. Halusimme osallistaa ja motivoida työntekijöitä siten, että he saivat itse valita oman lukupiirialueensa. Näin työntekijät saivat mahdollisuuden valita, kumpaan kirjaan halusivat ensisijaisesti perehtyä. Poissaolevat työntekijät saivat valita alueensa myöhemmin jäljelle jääneistä vaihtoehdoista.

Lukupiirin ideana oli, että jokainen työntekijä toimisi oman alueensa asiantuntijana ja esittelisi aiheensa tiivistetysti lukupiirissä. Jokainen sai noin viisi viikkoa aikaa lukea oman tekstialueensa sekä muodostaa siitä yhden sivun mittaisen referaatin eli tiivistelmän. Referaattiin tuli poimia omasta mielestä tekstin tärkeimmät ja olennaisimmat asiat. Tiivistelmää sai käyttää hyödyksi esitellessä omaa aluetta muille lukupiirissä. Referaatin lisäksi työntekijöiden tehtävänä oli miettiä, miten he pystyisivät hyödyntämään lukemaansa tietoa käytännön työssään sekä pohtia löydettyjen asioiden hyviä ja huonoja puolia.

Työntekijät saivat lukupiiristä myös jatkotehtävän, joka käytiin lävitse myöhemmin purkupalaverissa. Jokaisen työntekijän tuli nostaa omasta aihealueestaan yhdestä kolmeen asiaa, joita piti kaikista tärkeimpinä ajatuksina tekstissään. Jokaisen työyhteisön jäsenen esiin nostamat tärkeimmät asiat koottiin yhdelle A4:lle, joka esiteltiin molempien yksiköiden yhteisessä purkupalaverissa. Yksikön yhteisen A4:n ideana oli, että työntekijät huomaisivat, millaisia asioita heidän yhteisössään pidetään tärkeinä.

5.2.6 Purkupalaveri

Järjestimme molemmille vuorohoitoyksiköille yhteisen purkupalaverin, jonka päätarkoituksena oli käydä lävitse lapsihavainnointiprosessin herättämiä ajatuksia ja tuntemuksia. Halusimme toteuttaa palaverin koko vuorohoidon henkilöstölle yhteisesti, jotta yksiköt voisivat jakaa ajatuksiaan myös toisilleen.

Aloitimme purkupalaverin käymällä molempien yksiköiden tuottamat lukupiirien A4:t läpi yksi kerrallaan. Työntekijät saivat myös perustella esille nostamiaan tärkeitä aiheita. Tämän jälkeen kävimme kokemuskierroksen, jossa jokainen henkilö sai kertoa lukupiiristä nousseita ajatuksia. Vaikka lukupiiri oli ollut työntekijöille pääosin täysin uudenlainen ja hankaluuksia tuottanut kokemus, kertoivat monet silti sen olleen mielenkiintoinen ja antoisa.

Halusimme käyttää purkupalaverissa hyödyksi molempien vuorohoitoyksiköiden osaamista. Jaoimme koko ryhmän kolmeen pienempään ryhmään siten, että jokaisessa pienryhmässä tuli olla molempien vuorohoitoyksiköiden työntekijöitä. Näin työntekijät saivat jakaa yhdessä kokemuksiaan antamiemme teemojen kautta siten, että yhteisöjen jäsenet saivat kuvaa myös toisen yksikön prosessin kulusta.

Ryhmäporinateemat liittyivät koko lapsihavainnoinnin maastouttamisprosessiin. Ryhmät keskustelivat muun muassa lapsihavainnointipalaverien hyödyllisyydestä, ohjeistuksista, lapsihavainnoinnin herättämistä tunteista sekä lapsihavainnoinnin tulevaisuuden näkymistä. Pyysimme työntekijöitä keskustelemaan myös siitä, miten he omalta osaltaan voisivat vaikuttaa lapsihavainnoinnin jäämiseen osaksi vuorohoidon arkea.

Ryhmäporinoiden tarkoituksena oli saada työntekijät käsittelemään omia ajatuksiaan ja kokemuksiaan, joita heille on prosessin myötä syntynyt. Asioiden käsittelemisen tavoitteena oli, että työntekijät pohtisivat samalla omaa toimintaansa ja mahdollisesti myös omaa ammatillista kehittymistään lapsihavainnoinnin saralla. Ajattelimme, että mikäli työntekijällä on aikaa käydä prosessia läpi yhdessä toisen kanssa, voisi ajattelussa syntyä jotain sellaista, joka juurruttaisi lapsihavainnoinnin osaksi yksilön omaa työskentelytapaa. Yleisesti ottaen koimme tärkeäksi, että työntekijöille mahdollistetaan prosessin läpikäyminen yhdessä.

Purkupalaverin aikataulutukseen päädyttiin jättämään runsaasti aikaa palautteenannolle. Mielestämme palaute on tärkeä ja kiinteä osa toiminnan maastouttamista. Vaikka olimmekin antaneet palautetta koko projektin ajan työntekijöille, koimme palautteenannon olevan olennaisen tärkeätä myös projektin purkuvaiheessa. Annoimme työntekijöille tilaisuuden antaa palautetta sekä toisilleen että meille. Purkupalaveri kokosi koko prosessin yhteen sekä antoi osuudellemme mielekkään ja yhteisen lopetuksen.

5.2.7 Loppukartoitus

Lapsihavainnoinnin maastouttamisen viimeisen vaiheen muodosti loppukartoitus-kysely, jonka tarkoituksena oli selvittää muun muassa työntekijöiden kokemuksia lapsihavainnointiprojektista. Loppukartoitus-kyselyn avulla pystyimme saamaan vastauksia viimeiseen tutkimuskysymykseemme eli millaisia kokemuksia henkilöstölle on muodostunut lapsihavainnoinnista vuorohoidossa.

Loppukartoitus-kyselyssä työntekijöiltä kerättiin tietoa muun muassa siitä, minkälaisia ajatuksia lapsihavainnointi on herättänyt työntekijöissä, millainen nykytilanne omassa yksikössä on kyseisellä hetkellä lapsihavainnoinnin suhteen ja millaisia vaikutuksia tai mahdollisuuksia lapsihavainnoinnilla on vuorohoidossa. Kyselyssä kartoitettiin myös sitä, miten lapsihavainnointi voi tukea yksittäisen henkilön työtä ja miten työntekijä jatkossa aikovat omalta osaltaan ylläpitää lapsihavainnointia työyhteisössään. Kyselyn loppuun jätimme tilaa kirjalliselle palautteelle.

5.2.8 Lapsihavainnointiseurantalomake

Lapsihavainnoinnin maastoutumisen tueksi laadimme lapsihavainnointiseurantalomakkeen. Seurantalomake toimi havaintojen esiin tuomisen mittarina. Lomakkeen avulla pystyimme seuraamaan lapsihavainnoinnin kehitystä sekä tehtyjen havaintojen kuukausittaista lukumäärää. Sen avulla myös työntekijät pystyivät tarkkailemaan, keitä lapsia kuukauden aikana oli havainnoitu ja millä menetelmillä. Seurantalomake toimi lisäksi motivoivana ja muistuttavana tekijänä havaintojen toteuttamiseen.

Lapsihavainnointiseurantalomaketta täytettiin neljän kuukauden ajan. Jokainen työntekijä merkitsi omaan yksikköönsä jaettuun lomakkeeseen kaikki tekemänsä havainnot. Työntekijä merkitsi havainnoidun lapsen nimen kohdalle päivämäärän, havainnointimenetelmän sekä oman nimensä. Tarkoitus oli, että tehdyt havainnot kirjataan ylös lisäksi käytössä olevaan lapsihavainnointivihkoon.

6 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Opinnäytetyön tarkoituksena oli maastouttaa lapsihavainnointi prosessinomaisesti Janakkalan kunnan vuorohoitoon sekä kehittää työntekijöiden ammatillisuutta uuden työmenetelmän kautta. Lisäksi tavoitteena oli tukea työntekijöitä huomaamaan lapsihavainnoinnin tarpeellisuus ja hyödyllisyys vuorohoidon jokapäiväisessä arjessa. Opinnäytetyön pääpaino on lapsihavainnoinnin maastouttamisessa toiminnallisien menetelmin. Opinnäytetyön lopulliseksi tutkimustehtäväksi muodostui: Miten lapsihavainnointi maastoutetaan Janakkalan kunnan vuorohoitoon?

Tutkimuksen pääpaino kohdistui maastouttamiseen sekä työntekijöiden näkemyksien kartoittamiseen lapsihavainnoinnin suhteen. Tutkimuskysymyksien kautta oli tarkoitus selvittää, millaisia näkemyksiä henkilöstöllä oli ennen maastouttamisen prosessia sekä prosessin loputtua. Näiden vastauksien kautta pystyttäisiin selvittämään, kuinka työntekijöiden näkemykset lapsihavainnoinnista ovat muuttuneet prosessin aikana. Aineiston keruulla haluttiin selvittää lisäksi, miten työntekijät kokivat maastouttamisen eri vaiheet.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset muotoutuivat lopulliseen muotoonsa vähitellen. Alkuperäiset tutkimuskysymykset olivat seuraavanlaiset: Millaisia näkemyksiä henkilöstöllä on lapsihavainnoinnista vuorohoidossa? Miten henkilöstö osallistetaan lapsihavainnoinnin toteuttamiseen vuorohoidossa? Millaisia kokemuksia henkilöstölle on muodostunut lapsihavainnoinnista vuorohoidossa?

Opinnäytetyön edetessä ensimmäistä ja viimeistä tutkimuskysymystä päätettiin tarkentaa, jotta niiden välinen merkitysero korostuisi. Ensimmäisen kysymyksen tavoitteena oli kartoittaa henkilöstön näkemyksiä lapsihavainnoinnista ennen prosessin alkua ja kolmannen puolestaan prosessin jälkeen.

Toinen tutkimuskysymys muotoutui kokonaan uudelleen aineistonkeruu vaiheessa. Alkuperäinen kysymys olisi vastannut tutkimustehtävään, mutta sen avulla olisi ollut hankala kerätä merkityksellistä aineistoa. Henkilökunnalta ei myöskään kysytty aloitusvaiheessa mielipiteitä siitä, millainen prosessikokonaisuus voisi tukea heidän mielestään maastoutumista. Tämän vuoksi uusi tutkimuskysymys muodostettiin siten, että laaja prosessi ja sen eri vaiheet pääsisivät esiin. Kysymyksen kautta haluttiin saada kerättyä tietoa siitä, miten henkilökunta koki toteutetun lapsihavainnoinnin maastouttamisen.

Opinnäytetyön lopullisiksi tutkimuskysymyksiksi muodostuivat:

1. Millaisia näkemyksiä henkilöstöllä on lapsihavainnoinnista vuorohoidossa ennen prosessia?
2. Miten työntekijät kokivat maastouttamisen?
3. Millaisia kokemuksia henkilöstölle muodostui tutkimusprosessin aikana lapsihavainnoinnista vuorohoidossa?

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli maastouttaa lapsihavainnointi Janakkalan kunnan vuorohoidon arkeen vaiheittain. Opinnäytetyön alkuvaiheessa laadimme tiedotteen vuorohoidon lasten vanhemmille koskien lapsihavainnointiprosessia sekä lupa-asioita (Liite 1). Myös työntekijöitä varten suunniteltiin oma lupakysely, jotta työntekijöiltä kerättävää aineistoa saataisiin käyttää hyväksi opinnäytetyössä (Liite 2).

Ensimmäisenä vaiheena mallinsimme lapsihavainnointia molempiin vuorohoitoyksikköihin siten, että kävimme paikan päällä harjoittelemassa erilaisia lapsihavainnointimenetelmiä työntekijöiden nähden. Pyrimme siihen, että kaikki työntekijät pääsivät seuraamaan toimintoja. Mallintamisen päätarkoituksena oli havainnollistaa lapsihavainnoinnin menetelmiä sekä sovellusmahdollisuuksia.

Toisen vaiheen muodostivat lapsihavainnointipalaverit. Aluksi luimme kolme aiheeseen liittyvää kirjaa, joiden pohjalta muodostimme aiheesta teoreettisen esityksen työntekijöille. Palaverien tarkoituksena oli herättää työntekijöissä ajatuksia sekä ohjata heitä tulevaan toimintaan. Ohjeistimme palaverien yhteydessä myös työntekijöiden tulevat tehtävät, joita varten teimme kirjalliset ohjeet sekä lapsihavainnointivihkosen menetelmäohjeistuksineen.

Kolmannessa vaiheessa työntekijät pääsivät itse toteuttamaan lapsihavainnointia. Tarkoituksena oli, että jokainen työntekijä toteuttaisi vähintään viisi lapsihavainnointikertaa, jotka kirjattaisiin ylös. Olimme valmistaneet tätä varten yksinkertaistetun lapsen havainnointilomakkeen (Liite 3) sekä lapsihavainnointiseurantalomakkeen (Liite 4).

Neljäs vaihe lapsihavainnoinnin maastouttamisessa oli lukupiirit. Lukupiiriä varten jokaiselle työntekijälle jaettiin oma-aihealueensa, jonka asian-

tuntijana hän toimi. Valitut kirjat olivat toimineen myös Janakkalan kunnan muissa päiväkodeissa lapsihavainnoinnin maastouttamisen tukena. Lukupiirejä varten jokainen työntekijä muodosti omasta aihealueestaan tiivistelmän, jonka esitteli yksikkönsä omassa lukupiirissä.

Viidennen eli viimeisen vaiheen muodosti vuorohoidon yksiköiden yhteinen purkupalaveri, jonka tarkoituksena oli käydä koko lapsihavainnointiprosessi lävitse erilaisten apukysymyksien kautta. Purkupalaverissa varattiin runsaasti aikaa myös palautteelle.

7.1 Kohderyhmän kuvaus

Kohderyhmämme muodostui kahdesta Janakkalan kunnan vuorohoidon yksiköstä. Tutkimuksessa olivat mukana lähes kaikki vuorohoidon työntekijät sekä lapset. Emme erottele yksiköitä tutkimuksessamme, jotta työntekijöiden tunnistettavuus pienenisi. Tutkimuksessa oli mukana yhteensä 14 työntekijää ja 33 lasta.

Vuorohoidossa työskentelee tällä hetkellä yhteensä 15 työntekijää. Henkilöstön ikähaarukka on laaja, sillä työntekijöiden ikä vaihtelee noin 25-vuotiaasta eläkeiän kynnykselle saakka, painottuen kuitenkin noin 40–50-vuotiaisiin. Vuorohoidon tämän hetkinen henkilökunta muodostuu lastentarhanopettajasta, neljästä päivähoitajasta, yhdeksästä perhepäivähoitajasta, laitoshuoltajasta sekä työllistetystä ryhmäavustajasta. (Jalli-Huhtala, sähköpostiviesti 21.3.2011.)

Molempien vuorohoitoyksiköiden ryhmät koostuvat 1–6-vuotiaista lapsista. Vuorohoidossa yhtä aikuista kohden voi olla pääsääntöisesti neljä lasta. Janakkalan kunnan vuorohoito vastaa vuorotyöperheiden lasten hoidosta ympärivuorokautisesti, tarpeen mukaisesti. Se on kunnan tarjoamaa erityispalvelua, eikä siihen ole subjektiivista oikeutta. Lapsi ei myöskään voi olla hoidossa vanhempien vapaapäivinä tai lomina. Vuorohoidon toiminta-ajatuksena on tarjota lapsille mahdollisimman kodinomaista hoitoa, joka edistää lapsen kehitystä. Toiminnassa pyritään huomioimaan lapsen sekä hänen perheensä tarpeet mahdollisuuksien mukaisesti. Vuorohoidon tarkoituksena on tukea vanhempia heidän lastensa hoidossa ja kasvatuksessa. (Janakkalan kunnan vuorohoito 2009.)

Janakkalan vuorohoito koostuu kahdesta erilaisesta yksiköstä. Yksiköt sijaitsevat Turengissa ja Tervakoskella. Molemmissa yksiköissä pyritään aina huomioimaan, että paikalla on riittävästi henkilökuntaa lasten lukumäärään nähden. Vuorohoidon työntekijät omaavat halun kehittää omaa ammatillisuuttaan ja ovat olleet hyvin koulutusmyönteisiä. (Jalli-Huhtala, sähköpostiviesti 21.3.2011.)

Vuorohoidon johtajan Johanna Jalli-Huhtalan (Sähköpostiviesti 21.3.2011) mukaan koko vuorohoidon yhteisenä vahvuutena voidaan pitää ääretöntä joustavuutta, vastuunottamista sekä sitoutumista työhön. Nämä asiat toimivat myös onnistuneen vuorohoidon edellytyksinä. Yksiköiden työntekijöillä on lisäksi vahva ammatillinen työote sekä kyky ylläpitää monipuolista arkea ja pienryhmätoimintaa. Kasvatuskumppanuus-

työotteella on vahva jalansija vuorohoidossa niin suhteessa vanhempiin kuin lapsiinkin.

Vuorohoidon arki on hyvin monimuotoista ja vaihtelevaa riippuen paikalla olevien lasten lukumäärästä sekä suuresta ikähaitarista. Myös aikuisten lukumäärä päivän mittaan vaihtelee riippuen paikalla olevan lapsijoukon suuruudesta. Tämän vuoksi jokainen päivä on vuorohoidossa erilainen. Päivien vaihtelevuus tuo mukanaan haasteita, mutta lisää myös työn ja arjen rikkautta. Vuorohoidon luonteen vuoksi yhtenä suurena haasteena voidaan pitää toimivaa päivittäistä tiedonkulkua. (Jalli-Huhtala, Sähköposti-viesti 21.3.2011.)

Janakkalan vuorohoito on Jalli-Huhtalan (Sähköpostiviesti 21.3.2011) mukaan vielä toistaiseksi ryhmäperhepäivähoidon henkilöstörakenteen mukainen. Rakennemuutos on kuitenkin edistymässä pikku hiljaa ja vuoteen 2012 mennessä vuorohoito muuttuu päiväkotirakenteiseksi. Rakennemuutos toteutetaan vähitellen oppisopimuskoulutusten ja eläköitymisten myötä.

Molemmilla vuorohoitoyksiköillä on monipuolinen lähiympäristö, jota työyksiköt pyrkivät hyödyntämään mahdollisuuksien mukaisesti. Yksiköt voivat esimerkiksi tehdä yhteistyötä lähipäiväkotien kanssa sekä hyödyntää toiminnassaan metsää ja taajaman leikkipuistoja. (Jalli-Huhtala, sähköpostiviesti 21.3.2011)

7.2 Kvalitatiivinen tutkimus

Laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana voidaan pitää todellisen elämän kuvaamista. Tutkimuksessa on tarkoituksena tutkia tutkittavaa ilmiötä mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Laadullisessa tutkimuksessa pidetään tärkeämpänä kerätyn aineiston monipuolista ja yksityiskohtaista tarkastelua kuin teorian tai hypoteesien testaamista. Yksi laadullisen tutkimuksen erityispiirre on tutkimussuunnitelman muovautuminen tutkimuksen edetessä olosuhteiden mukaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 157, 160.)

Laadullisessa tutkimuksessa käytetään useimmiten aineistonkeruumenetelmiä, joissa tutkittavien ääni pääsee kuuluville. Yleisimmät aineistonkeruumenetelmät ovat haastattelu, kysely, havainnointi sekä erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto. Tutkittavan ongelman ja resurssien mukaan menetelmiä voidaan käyttää vaihtoehtoisina, rinnakkain tai erilailla yhdistettyinä. Kyseisiä aineistonkeruumenetelmiä voidaan kuitenkin käyttää yhtälailla myös kvantitatiivisessa eli määrällisessä tutkimuksessa. (Hirsjärvi ym. 2008, 160; Tuomi & Sarajärvi 2004, 73.)

Tuomen ja Sarajärven (2004, 87–88) mukaan laadullisissa tutkimuksissa ei niinkään yritetä saada aikaan tilastollisia yleistyksiä, vaan niissä pyritään esimerkiksi kuvaamaan jotain ilmiötä, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta ilmiölle. Tutkimuksen kannalta on tärkeitä, että henkilöt, joilta tietoa saadaan, tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon tai heillä on siitä kokemusta. Tämän vuok-

si tutkimukseen mukaan otettuja henkilöitä ei voida valita täysin sattumanvaraisesti.

Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, jossa pyritään kuvaamaan mahdollisimman tarkasti maastouttamisen ainutlaatuista prosessia vuorohoidossa. Tutkimuksella ei pyritä saamaan aikaan tilastollisia yleistysiksiä. Aineistonkeruumenetelminä käytettiin muun muassa haastattelua, havainnointia sekä kyselylomakkeita, jotka ovat tyypillisiä laadullisessa tutkimuksessa. Tutkimuksen tavoitteena oli osallistaa molemmat työyhteisöt ja tavoittaa työntekijöiden näkökulmat. Työntekijöitä ei valittu sattumanvaraisesti, vaan tutkimukseen osallistuivat kaikki vuorohoidon työntekijät lukuun ottamatta muutamaa henkilöä perustelluista syistä. Laadullinen tutkimus näyttäytyy myös siinä, että tutkimustehtävä sekä tutkimuskysymykset ovat muovautuneet joustavasti tutkimuksen edetessä.

7.3 Triangulaatio

Eskola ja Suoranta (1998, 69) toteavat, että triangulaatio on erilaisten aineistojen teorioiden ja menetelmien käyttöä samassa tutkimuksessa. Lisäksi tutkimusta voi olla tekemässä useampi tutkija. Triangulaatiota voidaan perustella siten, että sillä saadaan monipuolisempi ja luotettavampi kuva tutkimuskohteesta.

Triangulaation ajatuksena on käyttää yhdessä useampia tutkimusstrategioita, mikäli tarkoituksena on tutkia samaa tutkimusaihetta. Sen avulla pystytään tarkastelemaan tutkimuksen pätevyyttä. Triangulaatio voi viedä tutkijoilta paljon aikaa ja sen tekemisessä saattaa ilmetä paljon hankaluuksia. Vaikeuksia voi tuottaa esimerkiksi laadullisten aineistojen laajuus. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 40; Eskola & Suoranta 1998, 71.)

Tutkimuksessa voidaan trianguloida neljällä eri tavalla: aineisto-, tutkija-, teoria- ja menetelmätriangulaatiolla. Aineistotriangulaatiossa yhdistellään erilaisia aineistoja keskenään, esimerkiksi haastatteluja ja tilastotietoja. Tutkijatriangulaatio tarkoittaa sitä, että samaa aihetta tutkii useampi kuin yksi tutkija. Tämä monipuolistaa tutkimusta ja antaa lisää näkökulmia. Tutkijoiden on myös keskusteltava tekemistään havainnoista, jotta he voisivat päästä yhteisymmärrykseen tutkimukseen liittyvissä ratkaisuissa. (Eskola & Suoranta 1998, 69–70.)

Teoriatriangulaatiossa tulkitaan Eskolan ja Suorannan (1998, 70) mukaan kerättyä tutkimusaineistoa erilaisten teorioiden kautta. Esimerkiksi ihmisten toimintaa voidaan katsoa tarveteorian viitekehyksen avulla. Menetelmätriangulaatiossa puolestaan tutkimusaihetta tutkitaan erilaisten aineistohankinta- ja tutkimusmenetelmien kautta.

Opinnäytetyössä painottuu menetelmätriangulaatio, sillä tutkimuksessa on kerätty aineistoa useammalla kuin yhdellä aineistonkeruu menetelmällä. Lisäksi työssä ilmenee tutkijatriangulaatiota, koska tutkimuksessa on ollut kaksi tutkijaa. Useampi tutkija on mahdollistanut näkemyksistä keskustelemisen sekä yhteisen näkemyksen muodostamisen tutkittavasta ilmiöstä.

Triangulaation käyttäminen on mahdollistanut laajan aineiston keräämisen ja parantanut opinnäytetyön luotettavuutta.

7.4 Toimintatutkimukselliset piirteet

Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, joka sisältää toimintatutkimuksellisia piirteitä. Toimintatutkimus on lähestymistapa, jossa yritetään vaikuttaa tutkimuskohteeseen jollakin tavalla. Tutkija osallistuu tutkittavan yhteisön toimintaan ja yrittää ratkaista esiintyneen ongelman tekemällä yhteistyötä henkilökunnan kanssa. Toimintatutkimuksen tarkoituksena on osallistaa yhteisön jäseniä mukaan tutkimushankkeeseen sekä pyrkiä toteuttamaan yhteisiä päämääriä. Toimintatutkimuksella pyritään toteuttamaan muutos aina parempaan suuntaan. (Eskola & Suoranta 1998, 128–129.)

Toimintatutkimuksen tarkoituksena on Heikkisen (2007a, 19–20, 22) mukaan saavuttaa käytännön hyötyä eli toisin sanoen saada tietoa, jota on helppoa hyödyntää käytännössä. Sen tarkoituksena on muuttaa todellisuutta tutkimisen kautta. Toimintatutkimuksen avulla voidaan auttaa ihmisiä luottamaan omiin kykyihinsä ja vahvuuksiinsa. Ihmisiä pyritään voimaannuttamaan ja näkemään heidän omat toimintamahdollisuutensa.

Toimintatutkimuksen lähestymistapoja on ainakin kolmenlaisia: toimintatutkimus, yhteistoiminnallinen tutkimus sekä osallistuva toimintatutkimus. Toimintatutkimuksessa tutkijan ja yhteisön välinen kontakti ja vastavuoroisuus ovat pitkäaikaisia sekä pysyviä. Tutkimuksessa oleellisinta on tutkijan ja yhteisön välinen vuorovaikutus sekä sitoutuminen yhteisiin tavoitteisiin. Tutkija, tai kukaan muukaan yhteisön jäsen, ei voi toimia yksin, vaan ratkaisut etsitään yhdessä muiden kanssa. (Eskola & Suoranta 1998, 128–129.)

Toimintatutkimuksen kohteena on aina jokin yhteisö. Toimintatutkimuksella on myös tavoitteita ja tutkimuksen aikana onkin tärkeää miettiä, mistä arvoista nuo tavoitteet ovat nousseet. Yhtä oleellista on miettiä, kuka on määritellyt ne. Tämä on olennainen tieto, sillä toimintatutkimusta tehdessä on kyse interventioista, eli tutkimuksen kohteena olevan yhteisön elämään puuttumisesta, väliintulosta. (emt. 130–131.)

Heikkisen (2007b, 196–197) näkemyksen mukaan toimintatutkimuksessa yhdistyvät nimensä mukaisesti toiminta ja tutkimus. Toimintatutkimuksen pyrkimyksenä on saada tutkimuksesta hyötyä, jota voidaan hyödyntää käytännössä. Sen tarkoituksena on myös kehittää esimerkiksi yhteistoimintaa mahdollisuuksien mukaisesti.

Yksi toimintatutkimuksen lähtökohdista on reflektiivisyys. Sen myötä pyritään ymmärtämään paremmin toimintaa sekä kehittämään sitä. Toimintatutkimus etenee yleensä vaiheittain, joista ensimmäisenä vaiheena on käytännön toiminnan havainnoiminen. Havainnoinnista seuraa puolestaan toiminnan reflektointi. Vastaavasti viimeisenä vaiheena voidaan pitää toiminnan uudelleen suunnittelua ennen kuin se liitetään uudelleen osaksi toimintaa. (Heikkinen 2007b, 201–202.)

Opinnäytetyössä yhdistyivät toiminnalliset piirteet ja tutkimus. Maastouttaminen toteutettiin toiminnallisien menetelmin, joiden keinoin työntekijöitä osallistettiin oman ammatillisuutensa kehittämiseen lapsihavainnoinnin näkökulman kautta. Tutkimuksen yhtenä tavoitteena oli tarjota molemmille työyhteisöille käytännön hyötyä uuden työmenetelmän muodossa.

7.5 Aineistonkeruu menetelmät

Opinnäytetyön aineistonkeruu on toteutettu pääosin erilaisten lomakkeiden, omien muistiinpanojen sekä haastattelujen avulla. Kerätyn aineiston avulla pyrittiin saamaan vastaukset kolmeen tutkimuskysymykseen. Tutkimuksen kannalta oli tarkoituksenmukaista valita useampia eri menetelmiä, jotta tutkittavasta aiheesta saataisiin mahdollisimman kattava ja hyödyllinen aineisto. Tutkimustehtävän tueksi valittiin puolestaan lapsihavainnointiin soveltuvia havainnointimenetelmiä, joita olivat sadutus, valokuvaus, videointi, ulkopuolinen havainnointi sekä osallistuva havainnointi.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli perehdyttää työntekijät lapsihavainnoinnin maailmaan vaiheittain. Jokaisesta vaiheesta on tehty omat muistiinpanot, jotka on kerätty ulkopuolisella ja osallistuvalla havainnoinnilla. Muistiinpanot on dokumentoitu tietokoneelle aina toiminnan jälkeen. Havainnoinnin avulla tarkkailtiin muun muassa työntekijöiden aktiivisuutta sekä lapsihavainnoinnin juurtumista työyhteisöön. Omia muistiinpanoja on hyödynnetty aineiston kirjoittamisessa, painottuen kuitenkin pohdinta-osuuteen.

Työntekijöille laadittiin kaksi erilaista avointa lomakekyselyä, alku- ja loppukysely. Kyselyiden tarkoituksena oli kartoittaa työntekijöiden tunteuksia ja näkemyksiä lapsihavainnoinnista. Alkukartoituslomakkeella pyrittiin selvittämään muun muassa lapsihavainnoinnin alkutilannetta, ennen varsinaisen maastouttamisen aloittamista. Kyselyssä kysyttiin esimerkiksi, missä määrin lapsihavainnointia tehtiin jo, miten se arjessa näkyy ja mitä ajatuksia se herättää työntekijöissä. Varsinaisen toiminnallisen osuuden jälkeen henkilöstölle jaettiin loppukartoituksenlomake, jonka avulla haluttiin selvittää työntekijöiden näkemyksiä lapsihavainnoinnin suhteen prosessin loputtua.

Tutkimusaineistoa kerättiin avointen lomakekyselyiden ja omien muistiinpanojen lisäksi teemahaastattelulla sekä lapsihavainnointiseurantalomakkeella. Haastattelujen tarkoituksena oli kartoittaa työntekijöiden näkemyksiä lapsihavainnoinnin prosessin kokonaisuudesta lomakkeita laajemmassa muodossa. Teemahaastatteluun osallistui viisi työntekijää ja haastattelut toteutettiin kahtena eri päivänä. Lapsihavainnointiseurantalomake puolestaan jaettiin molempiin yksiköihin ja sen tavoitteena oli seurata lapsihavainnoinnin kuukausittaisia lukumääriä.

7.5.1 Kyselylomakkeet

Kyselylomaketutkimusta voidaan Vastamäen (2007, 126) näkemyksen mukaan toteuttaa kahdella eri tavalla: joko poikittaistutkimuksena tai pitkittäistutkimuksena. Poikittaistutkimuksessa eli poikkileikkausaineistolla

toteutetussa tutkimuksessa aineisto on kasattu lukuisilta vastaajilta, mutta ainoastaan yhden ajankohdan aikana. Vastaavasti taas pitkittäis- eli seurantatutkimuksessa aineisto on saatu samoilta ihmisiltä, mutta useampana eri ajankohtana.

Tutkijan tulisi valita kahdesta tutkimusasetelmasta se, kumpi on soveltuvampi hänen kysymystensä asettelun kannalta. Poikittaistutkimuksella pystytään selvittämään tutkittavien ilmiöiden esiintyvyyttä. Sillä ei kuitenkaan voida tutkia ilmiöiden syy-seuraus-suhteita. Seurantatutkimuksen kannalta on puolestaan tärkeää käyttää pitkittäistutkimusta, jotta samoilta henkilöiltä saadaan mitatut tulokset useampana ajankohtana. Näin mitatun ilmiön muutoksia voidaan seurata. (Vastamäki 2007, 126, 128.)

Kyselylomakkeet noudattavat pääsääntöisesti tiettyä kaavaa. Lomakkeen ensimmäiset kysymykset, eli taustakysymykset, koskevat esimerkiksi sukupuolta tai ikää. Taustakysymyksien tarkoituksena on toimia ikään kuin lämmittelynä varsinaisille kysymyksille. Kyselylomakkeen laatimisen vaiheessa tutkijan on kysymysten muotoilun lisäksi huomioitava kyselyn pituus. Mikäli lomake on liian pitkä, vastaajalla ei välttämättä riitä mielenkiinto sen täyttämiseen. (Valli 2007, 103–104.)

Tutkijan on oltava huolellinen, kun hän laatii kyselylomakkeeseen tulevia kysymyksiä, sillä kysymysten asettelulla on olennainen rooli tutkimuksen onnistumisen kannalta. Tulokset voivat vääristyä, mikäli vastaaja ei ymmärrä kysymyksiä samalla tavalla kuin kyselyn laatija on ne tarkoittanut. Tämän vuoksi on erittäin tärkeää laatia kysymykset niin, etteivät ne ole johdattelevia. (emt. 102.)

Valli (2007, 102) toteaa, että kyselylomaketta pidetään hyvänä menetelmänä tutkimusaineiston keräämisessä. Kyselylomakkeen täyttäminen voidaan suorittaa itsenäisesti, eikä tutkijan tarvitse vahtia täyttötilannetta. Tällöin on kuitenkin parempi, että vastaaja saa täyttää sen omassa rauhassa annettujen ohjeiden mukaisesti. Kyselyn sisältö ja rakenne muovautuu aina sen mukaiseksi mikä on tutkimuksen kannalta olennaista, huomioiden kuitenkin kohderyhmä.

Opinnäytetyötä varten laadittiin sekä alkuperäinen että loppukartoituskysely, joiden avulla pyrittiin selvittämään työntekijöiden näkemyksiä lapsihavainnoinnin suhteen. Alkukartoitus-kysely jaettiin jokaiselle tutkimukseen osallistuneelle työntekijälle maastouttamisen prosessin alussa (Liite 5). Kyselyn avulla saatiin selville lapsihavainnoinnin lähtötilanne molemmissa yksiköissä. Vuoden 2010 joulukuussa jaoimme työntekijöille loppukartoitus-kyselyn, johon oli aikaa vastata tammikuun loppuun asti (Liite 6).

7.5.2 Teemahaastattelu

Haastattelu on tavanomaisesti kahden ihmisen välistä vuorovaikutusta, joka pohjautuu kielen käyttöön. Haastatteluun osallistuvilla ihmisillä on ominaista, että he pyrkivät sanojen avulla välittämään omaa subjektiivista, eli yksilöllistä näkemystään maailmasta. Haastattelijan tehtävänä on yrit-

tää selvittää haastateltavan näkemyksiä käsiteltävistä asioista. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 48–49.)

Teemahaastattelu on yleisin menetelmä kerätä laadullista aineistoa. Teemahaastattelun tavoitteena on saada selville, mitä haastateltava henkilö ajattelee tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. Se on toisin sanoen keskustelua, joka tapahtuu yleensä tutkijan aloitteesta ja etenee tutkijan määrittämien aiheiden mukaisesti. Tutkija pyrkii keskustelun tiimoilta saamaan selville haastateltavalta henkilöltä tutkijaa itseään kiinnostavat tiedot tutkimuksen aihepiiriin liittyen. Teemahaastattelussa tutkijan tavoitteena on kuitenkin synnyttää vastavuoroista keskustelua, perinteisen kysymys-vastus-rakenteen sijaan. (Eskola & Vastamäki 2010, 26.)

Eskola ja Vastamäki (2010, 28–29) toteavat, että teemahaastattelussa eli puolistrukturoidussa haastattelussa kysymykset ovat kaikille haastateltaville samat. Haastateltavat saavat vastata annettuihin kysymyksiin omien näkemyksiensä mukaisesti. Teemahaastattelussa ei siis käytetä valmiita vastausvaihtoehtoja. Haastattelun teema-alueet on määritelty etukäteen, mutta mitään ehdotonta runkoa kysymysten läpikäymiselle ei ole. Usein haastattelijalla onkin mukanaan haastattelussa ainoastaan suuntaa-antava tukilista käsiteltävistä asioista.

Tukilista voi sisältää kolmentasoisia teemoja. Ylimmällä tasolla teemat ovat laajoja, jotka käsittelevät asiaa rajaamatta sitä. Toisella tasolla on teemaa tarkentavia apukysymyksiä, joiden avulla käsiteltävää asiaa saadaan rajattua. Vastaavasti kolmannella tasolla käsitellään hyvinkin yksityiskohtaisia kysymyksiä, joilla pyritään saamaan tarkat vastaukset. Haastattelijan kannattaa pyrkiä luomaan tilanteesta mahdollisimman avoin ja keskustelunomainen sen sijaan, että takertuisi liiaksi tukilistan järjestyksen noudattamiseen. (emt. 38.)

Tehdessään haastattelua, olisi syytä pohtia kenen etua haastattelu ajaa. Haastattelijan lisäksi myös haastateltavan tulisi kokea saaneensa hyötyä haastattelutilanteesta. Suostuessaan haastatteluun, haastateltavalle tarjoutuu mahdollisuus ilmaista omia mielipiteitään ja saada äänensä kuuluviin. Hänelle luodaan myös mahdollisuus kertoa omista kokemuksistaan. (emt. 27–28.)

Teemahaastattelu valikoitui myös yhdeksi opinnäytetyön aineiston keruumenetelmäksi. Sen avulla yritettiin saada selville haastateltavien näkemyksiä lapsihavainnoinnista sekä maastouttamisen prosessista. Haastatteluihin osallistui yhteensä viisi työntekijää ja haastateltavat valikoituivat halukkuuden mukaan. Haastattelujen ajankohdat sovittiin yhdessä vuorohoidon johtajan kanssa. Ajallisesti haastattelut kestivät noin puolesta tunnista tuntiin. Teemahaastatteluun suunniteltiin pohjaa antava runko, joka ohjasi käytyä keskustelua (Liite 7). Keskustelu tarjosi työntekijöille mahdollisuuden tuoda näkemyksiään esille myös suullisesti.

7.5.3 Osallistuva ja ulkopuolinen havainnointi

Osallistuva havainnointi on aineiston keruumenetelmä, jossa tutkija osallistuu tutkittavan yhteisön toimintaan. Se eroaa normaalista arkipäiväisestä tarkkailusta muutaman syyn vuoksi. Ensimmäkin havainnoija toimii itselleen vieraassa ympäristössä. Toiseksi hän havainnoi ja tallentaa hankkimansa tiedot systemaattisesti. Havainnoijalla tulee olla myös ammattitaitoa tehdä havaintoja ja analysoida niitä. (Eskola & Suoranta 1998, 99–100.)

Toteuttaakseen osallistuvaa havainnointia, työntekijän tulee Törrösen (1999, 222) mukaan tehdä havainnointia jatkuvasti ja intensiivisesti. Havainnoiminen voidaan mieltää katseluksi, kuunteluksi ja keskusteluksi. Osallistuvan havainnoinnin toteuttaminen vaatii työntekijältä tarkkaavaisuutta ja tietyllä tapaa uteliaisuutta, jotta hän huomaa ne asiat, jotka arjen kiireessä jäävät usein havainnoimatta.

Tutkija voi joko kertoa havainnoinnista asianomaisille tai jättää asian mainitsematta. Osallistuvaa havainnointia toteutetaan aiemmin valitun teoreettisen näkökulman avulla. Myös havainnoinnin kohteita ja havaitsemistapoja voidaan suunnitella etukäteen. Tutkimusongelma tulee tällöin kuitenkin olla jo määritetty ja tutkijalla tulee olla kokonaisnäkemys tutkittavasta ilmiöstä. Tutkija on mukana toiminnassa ainoastaan ennalta sovitun ajanjakson ajan. Osallistuvassa havainnoinnissa toimintaan osallistuminen voidaan jaotella neljään eri asteeseen, joissa havainnoijan aktiivisuus ja havainnoinnin tietoisuus vaihtelevat. Ensimmäinen aste on havainnointi ilman osallistumista toimintaan. Tämän jälkeen tulevat osallistuva havainnointi ja osallistava havainnointi. Neljäntenä asteena toimii piilohavainnointi. Eri asteiden rajat ovat kuitenkin hyvin häilyviä. (Eskola & Suoranta 1998, 100–101; Vilka 2006, 44.)

Osallistuvassa havainnoinnissa vastavuoroisuus tapahtuu havainnoitavien ehdoilla. Tutkijan tulisi pyrkiä siihen, ettei hän vaikuttaisi havainnoitavien tapahtumien kulkuun. Tämä on kuitenkin käytännössä mahdotonta, sillä yhteisö määrittää havainnoijalle aina jonkinlaisen roolin. Ajan kuluessa tutkijaan totutaan ja häntä ei ajatella enää ryhmän ulkopuolisena jäsenenä. Tämä kuitenkin hankaloittaa tutkijan työtä, sillä hänestä on saattanut tulla osa yhteisöä, jota hänen oli alun perin tarkoitus tutkia ulkopuolisena henkilönä. (Eskola & Suoranta 1998, 101–102.)

Vilkan (2006, 45) mukaan puolestaan osallistuva havainnointi on mahdollista vasta, kun tutkija pääsee mukaan tutkittavaan yhteisöön. Tutkittavan elämään osallistuminen vaatii sosiaalisen suhteen kehittymistä tutkittavan ja tutkijan välille. Toisinaan on hyvä käyttää apunaan avainhenkilöä, joka toimii ikään kuin välittäjänä tutkittavan yhteisön ja tutkijan välillä. Hän tuntee yhteisön hyvin ja auttaa jäseniä luottamuksen synnyttämisessä tutkijaan ja hänen tutkimukseensa.

Osallistuva havainnointi on subjektiivista toimintaa, mutta kuitenkin hyvin valikoivaa. Mikäli tutkijalla on joitain ennako-odotuksia asiaan liittyen, nuo odotukset ohjaavat häntä havainnoinnissa. Tällöin muut ympärillä tapahtuvat tärkeät asiat saattavat jäädä havaitsematta. Näin ollen tutkija ei

välttämättä huomaa kaikkea olennaista. Havainnoija myös liittää tutkittaviin ihmisiin erilaisia ominaisuuksia aikaisemman elämänskatsomuksensa mukaisesti. (Eskola & Suoranta 1998, 103.)

Havainnoinnin tulokset riippuvat pitkälti tutkijasta, sillä hän on tutkimuksessaan saanut päättää ne asiat, joihin on kiinnittänyt huomioita. Hän on myös voinut valita ne tekijät, jotka hän on kokenut olennaisiksi tuloksien kannalta. Subjektiivisuudessa parasta on se, että kahden eri tutkijan tekemät havainnot samaan asiaan liittyen voivat olla jopa lähes täysin erilaiset. Subjektiivisuus on rikkaus, joka kuvaa hyvin arkielämän ja sen tulkintojen moninaisuutta. (Eskola & Suoranta 1998, 103–104.)

Tutkija voi kokeilla myös kohdistettua havainnointia, jossa hän osallistuu tutkimuskohteen arkielämään. Osallistuminen rajataan kuitenkin siten, että havaintoja tehdään ainoastaan rajattuihin kohteisiin. Havainnointi voidaan vastaavasti myös kohdentaa tutkimuskohteessa erilaisiin tapahtumiin, tilanteisiin tai asioihin. Kohdistetussa havainnoinnissa lähtökohtana voi olla tutkijalle syntynyt mielenkiinto johonkin ilmenneeseen asiaan, tapahtumaan tai toimintaan. Tutkimuskohde osaltaan johdattelee tutkijan tutkimuksen äärelle. Myös tutkimuksessa käytetyt menetelmät ja lähestymistavat suuntaavat sitä. (Vilka 2006, 44.)

Tutkijat osallistuivat lapsihavainnoinnin maastouttamiseen muun muassa mallintamisen vaiheessa. Tällöin osallistuvaa havainnointia käytettiin lähinnä lasten ja molempien yksiköiden havainnoimiseen. Osallistuvaa havainnointia käytettiin kuitenkin koko tutkimusprosessin ajan, sillä maastoutumisen etenemistä havainnoitiin jatkuvasti. Edistymisestä muun muassa keskusteltiin työntekijöiden kanssa. Tutkijoiden tekemät havainnoinnit dokumentoitiin jälkeenpäin omiin muistiinpanoihin.

Ulkopuolinen eli tarkkaileva havainnointi perustuu puolestaan valitun kohteen ulkopuoliseen tarkkailemiseen. Ulkopuolisessa havainnoinnissa tutkija ei henkilökohtaisesti itse osallistu tutkittavaan toimintaan. Tällöin havainnoija asettuu suhteessa tutkimuskohteeseen ainoastaan ulkopuoliseksi tarkkailijaksi. Ulkopuolisen havainnoinnin tavoitteena on ennen kaikkea oppia katsomalla. Ulkopuolinen havainnointi toimii olosuhteissa, joissa tilanteen luonne on ennakoimaton tai muuttuvainen. (Vilka 2006, 43.)

Vilkan (2006, 43) mukaan ulkopuolinen havainnointi soveltuu hyvin tutkittaessa esimerkiksi, kuinka kohdehenkilöt käyttävät ja hallitsevat tilaa ympärillään. Samalla huomio kiinnittyy myös siihen, kuinka kohdehenkilö suhtautuu muihin ihmisiin sekä ympäristöönsä. Ulkopuolisessa havainnoinnissa tarkkailun kohteena toimivat tavallisesti ennalta päätetyt asiat.

Maastouttamisen prosessia havainnoitiin koko tutkimuksen ajan. Tutkijat käyttivät havaintojen teossa sekä osallistuvaa että ulkopuolista havainnointia. Ulkopuolinen havainnointi mahdollisti tutkijoille työntekijöiden lapsihavainnoinnin harjoittamisen seuraamisen ja arkitilanteiden, kuten ruokailu- ja siirtymätilanteiden, tarkemman havainnoimisen. Arkitilanteet näyttäytyivät tutkijoille tällöin realistisina.

7.6 Sisällönanalyysi

Sisällönanalyysi on Tuomen ja Sarajärven (2004, 105–107) mukaisesti tekstianalyysia, jonka keinoin erilaisia dokumentteja voidaan analysoida järjestelmällisesti ja objektiivisesti. Dokumentteja voivat olla lähes mitkä tahansa tekstimuotoon muutetut materiaalit, kuten haastattelut, kirjat ja kirjeet. Sisällönanalyysin tarkoituksena on kuvata tutkimusaineiston sisältöä sanallisesti, löytää tekstin merkityksiä sekä saada aineistosta tiivis ja yleisessä muodossa oleva kuvaus. Analyysin avulla tutkimusaineisto saadaan jäsenneltyä johtopäätösten kirjoittamista varten.

Tutkimusta varten kerätty aineisto kuvaa tutkimuskohteena olevaa aihetta, jolloin analyysin tarkoituksena on luoda tästä ilmiöstä sanallinen ja selkeä kuvaus. Laadullisen aineiston analysoinnin tavoitteena saada hajanaisesta aineistosta koottua yhteneväistä informaatiota sekä selkeyttää kerättyä aineistoa. Sisällönanalyysi pohjautuu tutkijan omaan tulkintaan ja päättelyyn, jossa pyritään saamaan kerätystä aineistosta käsitteellisempi näkemys. (Tuomi & Sarajärvi 2004, 110, 115.)

Sisällönanalyysia voidaan toteuttaa laadullisessa aineistossa joko aineistolähtöisesti eli induktiivisesti, teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti eli deduktiivisesti. Näiden kolmen sisällönanalyysimuodon erot näkyvät siinä, miten paljon tutkittavan ilmiön teoria vaikuttaa aineiston hankinta-, analyysi- ja raportointivaiheisiin. (emt. 100, 110.) Opinnäytetyössä on käytetty pääpainotteisesti aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä kerätystä tutkimusaineistosta pyritään saamaan teoreettinen kokonaisuus ja sen analyysi voidaan jaotella kolmivaiheiseksi prosessiksi. Ensimmäisessä vaiheessa aineisto pelkistetään eli redusoidaan. Toisessa vaiheessa pelkistetty aineisto klusteroidaan eli toisin sanoen ryhmitellään. Viimeisen vaiheen muodostaa abstrahointivaihe eli teoreettisten käsitteiden luomisen vaihe. (emt. 97, 110–111.)

Aineiston redusointivaiheessa kerätystä aineistosta karsitaan tutkimuksen ja tutkimustehtävän kannalta ylimääräinen informaatio pois. Tutkimustehtävä ohjaa aineiston pelkistämistä. Pelkistämisessä voidaan käyttää apuna erivärisiä värikyniä, joilla merkataan kaikki aineiston kannalta oleellinen tieto. Kun aineisto on pelkistetty ja järjestetty, voidaan ryhtyä pelkistämään aineiston alkuperäisilmaisuja. Tällä tarkoitetaan sitä, että alkuperäisiä lauseita pelkistetään yksittäisiksi, lyhennetyiksi ilmaisuiksi. Alkuperäisilmauksien pelkistetyt ilmaukset ryhmitellään tämän jälkeen yhtäläisyyksien mukaisesti. Samankaltaiset ja samansisältöiset ilmaisut ryhmitellään toisin sanoen omiin luokkiinsa ja muodostetuille luokille annetaan sisältöä vastaava nimi. (emt. 102–103, 111–112.)

Tuomen ja Sarajärven (2004, 103, 112–113) teoksessa pelkistämistä seuraa aineiston klusterointi, jossa samaa asiaa merkitsevät käsitteet ryhmitellään ja yhdistetään luokiksi. Luokittelun avulla aineistoa saadaan tiivistettyä, sillä luokittelujen kautta aineistoa saadaan sisällytettyä ylempiin käsitteisiin. Ryhmittelyssä saadaan aineistosta muokattua niin sanottuja ala-

luokkia, joita yhdistelemällä saadaan aineistoa jäsennetyksi edelleen yläluokiksi. Lopulta kaikki yläluokat yhdistetään vielä kuvaavaksi yhdistäväksi luokaksi. Sisällönanalyysin luokittelun avulla pyritään vastaamaan tutkimuskysymyksiin.

Viimeisenä aineistolähtöisen sisällönanalyysin vaiheena on abstrahointi, jossa valitun tiedon perusteella muodostetaan aineistosta teoreettisia käsitteitä. Aineiston klusterointi sisältyy osittain abstrahointiprosessiin. Abstrahoinnissa aineiston luotuja luokkia yhdistellään niin pitkälle kuin vain aineiston kannalta on mielekästä. Tarkoituksena on saada luokituksia yhdistelemällä koko aineistoa kuvaava yhdistävä luokka. (Tuomi & Sarajärvi 2004, 114.)

Sisällönanalyysin avulla voidaan järjestää myös suuri aineisto, joka on voitu hankkia usealla aineistonkeruulla menetelmällä. Suuren aineiston analysoiminen sisällönanalyysillä on kuitenkin hidasta, mutta hyvin palkitsevaa. Kun aineisto on saatu järjestetyksi, on sen avaaminen luontevaa ja selkeätä. Sisällönanalyysiä käyttämällä hyvinkin sekavalta tuntuva aineisto saadaan koottua selkeäksi ja yhteneväiseksi. Sisällönanalyysin ajatus työn selventämiseksi on hyvä käyttää prosessia kuvaavia taulukoita.

Analyysin toteutus opinnäytetyössä

Opinnäytetyön analyysissa on käytetty pääpainotteisesti aineistolähtöistä teoriasidonnaista sisällönanalyysia. Tämä analyysimenetelmä soveltuu hyvin erilaisten dokumenttien, kuten haastattelujen, kyselylomakkeiden sekä omien muistiinpanojen jäsentämiseen johtopäätösten tekoa varten. Opinnäytetyössä analyysi on toteutettu vaihe vaiheelta sisällönanalyysin ohjeiden mukaisesti.

Aluksi aineisto pelkistettiin karsimalla kaikki tutkimustehtävän ja tutkimuskysymysten kannalta epäolennainen pois. Jokaiselle tutkimuskysymykselle valittiin oma värinsä, jonka avulla erotettiin jokaisen tutkimuskysymyksen kannalta tärkeä toisistaan. Näin aineiston alkuperäisilmaukset saatiin järjestettyä omien tutkimuskysymyksiensä alle.

Kun aineisto oli kerätty tutkimuskysymyksittäin, etsittiin aineistosta esiin nousevia teemoja. Jokaisen teeman alle koottiin niitä vastaavat alkuperäisilmaukset. Tämän jälkeen alkuperäisilmaukset pelkistettiin pelkistetyiksi ilmaisuiksi. Jokaisen teeman pelkistetyt ilmaukset yhdistettiin alaluokiksi sisältönsä mukaisesti. Alaluokat puolestaan koottiin yläluokiksi ja ensimmäisen tutkimuskysymyksen teemat jopa jaettiin pääluokkiin. Pääluokista kuitenkin luovuttiin, sillä ne osoittautuivat vähämerkityksellisiksi analyysin lopputuloksen kannalta.

Jokaisen teeman yläluokat koottiin yhdelle paperille, jonka jälkeen niistä muodostettiin kaikkia käsitteitä kuvaava yhdistävä luokka. Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen muodostui kaksi yhdistävää luokkaa. Aineiston analyysin avulla aineisto saatiin järjestettyä johtopäätösten tekoa sekä auki kirjoittamista varten.

8 TULOKSET

Opinnäytetyöprosessi oli kokonaisuudessaan hyvin laaja. Tutkimuksessa käytettiin useampia aineistonkeruumenetelmiä, jotta tutkimuskysymyksiin saatiin mahdollisimman kattavat ja luotettavat vastaukset. Tästä johtuen saatiin kokoon laaja aineisto. Aineiston analyysin avulla saatiin aineistosta kuitenkin nostettua esiin tutkimuskysymysten ja tutkimustehtävän kannalta olennainen tieto. Näin ylimääräiset, vaikkakin kiinnostavat asiat ja teemat, saatiin rajattua tuloksien ulkopuolelle.

8.1 Henkilöstön näkemyksiä lapsihavainnoinnista vuorohoidossa

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tarkoituksena oli kartoittaa henkilökunnan näkemyksiä lapsihavainnoinnista vuorohoidossa ennen varsinaisen prosessin aloitusta. Käytimme aineiston keräämisessä hyödyksi alkukartoituskyselyä, johon henkilökunta sai vastata omien näkemyksiensä mukaisesti kirjallisesti. Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen saimme aineiston analyysin kautta kaksi yhdistävää luokkaa, jotka kuvaavat työntekijöiden näkemyksiä siitä, mitä lapsihavainnointi on. Yhdistäviksi luokiksi muotoutuivat; näkemykset lapsihavainnoinnista vuorohoidossa sekä lapsihavainnoinnin mahdollisia vaikutuksia vuorohoidossa.

Ensimmäisessä yhdistävässä luokassa nousi kolme selkeää yläluokkaa; kehityksen seuraaminen ja tunnistaminen, leikin ja toiminnan dokumentointi sekä leikin ja vuorovaikutuksen havainnointi (kts. taulukko 1). Toisessa yhdistävässä luokassa nousi vastaavasti neljä yläluokkaa; mielekkään ja monipuolisen toiminnan järjestäminen, työntekijän ja perheen välisen suhteen vahvistuminen, lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaaminen ja tuen antaminen sekä lapsen kokonaisvaltainen huomiointi (kts. taulukko 2).

Näkemykset lapsihavainnoinnista vuorohoidossa

Tutkimusaineistosta ilmeni, että työntekijät näkivät lapsihavainnoinnin olevan etenkin lapsen kehityksen seuraamista ja tunnistamista. Lapsihavainnoinnin avulla voidaan työntekijöiden näkemysten mukaan seurata esimerkiksi lasten kasvua ja kehitystä yhä kattavammin. Sen avulla voidaan huomata lapsen kehityksen vaiheet sekä mahdolliset kehitysviivästymät. Lapsihavainnoinnin keinoin voidaan myös tarjota tukea ja apua varhaisemmassa vaiheessa, mikäli sille on tarvetta. Aineistosta ilmeni, että useampi työntekijä näki myös lapsen kehityksestä tehtyjen havaintojen dokumentoinnin kiinteäksi osaksi lapsihavainnointia.

Mitä varhaisemmassa vaiheessa aletaan tekeen lapsesta ns. havainnointia sitä varhaisemmin huomataan lapsen kehitys ikätasolla. (T9)

Lapsen toiminnan ja kehityksen seuraamista ja taltioimista/ dokumentointia. (T5)

Seurataan lasta ja kirjataan ylös, saduttamalla. (T6)

Havainnointia lapsen kehityksestä, käytöksestä ym. (T14)

Lapsihavainnoinnin avulla kerätään tietoa lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvistä asioista. Sen kautta ymmärryksemme lapselle ominaisesta tavasta oppia kehittyy. Lapsihavainnointi kehittää lapsen yksilöllisen oppimistavan huomioimista. Sen avulla saadaan myös arvokasta tietoa lapsen mahdollisista kehityksen viivästymistä/ haasteista. (T2)

Toisen yläluokan mukaan työntekijät näkivät lapsihavainnoinnin olevan leikin ja toiminnan dokumentointia. Lapsihavainnoinnissa lasten leikkiä tai muuta toimintaa seurataan ja tehdyt havainnot kirjataan ylös. Havainnoimisen ja havaintojen dokumentoinnin tarkoituksena on tuoda jokainen lapsi näkyväksi. Tehtyjen havaintojen avulla lasta voidaan ymmärtää paremmin.

Havainnoidaan lapsen leikkiä ja kirjataan ylös mitä lapsi tekee ja puhuu tai videoidaan... (T3)

Lapsen toiminnan ja kehityksen seuraamista ja taltioimista/ dokumentointia. (T5)

Lapsen leikin ja muun toiminnan (tai toimimattomuuden) tarkkailua ja muistiinmerkitsemistä. Tarkoituksena ymmärtää ja sitä kautta ohjata lasta paremmin. (T12)

Kokonaisvaltaista lapsen toiminnan ja kehityksen seuraamista ja sen näkyväksi tekemistä dokumentoimalla. (T13)

Kolmannen yläluokan mukaan työntekijät näkivät lapsihavainnoinnin olevan leikin ja lasten vuorovaikutuksen havainnoimista. Havainnoinnin tarkoituksena on ymmärtää ja havainnoida lasten leikkiä ja muuta toimintaa. Havainnoinnin kautta lasta voidaan ymmärtää ja ohjata paremmin. Aineistosta ilmeni, että leikkiä tulisi havainnoida useassa eri tilanteessa. Lapsihavainnointiin kuuluu työntekijöiden näkemysten mukaan myös lasten välisten vuorovaikutussuhteiden havainnoiminen ja tehtyjen havaintojen dokumentointi.

Havainnoidaan lasten käyttäytymistä esim. ilmeitä ja eleitä. Havainnoidaan lasten leikkiä eri tilanteissa ja vuorovaikutusta muiden ihmisten kanssa. (T8)

Lapsen käyttäytymisen havainnointia hoitopäivän aikana eri tilanteissa. (T11)

Oppimista lapsen leikistä ja toiminnoista. (T10)

Taulukko 1 Näkemykset lapsihavainnoinnista vuorohoidossa

Alaluokka	Yläluokka	Yhdistävä luokka
Kehityksen ja käyttäytymisen seuraaminen	Kehityksen seuraaminen ja tunnistaminen	Näkemykset lapsihavainnoinnista vuorohoidossa
Kehitysvaiheen tunnistaminen		
Toiminnan ja kehityksen dokumentointi	Leikin ja toiminnan dokumentointi	
Tiedon kerääminen lapsesta		
Leikin ja toiminnan dokumentointi		
Leikin havainnointi	Leikin ja vuorovaikutuksen havainnointi	
Vuorovaikutuksen seuraaminen		

Lapsihavainnoinnin mahdollisia vaikutuksia vuorohoidossa

Toisen yhdistävän luokan näkemykset keskittyvät kuvaamaan, millaisia mahdollisia vaikutuksia lapsihavainnoinnilla vuorohoidossa voisi olla. Ensimmäisen yläluokan mukaan työntekijät kokivat, että lapsihavainnoinnin avulla pystyttäisiin järjestämään mielekästä ja monipuolista toimintaa lapsille. Havainnoimalla lasten leikkiä, voidaan leikkitoimintaa monipuolistaa ja rikastuttaa hyödyntäen tehtyjä havaintoja. Toimintaa voidaan työntekijöiden näkemysten mukaan kehittää myös havainnoimalla lasten kiinnostuksen kohteita sekä yksilöllisiä tarpeita. Ottaen ne huomioon voidaan lapsille järjestää virikkeellistä toimintaa.

Lasten leikkiä voisi rikastaa ja kehittää kun tietää miten ja mitä yksilö leikkii → mielikuvitus kehittyy. (T7)

Lapsihavainnoinnin myötä vuorohoidon arki yhdenmukaistuu ja toiminta monipuolistuu lasten tarpeiden ja intressien mukaiseksi. (T5)

Havainnoidessa huomaa lasten yksilölliset tarpeet ja sitä kautta on helpompi esim. järjestää mielekästä toimintaa, tukea oikeissa asioissa. (T12)

Lapsihavainnoinnin avulla voidaan vahvistaa työntekijän ja perheen välistä suhdetta. Tehdyt havainnot antavat keskustelun aiheita päivittäisiin kohtaamistilanteisiin. Tämä puolestaan vahvistaa kasvatuskumppanuutta. Työntekijät kokivat, että lapsihavainnoinnin avulla jokaisen lapsen varhaiskasvatussuunnitelma eli vasu saadaan toimivammaksi työvälineeksi. Tehtyjä havaintoja hyödyntämällä myös työntekijän ja lapsen välinen suhde voi syventyä.

Suhde lapseen syvenee. (T5)

Kumppanuus vanhemman kanssa vahvistuu, kun on ”yhteinen jutunjuuri”. (T5)

Lapsihavainnoinnin avulla lapsen Vasu saadaan toimivamaksi työvälineeksi. (T2)

Kolmanneksi yläluokaksi aineistosta nousi lasten yksilöllisiin tarpeisiin vastaaminen ja tuen antaminen. Työntekijät näkivät lapsihavainnoinnin ennen prosessin alkua tärkeänä työvälineenä lasten yksilöllisen kehityksen sekä tarpeiden huomioimisessa. Tehtyjä havaintoja hyödyntämällä toiminnasta voitaisiin luoda mielekkäämpää ja lapsia voitaisiin ohjata sekä tukea yksilöllisemmin. Työntekijöiden mukaan havaintoja hyödyntämällä voitaisiin monipuolistaa vuorohoidon oppimisympäristöä lasten mielenkiinnon kohteita ja tarpeita vastaaviksi.

Tärkeä työväline, jotta tiedetään missä mennään kunkin lapsen kohdalla. Havainnoinnin pohjalta on helppo rikastuttaa lapsen oppimisympäristöä lapsen tarvitsemaan suuntaan. (T13)

Tulee tarkastelleeksi tarkemmin lapsen kehitystä ja yksilöllisyyttä. (T1)

Lapsihavainnoinnin myötä vuorohoidon arki yhdenmukaistuu ja toiminta monipuolistuu lasten tarpeiden ja intressien mukaiseksi. (T12)

Havainnoidessa huomaa lasten yksilölliset tarpeet ja sitä kautta on helpompi esim. järjestää mielekästä toimintaa, tukea oikeissa asioissa. (T12)

Neljäntenä yläluokkana työntekijöiden vastauksista nousi lapsen kokonaisvaltainen huomiointi. Havainnoimalla voi huomata lapsesta sellaisia asioita, mitä ei kiireisen arjen keskellä muutoin vuorohoidossa välttämättä huomaisi. Lapsia havainnoimalla työntekijä voi oppia lapsien tavasta toimia, oppia sekä leikkiä. Havainnoiteja hyödyntämällä työntekijä voi huomioida lapsia kokonaisvaltaisemmin sekä yksilöllisemmin.

Havainnoidessa tulee esiin kaikkea mahdollista, mitä ei huomaa välttämättä muuten arjen touhuissa. Sadutettaessa yhtä lasta, lapsi kokee aikuisen huomion. (T3)

Oppimista lapsen leikistä ja toiminnoista. (T10)

Lapsihavainnointi kehittää lapsen yksilöllisen oppimistavan huomioimista. (T2)

Taulukko 2 Lapsihavainnoinnin mahdollisia vaikutuksia vuorohoidossa

Alaluokka	Yläluokka	Yhdistävä luokka
Leikistä oppiminen	Mielekkään ja monipuolisen toiminnan järjestäminen	Lapsihavainnoinnin mahdollisia vaikutuksia vuorohoidossa
Leikin rikastuttaminen		
Mielekkään ja monipuolisen toiminnan järjestäminen		
Työntekijän ja perheen välinen suhde vahvistuu	Työntekijän ja perheen välisen suhteen vahvistuminen	
Lapsen yksilöllinen ja tukea antava ohjaaminen	Lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaaminen ja tuen antaminen	
Lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaaminen		
Lapsen yksilöllinen huomiointi	Lapsen kokonaisvaltaisen huomiointi	
Lapsen kehitystason ja vahvuuksien huomiointi		

8.2 Työntekijöiden kokemuksia lapsihavainnoinnin maastouttamisesta

Toisen tutkimuskysymyksen tavoitteena oli selvittää työntekijöiden kokemuksia lapsihavainnoinnin maastouttamisesta. Aineiston analyysissa käytettiin hyödyksi haastatteluista ja loppukartoitus -kyselyistä saatuja vastauksia. Yhdistäväksi luokaksi muodostui sisällönanalyysin kautta työntekijöiden kokemuksia lapsihavainnoinnin maastouttamisesta. Aineiston järjestelemisen avulla saatiin nostettua kolme yläluokkaa: maastouttamisen eri vaiheet, prosessi kokonaisuutena sekä lapsihavainnoinnin käyttöön ottaminen (kts. taulukko 3).

Analyysissa tuotiin esille ainoastaan ne maastouttamisen prosessin vaiheet, jotka työntekijät nostivat esiin aineistonkeruu vaiheessa. Maastouttamisen vaiheista esiin nousivat: mallintaminen, lukupiiri, palaverit ja erilaiset lomakkeet. Tutkimustuloksissa käsitellään kuitenkin myös koko prosessia kokonaisuutena.

Maastouttamisen vaiheet

Työntekijät pitivät mallintamisen vaihetta hyödyllisenä ja selkeyttävänä. Mallintamisen avulla työntekijät kokivat saaneen opastusta kädestä pitäen sekä mahdollisuuden oppia mallioppimisen kautta. Suurin osa piti mallin-

tamista maastouttamisen merkityksellisempänä vaiheena. Tutkimusaineiston mukaan mallintaminen ei kuitenkaan ollut jokaiselle välttämätön, vaikka sitä pidettiin tarpeellisena.

Havainnoinnin mallintaminen oli selkeää ja teitä oli helppo lähestyä kysymyksillä. (T13)

Et just niinku kädestä pitäen näytetään et mitä niinku tapah-
tuu ja mä itte opin paremmin sillain, että niinku ei mitään
teoriaa vaan niinku tekemisen kautta. Et sen takia se var-
maan mun kohdalla oli tosi hyvä juttu, et oikeesti ihan kä-
destä pitäen näytettiin mitä pitää tehdä. (T7)

No siis kyllähän se nyt aina on et niinku et tulee oikeesti kä-
destä pitäen näyttään et mitä tehään niin onhan se iha hyvä,
että jos niinkun ihan henkilökohtasesti, niin oisin mä ehkä
 pärjänny jos mulle ois se laite lykätty käteen...mutta siis on
se kumminki aina hyvä tietää et toinen tulee kertomanaan
mitä sä oikeesti teet. (T10)

No, ensinnäkin se niinku se, että se prosessi alko sieltä teidän
mallintamisesta, niin se oli ehkä yks prosessin niinku tär-
keimpiä juttuja... (T2)

Aineiston analyysin perusteella lukupiiri koettiin työläimmäksi ja haasta-
vimmaks maastouttamisen prosessin vaiheeksi. Lukupiiri oli suurimmalle
osalle työntekijöistä uusi kokemus, jonka vuoksi jaettujen osuuksien si-
säistäminen koettiin hankalaksi. Myös kokonaiskuva käsiteltävistä kirjois-
ta jäi monelle hajanaiseksi. Vaikka lukupiiri koettiin hankalaksi, näki-
vät työntekijät sen kuuluneen osaksi prosessin kokonaisuutta. Osa työnt-
ekijöistä piti lukupiiriä kuitenkin mielekkäänä tapana käsitellä uusia kirjoja.
Lukupiirin toivottiin myös kuuluvan tulevaisuuteen. Seuraavassa lukupii-
rissä toivottiin kuitenkin käsiteltävän vain yhtä kirjaa kerrallaan. Kaiken
kaikkiaan työntekijät kokivat suoriutuneensa lukupiiristä hyvin.

...Mä en siitä lukupiiristä niin kauheesti. Mä en niistä sillain
niinku tykkää, et mulle ne on vähän semmosia painajaisia et.
Mut tietysti se oli ensimmäinen, et seuraava varmaan menee
jo paremmin...(T13)

Lukupiirissä se oli ihan kivaa siis lukee sitä, ainot että siinä
itse, ku se käytiin läpi, niin musta tuntu että mä en pysyn
oikein kärryillä...Mut siis kyllähän lukupiiri sinänsä on ihan
hyvä siis tapa niinku käydä kirjoja lävitte. (T10)

...Se lukupiiri oli ehkä, mä, musta tuntuu et oli ihmisille
niinku aika rankka kokemus joillekin, jotka ei lue, jotka ei
niinku paljon lue. Että tieteellisen tekstin lukeminen on muu-
tenkin hankalaa ku pitää oppia niinku sulut sieltä niinku vä-
hän niinku sillee... heivaamaan nii siihe menee hir, että mo-
net sanokin että meni kauheen kauan aikaa vaikka oli niinku

lyhyt pätkä. Nii, nii tota, mut mun mielestä niinku me suoriuduttiin siitäkin tosi niinku kunniallisesti. Ja on ollu kiva lukee niitä, niitä ihmisten referaatteja niinku jälkikäteen etä... (T2)

Kerätyn aineiston mukaan alkupalaverin koettiin antaneen lapsihavainnointiprosessille hyvän ja kannustavan alun. Aineistosta nousi esiin, että palaverista jäi positiivinen mieli, josta oli myös hyvä jatkaa eteenpäin. Lapsihavainnointiin perehdyttävän alkupalaverin koettiin antaneen prosessille alustavan tietopohjan. Tukevan kivijalan luomisen jälkeen on helpompi ottaa uusi menetelmä käyttöön työyhteisössä.

...Että sä saat niinku jonkun ajatusmallin itse itselles aivopestyä, työstettyä. Niin se, se vaatii kauheen monta vaihetta ja niinku tälläin kun aattelee tätä nyt tätä kokonaisuutta niin täähän on ollu ihan käsittämätön tää kokonaisuus mihin meillä on ollu mahdollisuus mutta toi, niin kyl mä aattelen sen justiin et kun tää on niin hienosti rakennettu juttu niin aivanhan se on et se kivijalka pitää olla vahva että kyllä toi on ollu se tärkein toi lapsihavainnointipalaveri... (T5)

...no jos tosta palaverista, mistä tää niinku alko. Niin kyllä se niinku hyvältä kuulosti, kun te sitä puhuitte, niin jäi semmonen mieli, että no joo että tota, niinku semmonen positiivinen. Ei ollut heti semmonen, et no hitsi vieköön pitääkö meidän nyt tehdä jotain ja et musta tuntu et mitä vois niinku ajatella et tulee aina kun tulee uusia juttuja. Mut tuli niinku ihan positiiviset aatteet, et kun sieltä lähti, niinku siitä palaverista sitte niinku lampsimaan kotiin, niin ei ollut semmonen että hitto vieköön. (T7)

Aineiston analyysistä ilmeni, että maastouttamisen prosessin lopussa oli tarpeellista järjestää koko vuorohoidon yhteinen purkupalaveri. Palaveri mahdollisti muiden työntekijöiden kokemusten kuulemisen sekä yhteisen prosessin läpikäymisen. Purkupalaveri koettiin tärkeäksi myös sen vuoksi, että siellä yksiköt pääsivät kuulemaan, miten lapsihavainnointi prosessi oli koettu toisessa yksikössä.

- No se oli ihan silleen kivaa että tiesi miten niinku toiset on ollu mieltä, et kun ollaan omassa porukassamme kummin-kin enemmän käyty läpitte niin sitte kuuli sen toistenkin mielipiteen, että miten niillä oli asiat sujunu. (T10)

No sitten on ollu justinsa se alkukartotuskysely meidän porukalle ja sit oli tää loppykysely niin nää kaikki lomakkeet et jossei taas, jos nekin olis jotenkin puuttunu niin, niin tää olis jäänyt vaillinaiseksi, et kyllä nää vaan tarvii olla oikeesti ihan, ihan kaikki ja pitää olla purkupalaveri missä saa kertoa että miltä tuntuu ja niinku tavallaan vielä vahvistusta...(T5)

Aineiston pohjalta selvisi, että työntekijät kokivat lapsihavainnoinnin maastoutumisen tukena olleet lomakkeet hyödyllisiksi. Havainnointilomake oli työntekijöiden mukaan selkeä ja helppokäyttöinen ja sen avulla asiaan perehtymätönkin kykenisi toteuttamaan lapsihavainnointia. Lomake tuki etenkin havainnointien aloitusvaiheessa ja se ohjasi havainnoimaan kohdennettuja asioita. Havainnointilomakkeen käyttö kuitenkin väheni joulukuireiden vuoksi. Havainnointiseurantalomake puolestaan toimi niin sanottuna sisäisenä paineena havaintojen tekemiseen. Seurantalomakkeen avulla työntekijät pystyivät myös seuraamaan tehtyjen havaintojen määrää. Aineiston mukaan sekä havainnointilomake että havaintojenseurantalomake halutaan pitää mukana vuorohoidon arjessa jatkossakin.

No ne oli tosi toimiva lomake, eli mä oon sen tallentanu iteleni että se on mulla käyttää sitten vastedeskin se on niinku ihan semmonen seuranta tukeva et tota, sen pohjalta on helppo niinku lähtee palauttaa sitä mieleen. Et siit jäi semmosta kättä pidempää. Ja osas niinku sitte tehdä sitä siltä pohjalta, miten te niinku haluatte. Ja miten se teidän työtä niinku tukee, mut vastaavasti se tuki myös sitä meidän työtä et mitä me niinku seurataan ja anto sen mallin sille havainnoinnille. Et miten, mitä muntäytyis tästä lapsesta seurata ettei lähtenykään ihan vaan kirjottaa tästä näin umpimähkään, vaan sielä oli selvä ohjeistus mitä missäkin vaiheessa niinku tavallaan teen, et mitä mun täytyy tänne paperille kirjoittaa, mitä mun täytyy huomioda, mitkä on ne tärkeet asiat, mitkä mä nostan sieltä ylös. Ja semmosellekin ihmisille, jolle se havainnointi on niinku vieras, niin osaa sen paperin, lomakkeen pohjalta tehdä. Vaikkei olis ikinä havainnointia millään tavalla tehnytään. Et se oli tosi hyvä, et se on kyl tosi hyvä pohja ja kaavake ja ihan ja suosittelen sitä ihan yleiseenkin jakoon, et tota. Et käydä ensin sen kanssa niin kauan että se havainnointi on niinku tuola takaraivossa, sit sitä ei ehkä enää tarvi, kun se niinku kirkastuu sinne. Niin kauan et se on sielä tukena. (T13)

Maastouttamisen prosessi kokonaisuutena

Aineistoin analyysistä ilmeni, että työntekijät kokivat lapsihavainnoinnin maastouttamisen prosessin kaiken kaikkiaan kattavaksi ja hyvin vuorohoitoon soveltuvaksi. Prosessi eteni sujuvasti ja eri vaiheet tukivat toisiaan. Analyysin mukaan lapsihavainnoinnin maastouttamista pidettiin hyvin rakennettuna kokonaisuutena, joka tuntui kokonaisuutena hyvältä. Työntekijät huomasivat maastouttamisen aikana, ettei havainnoiminen olekaan hankalaa.

...Tää on ollu niin semmonen niin sujuvasti etenevä kokonaisuus, et ei täältä oikeesti mitään vois jättää pois mut ei myöskään mulla tuu ainakaan mieleen mitään mitä olis pitäny lisätä... Niin kyl mä aattelen sen justiin et kun tää on niin hienosti rakennettu juttu... (T5)

Mun mielestä tää on just niinku meille, niinku vuorohoitoon tosi hyvä homma. (T7)

Ihan älyttömän hyvältä...kokonaisuudessaan nimenomaan. (T5)

Sit tietysti oli ihan niinku hyvä huomata et hei ei tää tätä vaikeempaa ollu. (T13)

Lapsihavainnointiprosessin aikana havainnointitavat monipuolistuivat vuorohoidossa ja havaintoja dokumentoitiin enemmän. Työntekijät kokivat lapsihavainnoinnin olevan toimiva työväline vuorohoitoon. Aineiston perusteella voidaan todeta, että lapsihavainnointi on tuonut työhön uusia näkökulmia. Lapsihavainnointiprosessin kuvattiin olleen pitkästä aikaa ensimmäinen varhaiskasvatuksen projekti, jonka tarkoituksena oli kehittää työntekijän ammatillisuutta.

Nykyään havainnointitavat ovat monipuolisemmat ja tehdyt havainnoinnin dokumentoidaan. (T6)

Lapsihavainnointi-projekti on tuonut uusia näkökulmia työhön. Jatkuessaan osana työyksikön arkea se todellakin on lapsen parhaaksi. (T11)

...Tää on pitkästä aikaa taas ensimmäinen sellanen niinku projekti, jossa selkeästi kehitetään ammatillisuutta. Meillä on ollu voimakkaasti tämmösiä asiakaskeskeisiä tapoja, on kasvatuskumppanuutta ja huolen puheeksottamista kunnassa, mutta havainnointi on niin kun sitä joka jalkaannuttaa ennen kaikkea sitä ammatillisuutta sinne lasten pariin. Se on hyvä ja uutta varhaiskasvatuspedagogiikkaa niinku tosi hyvin tuo esille...(T2)

Aineistosta ilmeni, että vuorohoidossa muutosprosessi on vahva. Tämän vuoksi lapsihavainnoinnin todellinen juurtuminen vie oman aikansa. Osa työntekijöistä koki maastouttamisen tapahtuneen positiivisen paineen ja pakon kautta. Tämä nähtiin kuitenkin edesauttavana tekijänä. Prosessin ajankohtaa pidettiin joulukiireiden vuoksi hankalana. Lapsihavainnoinnin koettiin kuitenkin jääneen hyvin työntekijöiden ajatuksiin, vaikka kehitettävää on edelleen.

En niinku millään tavalla en hetkeekään kokenu tätä silleen negatiivisessa tai muussa mielessä muuta kun se ajankohta oli väärä kun joulukiire. (T13)

Siis kokonaisuutena voi sanoa että on onnistunu ja niinku sinne ajatusmaailmaan se on uponnu hyvin, mutta senkin voin sanoa että kehitettävää on edelleen. (T5)

Lapsihavainnoinnin käyttöön ottaminen

Lapsihavainnointia aiotaan aineiston analyysin mukaan käyttää vuorohoidon työvälineenä jatkossakin. Havainnointimenetelmä nähtiin vuorohoitoon sopivana ja hyödyllisenä. Työntekijöiden tarkoituksena on harjoittaa lapsihavainnointia säännöllisesti mahdollisuuksien mukaan. Tavoitteena olisi kehittää jokin työväline, joka muistuttaa lapsihavainnoinnista ja sen tekemisestä.

Yritän havainnoida lapsia säännöllisesti mahdollisuuksieni mukaan. (T3)

Aion käyttää lapsihavainnointia työvälineenä (yksikön nimi) arjessa. (T7)

Kaikki kenen kanssa mä olen niinku puhunu...niin kaikki kommentit on kuitenkin ollu niin positiivisia... niin sit meidän on yhdessä mietittävä joku juttu et miten me sitä muistetaan tehdä. Ja ihan noihan on hirmun hyviä apuvälineitä, että vaan tehdään jatkossakin ne kuukausilistat ja jotai semmosta mikä muistuttaa siitä että, että sitä nyt vaan tehdään. (T5)

Lapsihavainnointia aiotaan pitää yllä vuorohoidossa tulevaisuudessakin muun muassa hyödyntämällä tehtyjä havaintoja lapsiasiapalaverieissa sekä ottamalla lapsihavainnoinnin osaksi tiimisopimusta. Lapsihavainnoinnin uskotaan pikku hiljaa vakiintuvan osaksi vuorohoidon käytäntöä. Vakiintumiseen tarvitaan kuitenkin tutkimusaineiston mukaan sisäistä painetta havainnointien tekoon. Nykyään lapsihavainnointia on käytetty aiempaa enemmän, mutta havainnoinnin tulevaisuus prosessin päätyttyä mietityttä silti osaa työntekijöistä.

Me pidetään... semmonen lapset asiapalaveri, missä käydään jokaisen lapsen, lapsi läpi, ja siellä me otetaan ilman muuta nää havainnointit sit jokaisen osalta niinku käyttöön ja katoetaan ne läpi...Ja sitten käydään tota samalla, samalla vähän meidän tiimisopimusta, työstetään eteenpäin... Mä halusin...että se tulis niinku se lapsihavainnointi tulis voimakkaana sinne tiimisopimukseen näkyviin. (T2)

Kyllähän se nyt ainakin siis onnistu silleen ihan hyvin, et kaikki teki sen mitä piti tehdä...Mutta sitten kyllähän sitä miettii että miten se sitten jatkuu periaatteessa kun teijän osuus tästä loppuu, niin unohtuuko nää asiat ihan kokonaan niin että voidaan käyttää videokameraa mutta niitä lappuja esimerkiksi ei sitten enää täytetäkään tai että jääkö se sit sille samalle mallille mitä se on ollutkin, että se kyllä silleen mietityttää. (T10)

Et niinku, niinku mä oon puhunu tästä paineesta ja pakosta, mut ne kaikki, kaikilla niillä on positiivinen merkitys, et en puhu niinku negatiiviseen sävyyn niistä ollenkaan. Vaan et

kaikki se mikä sitä työtä sen lapsen kanssa rikastuttaa ja sen lapsen päivää ja sen lapsen niinku hoitoaikaa rikastuttaa, niin sehän on positiivista. Niin tota noin, kylhän se et työntekijälle tulee se paine ja se, siitä paineesta toivottavasti tulee se tapa toimia. Et se jää sit ikuisesti sinne, mut ensin sitä tehdään se pakon kautta. Mutta niinhän se on lenkille lähdössäkin, et kun sä itses pakotat sinne lenkille muutamaan kertaan, niin sit sun on pakko päästä sinne sen jälkeen. Niin jos täs kävis samalla lailla, et kun sä nyt pakotat itses muutaman kerran havainnoimaan, niin sit siitä tulee sillain semmonen vakiintunut, et siitä tulee se pakko et voi ei, mun täytyy nyt ottaa se paperi ja on pakko päästävä havainnoimaan niitä leikkejä... Et toi oli niin ihana tilanne, et mun on pakko päästä tohon paperin ja kynän kans. Et siitä tulis tämmönen pikku hiljaa. (T13)

Taulukko 3 Työntekijöiden kokemuksia lapsihavainnoinnin maastouttamisesta

Alaluokka	Yläluokka	Yhdistävä luokka
Mallintaminen oli merkityksellistä ja tuki mallioppimista	Maastouttamisen eri vaiheet	Työntekijöiden kokemuksia lapsihavainnoinnin maastouttamisesta
Mallintaminen ei ollut välttämätöntä		
Lukupiiri oli haastava		
Alkupalaveri antoi myönteisen alun		
Loppupalaveri mahdollisti mielipiteiden jakamisen		
Lapsihavainnointilomake toimi tukena, mutta sen käyttö väheni		
Lapsihavainnointiseurantalomake tuki työskentelyä		
Mielekäs prosessi, mutta ajan-kohta huono	Maastouttamisen prosessi kokonaisuutena	
Kattava ja tärkeä prosessi		
Prosessi sopi vuorohoitoon		
Prosessi eteni positiivisen pakon kautta		
Toimiva työväline vuorohoidossa, jonka juurtumisessa vielä kehitettävää	Lapsihavainnoinnin käyttöönotto	
Havainnointia aiotaan ylläpitää, mutta muutos vie aikaa		
Havainnointimenetelmät ja dokumentointi lisääntynyt		

8.3 Työntekijöille muodostuneet kokemukset lapsihavainnoinnista

Kolmannen tutkimuskysymyksen tehtävänä oli selvittää, millaisia kokemuksia työntekijöille muodostui lapsihavainnoinnista opinnäytetyöprosessin aikana. Aineiston analyysi suoritettiin haastattelujen sekä loppukartoitus-kyselyjen vastauksien avulla. Sisällönanalyysin kautta tutkimuskysymyksen yläluokiksi muotoutuivat kolme selkeää kategoriaa: näkemykset lapsihavainnoinnista, yhteistyön ja tiedonkulun edistyminen sekä lapsihavainnoinnin tuomat mahdollisuudet. Yläluokkien perusteella yhdistäväksi luokaksi tiivistyi työntekijöille muodostuneet kokemukset lapsihavainnoinnista (kts. taulukko 4).

Näkemykset lapsihavainnoinnista

Aineiston analyysistä ilmeni, että osa työntekijöistä koki näkemysensä lapsihavainnoinnista pysyneen lähes ennallaan. Näkemysten ei koettu suoranaisesti muuttuneen, sillä havainnointia on pidetty aina tärkeänä. Prosessin aikana lapsihavainnoinnin tärkeys kuitenkin korostui entisestään ja työntekijät aikovat panostaa lapsihavainnointiin aiempaa enemmän.

Ei varmaan ihan kauheesti, koska mun näkemykset on ollu sellaset et on niinku et se havainnointi on hyvin tärkeä mutta ei mulla oo aina ollu siihen voimavaroja eikä oo ollu sillain voimavaroja sit sillain, että nythän olis ehkä ollu hieman enemmän aikaa. (T13)

Niin tätä havainnointiahan me teemme täällä työssämme joka päivä, nyt ero on vaan siinä että se kirjataan ylös ja meillä on eri vaihtoehtoja millä tavalla sen havainnoinnin toteutamme. (T6)

Tuloksista kävi ilmi, että useat työntekijät kokivat omien näkemystensä muuttuneen lapsihavainnoinnista joissain määrin. Lapsihavainnointia ei ollut aiemmin toteutettu vuorohoidossa yhtä systemaattisesti kuin prosessin aikana, joten lapsihavainnoinnista ja sen vaativuudesta ei ollut muodostunut selkeää kokonaiskuvaa. Lapsihavainnoinnin ajateltiin olevan työlästä ja aikaa vievää työtä, mutta prosessin aikana kuva lapsihavainnoinnin vaativuudesta muuttui. Jälkeenpäin havainnoimisen nähtiin olevan yksinkertaista ja helppoa. Havainnoimiseen ei myöskään tarvita sen suurempia esivalmisteluja.

...Ehkä sitä, emmä tiiä, oisko sitä aatellu että se on aina nii muka vaativaa hommaa, vaikkei se ny sulta vaadi mitään, varsinkaa nyt kun meillä on siihen hyvät välineet. Et se nyt ei vaadi muuta kun vaikka et otat sen kameran sieltä esille niin se riittää. Mutta onhan se kirjottaminen huomattavasti raskaampaa ja huomattavasti vaikeempaa kun se et sä hillut se kamera kädessä siinä vaa. Eikä tarvi miettiä et no mitä multa jäi kirjoittamatta nytte. Et ehkä se havainnoiminen on just helpompaa mitä sitä sitten ehkä aatteli että se on vaikka. (T10)

Aineiston analyysin mukaan työntekijöiden näkemykset lapsihavainnoinnin hyödyllisyydestä myös muuttuivat. Lapsihavainnoinnin myötä työntekijät keskustelivat enemmän lapsista ja lapsia koskevista asioista. Myös lähikehityksen vyöhykkeet sekä lapsen kasvu ja kehitys tulevat paremmin huomatuksi havainnointien avulla. Lapsihavainnoinnin nähdään lisäksi selkeyttäneen työyhteisön omia toimintatapoja havainnoinnin suhteen.

...Mun mielestä se on, on sillä tavalla muuttunut, että ton kautta me niin kun sitten enemmän puhutaan lapsista, niin tai lasten kasvusta ja kehityksestä nii ihan oikeasti, oikeilla sanoilla ja oikeasti pohditaan, että miksi se lapsi tekee niin ja, ja, ja mikä sen lapsen kasvussa ja kehityksessä nyt on niinku menny hyvin eteenpäin ja mihin tarvitaan enemmän, esimerkiksi just ne lähikehityksen vyöhykkeet tulee ehkä paremmin niinku huomioiduksi. Että, mä en oikein tiedä mikä siinä ois kauheesti sillalailla ihan selkeesti muuttunu. Mä oon pitänyt sitä aina tärkeänä. Mut ehkä niiku se että noi, noi toimintatavat selkiytyy että meillä toimitaan ja tehdään lapsihavainnointia just tällä ja tällä tavalla. (T2)

Lapsihavainnoinnin nähtiin olevan toimiva työväline vuorohoidon arjessa. Aluksi työntekijöitä mietitytti aineiston perusteella, miten ajan saa järjestettyä havainnointiin. Prosessin aikana kuitenkin huomattiin, että ajan saa riittämään, kun sopivat ajat havainnoinnille oppii tunnistamaan ja hyödyntämään. Osa työntekijöistä myös huomasi, että lapsihavainnointia toteutetaan jo vuorohoidossa, mutta nyt havainnoinnit dokumentoidaan.

Hyvin toimiva juttu ihan ”arkenakin”. Pystyy seuraamaan lapsen tarpeita ja kehitystä tarkemmin. Sadutuksesta lapset itsekin pitävät. Ensin ajatteli miten tämmöseen voi riittää aika, mutta ensimmäisen käytännössä toteutetun kerran jälkeen huomasi, että täähän on sitä mitä joka päivä tehdään, nyt kirjataan vaan ajatukset ylös ja huomiot paperille. (T4)

Lapsihavainnoinnin koettiin olevan jopa välttämätöntä vuorohoidossa, jotta työntekijät kykenevät ohjaamaan ja tukemaan lapsia tarkoituksen mukaisesti. Lisäksi lapsihavainnointi tukee myös työntekijöiden ja lasten vanhempien välistä kasvatuskumppanuutta sekä tiedon kulkua. Lapsihavainnoinnin nähtiin olevan myös osa varhaiskasvatuksen kehittämistä. Havainnointiin on vuorohoidossa paljon mahdollisuuksia, sillä lapsiryhmän koko vaihtelee ja esimerkiksi viikonloppuisin saattaa olla hyvin rauhallista.

Havainnointi on oikeastaan välttämätöntä, jotta lapsia voitaisiin tukea ja ohjata tarkoituksen mukaisesti. Ei ole vaikeaa, kunhan vain muistaa ja oikeasti ottaa asiakseen säännöllisen havainnoinnin. (T12)

Lapsihavainnointi on hieno juttu ja tärkeä osa koko varhaiskasvatuksen kehittymisessä ja kehittämisessä. Se kytkeytyy vasuun, kasvatuskumppanuuteen, huolen puheeksi ottami-

seen eli kaikkiin tämän aikakauden tärkeisiin varhaiskasvatuksen osa-alueisiin; lyhyesti sanottuna: Lapsihavainnointi on laadukkaan varhaiskasvatuksen perusta! (T5)

Vuorohoidossa on hyvät mahdollisuudet tehdä lapsihavainnointia, koska joskus täällä on vähemmän lapsia, silloin havainnointi on tarkempaa ja siihen voidaan keskittyä. (T8)

Tutkimusaineiston mukaan lapsihavainnoinnin avulla työntekijöillä on mahdollisuus tunnistaa lasten mielenkiinnon kohteet. Työntekijät voivat hyödyntää näitä tietoja esimerkiksi pienryhmien muodostamisessa ikäryhmien tai mielenkiinnon kohteiden perusteella. Havainnointien avulla työntekijät voivat ottaa huomioon myös lasten näkökulmat paremmin. Tehtyihin havaintoihin kannattaa kuitenkin suhtautua kriittisesti, sillä havaintoja voidaan tulkita tahattomasti väärin.

Lapsihavainnoinnin avulla saadaan selville lasten intressit ja kehitystaso, mistä on hyötyä kun kehitetään oppimisympäristöjä. Myös ryhmien muodostaminen saa uuden näkökulman; voidaan jakaa ikätason lisäksi myös intressien mukaisiin ryhmiin (kotileikistä kiinnostuneet eri-ikäiset voivat olla yhdessä jne.) (T5)

Havainnoissa voi tulkita väärin... Kriittinen suhtautuminen omiin havaintoihin. (T2)

Lapsihavainnointi edistää yhteistyötä ja tiedonkulkua

Lapsihavainnointi edistää analyysin tulosten perusteella työntekijöiden ja perheiden välistä yhteistyötä ja tiedonkulkua. Työntekijät kokivat, että heidän on helpompi käydä vanhempien kanssa varhaiskasvatussuunnitelma- eli Vasu-keskusteluja, kun heillä on koko työyhteisön tekemät havainnoinnit tukenaan. Tehdyt lapsihavainnot antavat konkreettisia esimerkkejä muun muassa lasten toiminnasta vuorohoidossa. Havainnoinnit antavat pohjaa myös päivittäisiin kohtaamistilanteisiin. Vanhemmille on helpompi kertoa päivän tapahtumista, kun havaintoja on tehty. Työntekijät voivat myös näyttää dokumentoituja havaintoja vanhemmille nähtäväksi.

Sä pystyt sieltä lukeen et mitä niinku on tapahtunu, kun ne on kirjattu ylös paljon enemmän kun normaalisti. Niin tota pysyy kärryillä et mitä ja missä mennään kenenki kohalla. Ja just ne vasukeskustelutkin niitten, niin niissä ehkä eniten. Et on niinku helppo kun sä on niinku oot just kärryillä niinku lapsen asioista. Sulla on paljon helpompi sit sille vanhemmallekin totta kai niinku selittää et missä mennään täällä siten. (T7)

Esimerkiksi Vasu-keskustelussa apuna lapsen havainnointi. Auttaa tuomaan esille lapsen vahvuuksia/ ”heikkouksia.” Saan lapsesta enemmän tietoa, mitä esim. toinen hoitaja huomaa havainnoissaan ja kirjoittaessaan sen ylös. (T3)

Esimerkiksi vanhempain varteissa on jotain ”kättä pidempää” vanhemmille, työväline... (T6)

Auttaa kertomista lapsen toimimisesta hoidossa – kenen kanssa leikkii, mikä on mieluisinta, missä tarvitaan tukea jne. Tuo VASU -keskusteluun käyttökelpoista materiaalia. (T11)

Tutkimusaineiston analyysin perusteella tehdyt lapsihavainnoinnit edistävät myös työntekijöiden keskinäistä tiedonkulkua. Havaintojen kautta työntekijät saavat tietoa lapsista ja pysyvät kärryillä lasten asioissa silloinkin, kun lasta näkee vuorojen vuoksi harvemmin. Lapsihavainnoinnin keinoin työntekijät keskustelevat lasten asioista enemmän, eivätkä havainnot jää vain omaan tietoisuuteen. Aineistosta nousi esiin, että työntekijät voivat saada omille havainnoilleen vahvistusta lukemalla muiden työntekijöiden dokumentoituja havaintoja. Tehtyjä havaintoja voidaan myös vertailla ja havaintojen tukemana voidaan muodostaa yhteistä näkemystä lapsesta. Yhteinen näkemys helpottaa myös hankalien asioiden puheeksi ottamista.

Joo on ja sit se että ei joskus jää joku asia jää niin ku mieleen tuntuuko musta vaan siltä, ihan niinkun muutenkin tosta lapsesta kun lukee ahaa toi on huomannu sen saman asian, niin se niinku vahvistaa joka tavalla sitä työtä. (T13)

Yhdellä hoitajalla voi mennä pitempikin aika, ettei näe lasta vuorojen takia, niin havainnoinnista on apua. Varhaiskasvatussuunnitelman päivityksissä myös havainnointivihko tarpeellinen. (T3)

Hyvät mahdollisuudet ja tärkeä työväline esim. tiedon siirtämisessä lomalla tai sairauslomalla olleelle työntekijälle. (T6)

...on pystynyt lukemaan muiden hoitajien havainnoiteja ja tekemään sitten niistä niinku sitä semmosta omien korvien väliin sitä uutta tietoa siitä lapsesta. Et mähän nään sen lapsen vaan siitä mun vinkkelistä, sen takia on hirveän tärkeää, että mä tiedän, että mitä muut ajattelee, ajattelee lapsesta... Ja sitten on ollu kauheen hienoa semmonen että jos sä niinku havainnoit lasta ja luet sitten jonkun toisen tekemän havainnoinnin, kuinka hienosti se on niinku ehkä päätyne sitten niihin samoihin kuin minä. Että tietää, että kuitenkin niinku että mennään siellä samalla yhteisellä tiellä...(T2)

Lapsihavainnoinnin tuomat mahdollisuudet

Aineiston analyysin perusteella lapsihavainnoinnin keinoin työntekijän on mahdollista saada lapsesta ja lapsen lähikehityksen vyöhykkeistä laajempi kuva. Tämän avulla lasten tarpeet, kasvu ja kehitys voidaan havaita vuorohoidon arjessa monipuolisemmin. Myös lapsen mielenkiinnon kohteet ja

yksilöllisyys kyetään ottamaan huomioon entistä paremmin toiminnan suunnittelussa. Tehtyjen havaintojen avulla työntekijöille voi muodostua yhteneväinen kuva lapsesta.

Lasten todellisesta yksilöllisestä kasvun ja kehityksen tukemisesta tulee todellista havainnoinnin kautta. (T2)

Monipuolistaa ja yksilöllistää toiminnan suunnittelua. Auttaa ymmärtämään lasten käytöstä. Joitain lapsia näkee tosi harvoin vuorojen sattuessa ”miten sattuu”. Tällöin on hyödyllistä lukea toisen tekemiä havaintoja lapsesta. Pysyy näin ajan tasalla kehityksessä. (T11)

Yhteinen näkemys lapsen yksilöllisestä kehityksestä vahvistuu, kun havainnoimme lapsia erilaisissa tilanteissa. Koska vuorohoidossa lapsi saatetaan tavata vain muutamia kertoja viikossa/ hoitaja → havainnoinnin avulla kerätty tieto on tärkeää. → voidaksemme tukea oikein lapsen kasvua ja kehitystä... (T2)

Kerätyn aineiston mukaan lapsihavainnointi tuo vuorohoitoon monia mahdollisuuksia. Havainnoimalla lapsia työntekijä voi muun muassa seurata tarkemmin lapsen toimintaa ja käyttäytymistä sekä kehittää toimintaympäristöä lasten tarpeita vastaaviksi. Havainnoinnit mahdollistavat myös lasten tarkoituksenmukaisen tukemisen ja ohjaamisen. Lisäksi tehdyt havainnot tukevat vanhempien kanssa tehtävää yhteistyötä.

Havainnointi on oikeastaan välttämätöntä, jotta lapsia voitaisiin tukea ja ohjata tarkoituksenmukaisesti. Ei ole vaikeaa, kunhan vain muistaa ja oikeasti ottaa asiakseen säännöllisen havainnoinnin. (T12)

Havainnointi on tärkeä osa arkea. Se antaa tietoa hoitajille lapsen kehityksestä ja lähikehityksen vaiheista ja auttaa henkilökuntaa muokkaamaan oppimisympäristöä lapsen tarpeita vastaavaksi. Havainnoinnin dokumentointi on hyvä apuväline hoitajalle vanhempien kanssa tehtävässä yhteistyössä. (T13)

...Lapsihavainnoinnista saatu tieto auttaa/ lisää perheiden ja vuorohoidon välistä vuoropuhelua, erityisesti hyötyä on va-supalavereissa. (T5)

Lapsihavainnointi antaa tuloksien mukaan kokonaisvaltaisempaa tietoa lapsesta sekä mahdollistaa varhaisen puuttumisen. Havainnoimalla lapsia työntekijä saa laajemman käsityksen lapsista, lapsien tavoista toimia ja lasten välisistä suhteista. Aineiston mukaan lapsihavainnointi on hyvä työväline toiminnan suunnittelussa ja lapsen käyttäytymisen ymmärtämisessä. Havainnointi tuo näkyväksi lapsista uusia puolia sekä lisää arvokasta ja yleistä tietoa lapsesta. Dokumentoidut havainnot tukevat lapsen kas-

vun ja kehityksen arviointia sekä helpottavat varhaista puuttumista huolta herättävissä tilanteissa.

...kun niitä (havaintoja) lueskelee, saa niistä melko hyvin käsityksen minkälainen lapsi on ja lapsen tavat esim. leikkiä muiden kanssa. (T4)

Tärkeä työväline toiminnan suunnittelussa ja lapsen käyttäytymisen ymmärtämisessä. Mahdollistaa varhaisen puuttumisen ongelmatapauksissa. Saa näkemään lapsissa uusia puolia... (T11)

Auttaa tunnistamaan lapsen tapoja ja tottumuksia esim. näkemään mielikuvituksen kehitystä. (T1)

Analyysin perusteella lasten yksilöllinen havainnointi mahdollistuu pienryhmätoiminnassa. Iso lapsiryhmä asettaa lapsikohtaiselle havainnoinnille haasteita, mutta mahdollistaa kuitenkin ryhmän ulkopuolisen havainnoinnin. Tämä on tärkeätä ryhmätoiminnan suunnittelemisen kannalta, sillä ulkopuolisen havainnoinnin kautta työntekijä voi havaita, miten lapsi toimii ryhmän jäsenenä.

...ensinäkin pienryhmätoiminta on mulle niinku se sydämenasia ollu aina ...et se on niinku se mun aa, niin se ehkä antaa sinne lapsihavainnointiin, se antaa sen peruspohjan ja sen perusasenteen niin hyvän, että sä ensinäkin kykenet sitä tekemään, koska isossa lapsiryhmässähän sä niinkun, no se on aika mahdotonta, sä voit havainnoida ryhmää mutta et sä havainnoi sitä lasta...Sitten se on ulkopuolista havainnointia. Tietysti sekin on, sekin on tärkeä osa, tietysti kun ajattelee esimerkiksi jotain eskaritoimintaa niin ilman muuta se että, että sillon tarvii jo nähdä lapsi niinku isommankin ryhmän jäsenenä ja miten hän siellä toimii ja miten hän siellä menee että, ja että ulkopuolinen havainnoi, havainnoi siinä, niin onhan se ilman muuta toimiva juttu sinnekin. (T2)

Taulukko 4 Työntekijöille muodostuneet kokemukset lapsihavainnoinnista

Alaluokka	Yläluokka	Yhdistävä luokka
Näkemykset lapsihavainnoinnista	Näkemykset lapsihavainnoinnista	Työntekijöille muodostuneet kokemukset lapsihavainnoinnista
Lapsihavainnointi edistää yhteistyötä ja tiedon kulkua	Yhteistyön ja tiedonkulun edistyminen	
Havainnointien tuoma hyöty yhteistyöhön		
Havainnot antavat pohjaa yhteistyölle		
Havaintojen jakaminen lapsesta auttaa yhteisen ja kokonaisvaltaisen näkemyksen muodostumisesta		
Havainnointien avulla lapsen tarpeet voidaan huomioida monipuolisemmin	Lapsihavainnoinnin tuomat mahdollisuudet	
Lapsihavainnoinnin tuomat mahdollisuudet		
Lapsihavainnointi antaa kokonaisvaltaisempaa tietoa lapsesta ja mahdollistaa varhaisen puuttumisen		
Yksilöllinen havainnointi mahdollistuu pienryhmissä		

8.4 Työntekijöiden näkemykset lapsihavainnoinnin maastoutumisesta

Vuorohoidon työntekijät kokivat lapsihavainnoinnin maastoutumisen onnistuneen. Havainnointi soveltui hyvin vuorohoitoon ja työntekijät ovat ymmärtäneet sen merkityksellisyyden. Vuorohoitoon hankittiin havainnointiin soveltuvia työvälineitä, kuten videokamera. Työmenetelmä tuli kaikille tutuksi, mutta työtavaksi juurtuminen vaatii vielä aikaa ja käytännön harjoittelua. Erilaiset havainnointiin sopivat menetelmät tulivat tutuiksi ja tehdyt havainnot ovat lisääntyneet huomattavasti. Havainnointiin sopivien hetkien hyödyntäminen vaatii kuitenkin vielä opettelua. Lapsihavainnointi näkyi vuorohoidossa muun muassa vanhempien ja työntekijöiden välisessä yhteistyössä sekä työntekijöiden keskinäisessä vuorovaikutuksessa.

Melko hyvä. Havainnointi istuu hyvin vuorohoitoon. esim. illat, viikonloput hyviä havainnoinnin hetkiä. Tarvitaan vielä paljon keskustelua uudesta toimintatavasta. Vaatii asenteen

muuttumista, kirjaamisen hetkien hyödyntämistä. Vanhempien osallistuminen uuteen tapaan vielä edessä. (T2)

Lapsihavainnointi on lisääntynyt huomattavasti projektin myötä. Kaikki tuntuvat ymmärtävän sen hyödyllisyyden. (T11)

No se on ollu niinku just sitä että se vuorovaikutus vanhempien kanssa, esimerkiksi nyt niissä vasu-keskusteluissa et siihen se niinku lähinnä. No kyllä sen kuulee monta kertaa tosa arkipuheessakin lasten tuomis –ja hakutilanteissa, niin siinä no itekin sitä tulee varmaa nyt niinku paremmin kerrottua jostain ihan tekemisistä ja yksityiskohdista...Että kyllä se niinku arkipuheessa ja sitten myös näissä varsinaisissa vuorovaikutustilanteissa, että siellä se näkyy (T5)

Osa työntekijöistä koki, ettei lapsihavainnointia nykyään tehdä paljoa. Havaintojen määrän toivottiin kuitenkin kasvavan tulevaisuudessa. Lapsihavainnoinnin ajateltiin toteutuvan vaihtelevasti eli toisinaan havaintoja tehdään enemmän ja toisinaan vähemmän. Nykyään havainnoimiseen on kuitenkin useampia vaihtoehtoja. Havainnointi on itsessään kehittynyt, vaikkakin havaintojen dokumentointi on vähentynyt.

Ei hirveän hyvä mutta toivottavasti kasvaisi nyt tämän projektin jälkeen. Olemme saaneet myös oman videokameran, joka myös helpottaa asioita...Kyllä se varmasti altoilevasti menee. Välillä vähän enemmän ja välillä vähemmän. Nyt on ainakin laitteita millä voi havainnoida. (T10)

Alkuinnostuksen ja ”pikkupakon” jälkeen havainnointi on vähentynyt huomattavasti... tai ainakin havaintojen kirjaaminen on jäänyt tekemättä. Toisaalta uskon, että havainnointi sinänsä on kehittynyt eli lasten leikkiä ja touhuja seurataan enemmän kuin ennen. (T5)

Työntekijät uskoivat lapsihavainnoinnin olevan osa arkea tulevaisuudessa. Havainnoinnin on huomattu tukevan työtä vuorohoidossa. Jotta lapsihavainnoinnista tulisi osa työryhmän toimintatapaa, tarvitaan työntekijöiden sitoutumista ja yhdessä sovittuja sopimuksia lapsihavainnoinnin toteuttamisesta. Tulevaisuudessa lapsihavainnoinnin suhteen uskotaan tulevan notkahduksia, mutta sen nähdään silti pysyvän mukana arjessa.

Havainnoinnin tärkeys on kuitenkin niin hyvin sisäistetty että luulen sen jäävän pysyväksi käytännöksi. (T11)

Toivon että havainnointi jatkuisi mutta pahoin pelkään että se unohtuu... (T7)

...se on nyt kypsymässä, ja uskon, että se on vuoden päästä olennainen osa arkea. (T13)

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Aineiston hankinnan avulla saatiin kerättyä tietoa siitä, millaisia näkemyksiä vuorohoidon henkilökunnalla oli lapsihavainnoinnista ennen maastouttamisen prosessia. Työntekijät näkivät lapsihavainnoinnin olevan ennen kaikkea lapsen kehityksen seuraamista ja tunnistamista sekä tehtyjen havaintojen dokumentointia. Lapsihavainnoinnin koettiin olevan myös leikin ja lasten keskinäisen vuorovaikutuksen havainnointia.

Työntekijät näkivät, että lapsihavainnoilla voisi olla monenlaisia vaikutuksia vuorohoidossa. Sen avulla voitaisiin vahvistaa muun muassa kasvatuskumppanuutta sekä järjestää lapsille mielekästä, virikkeellistä ja monipuolista toimintaa. Lapsihavainnointi nähtiin työvälineenä, joka mahdollistaa lasten yksilöllisen kehityksen sekä tarpeiden kokonaisvaltaisen huomioinnin. Havainnoimalla työntekijä voi oppia lasten tavasta toimia, oppia ja leikkiä.

Toisen tutkimuskysymyksen tarkoituksena oli selvittää, miten työntekijät kokivat maastouttamisen prosessin kokonaisuudessaan. Aineiston analyysissä ilmeni, että prosessi koettiin kattavaksi ja hyvin vuorohoitoon soveltuvaksi. Prosessi eteni sujuvasti ja sen vaiheet tukivat toinen toisiaan. Eri vaiheita pidettiin hyödyllisinä ja tarpeellisinä. Suurin osa työntekijöistä piti mallintamisen vaihetta tärkeimpänä, sillä se tuki mallioppimista. Lukupiiri puolestaan jakoi työntekijöiden mielipiteet. Toiset kokivat sen rasakaaksi ja työllistäväksi, kun taas toiset näkivät sen uutena mahdollisuutena käsitellä ammattikirjallisuutta.

Lapsihavainnoinnin maastouttamisessa käytetyt lomakkeet olivat työntekijöiden mielestä selkeitä ja helppokäyttöisiä sekä tukivat lapsihavainnoinnin aloittamisessa. Lapsihavainnointilomake oli hyödyllinen ja se ohjasi työntekijöitä havainnoimaan kohdennettuja asioita. Lapsihavainnointiseurantalomake loi henkilökunnalle sisäisen paineen toteuttaa havainnointeja. Se motivoi, mutta toisaalta toimi myös puolittaisena pakkona. Aineiston mukaan lomake toimi hyödyllisenä työkaluna, jonka avulla tehtyjen havaintojen määrää pystyttiin seuraamaan.

Maastouttamisen prosessin aikana lapsihavainnointitavat ovat vuorohoidossa monipuolistuneet ja havaintoja dokumentoidaan aikaisempaa enemmän. Aineiston perusteella voidaan lisäksi todeta, että lapsihavainnointi on tuonut työhön uusia näkökulmia sekä kehittäneen ammatillisuutta suhteessa lapsiin ja vanhempiin. Itse muutosprosessi on kuitenkin vuorohoidossa vahva ja tämän vuoksi lapsihavainnoinnin todellinen juurtuminen luontaiseksi toimintatavaksi vaatii oman aikansa.

Kallialan tutkimus osoitti, että työyhteisön sisäinen muutos ei ole yleensä itsestään selvyys vaan hidas prosessi. Samalla tavalla ohjattu prosessi voi toteutua eri päiväkodeissa täysin erilalla. (Kalliala 2008, 146–147.) Tämä näkyi myös tässä tutkimuksessa. Aineistosta ilmeni, että työntekijät kokivat muutosprosessin olevan aina oman aikansa vievä. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että muutoksiin ei kannattaisi ryhtyä.

Lapsihavainnointia aiotaan käyttää työvälineenä Janakkalan vuorohoidossa jatkossakin. Työntekijät huomasivat maastouttamisen aikana, ettei havainnointi olekaan niin hankalaa kuin mitä aluksi luultiin. Vuorohoidossa on tarkoituksena toteuttaa lapsihavainnointia jokaisen työntekijän yksilöllisten resurssien mukaisesti. Lapsihavainnointia on tehty maastouttamisen aikana aiempaa enemmän, mutta osaa työntekijöistä huolestutti kuitenkin lapsihavainnoinnin tulevaisuus vuorohoidossa prosessin päätyttyä.

Kolmannen tutkimuskysymyksen tavoitteena oli selvittää, millaisia kokemuksia henkilöstölle muodostui lapsihavainnoinnista prosessin aikana. Aineiston mukaan osa työntekijöistä koki, että heidän näkemyksensä eivät olleet suoranaisesti muuttuneet, koska he olivat pitäneet lapsihavainnointia aina tärkeänä. Maastouttamisen prosessin aikana menetelmän tärkeys kuitenkin korostui entisestään.

Tuloksista ilmeni, että suurin osa työntekijöistä koki omien näkemyksiensä muuttuneen jossain määrin lapsihavainnoinnin suhteen. Työntekijöille ei ollut aiemmin muodostunut selkeää kokonaiskuvaa siitä, millaista lapsihavainnointi todellisuudessa on. Lapsihavainnoinnin ajateltiin olevan työlästä ja aikaa vievää työtä, mutta jälkeensä sen nähtiin olevan helppoa, eikä sen toteuttamiseen vaadita sen suurempia esivalmisteluja.

Aineiston analyysin mukaan etenkin työntekijöiden näkemykset lapsihavainnoinnin hyödyllisyydestä muuttuivat maastouttamisen aikana. Havaintojen pohjalta työntekijät keskustelivat enemmän lapsista. Lisäksi havaintojen kautta lasten kasvu, kehitys sekä lähikehityksen vyöhykkeet tulevat paremmin huomioiduksi. Lapsihavainnoinnin ajateltiin olevan välttämättöntä, jotta lapsia voitaisiin tukea ja ohjata lapsen tarpeiden mukaisesti. Tehdyt havainnot tukevat myös kasvatuskumppanuutta ja tiedonkulkua. Työntekijät huomasivat myös, että tehdyt havainnot toimivat tukena varhaiskasvatussuunnitelma-keskusteluissa.

Apukan, Juutin, Jyryn ja Tuomelan (2009, 36–37) opinnäytetyön tuloksista ilmeni myös, että työntekijät kokivat lapsihavainnoinnin tärkeäksi apuvälineeksi päivähoidossa tehtävässä työssä. Analyysissa ilmeni, että lapsihavainnoinnin avulla työntekijät voivat ymmärtää paremmin lasta sekä pystyvät havainnoimaan lasten käyttäytymistä ja kehitystä. Lapsihavainnoinnin nähtiin myös tukevan lapsen yksilöllistä huomiointia. Myös Apukan ym. tutkimuksessa selvisi, että työntekijät kokivat lapsihavainnoinnin tukevan kasvatuskumppanuutta sekä tiedon kulkua.

Lapsihavainnoinnin koettiin olevan vuorohoidon arkeen soveltuva työväline. Prosessin alussa työntekijöitä mietitytti ajan riittävyys lapsihavainnoinnin toteuttamiseen. Työntekijät kuitenkin huomasivat, että ajan saa järjestettyä, kunhan vaan havainnoinnille sopivat ajat oppii hyödyntämään. Tehtyjen havaintojen avulla voidaan kehittää toimintaympäristöä lasten tarpeiden mukaisiksi.

Vuorohoidon työntekijät kokivat, että lapsihavainnoinnin avulla voidaan kartoittaa lasten mielenkiinnon kohteita. Näitä tietoja voidaan hyödyntää

esimerkiksi pienryhmien uudenaikaisessa muodostamisessa. Myös lapsilähtöisyys lisääntyy, kun lasten näkökulmat huomioidaan paremmin. Lapsihavainnointi ja tehtyjen havaintojen dokumentointi tarjoavat kasvattajalle laajemman kuvan lapsesta sekä helpottavat varhaista puuttumista huolta herättävissä tilanteissa.

Määttäsen ja Somervuoren tutkimuksessa ilmeni, että tutkimuspäiväkodissa lapsihavainnoinnista kerättyä tietoa hyödynnettiin arjessa usealla tavalla. Työntekijät kokivat tarpeelliseksi havainnoida muun muassa lasten mielenkiinnonkohteita. Lasten yksilölliset tarpeet tulisi huomioida toiminnan järjestämisessä sekä toteutuksessa. Työntekijät myös muotoilivat ryhmän toimintaa uudestaan lapsihavaintojen perusteella. (Määttäsen & Somervuori 2009, 20, 34.) Myös tämän Janakkalan kunnassa toteutetun opinnäytetyön tuloksista nousi, että lapsihavainnoinnilla voidaan selvittää lasten mielenkiinnonkohteita sekä yksilöllisiä tarpeita. Nämä huomioimalla voidaan työntekijöiden näkemysten mukaan järjestää lapsille mielekästä toimintaa sekä luoda lasten tarpeita vastaava toimintaympäristö.

Aineistosta ilmeni, että dokumentoidut havainnot auttavat työntekijöitä muodostamaan yhtenäisen kuvan lapsesta. Lukemalla toisten työntekijöiden havaintoja voi saada lisäksi vahvistusta omille ajatuksilleen. Analyysin mukaan yksilöllinen lapsihavainnointi mahdollistuu pienryhmätoiminnassa. Suuressa lapsiryhmässä havainnointi kohdistuu lapsikohtaisen havainnoinnin sijaan ennemminkin ryhmän toiminnan havainnointiin.

Lapsihavainnoinnin nähtiin olevan sekä prosessin alussa että lopussa ennen kaikkea lapsen kasvun, kehityksen ja toiminnan seuraamista. Lapsihavainnointiin nähtiin kuuluvan myös leikin ja toiminnan dokumentointi sekä leikin ja lasten vuorovaikutuksen havainnoiminen. Analyysin mukaan päänäkökymykset lapsihavainnoinnista eivät suoranaisesti muuttuneet, mutta ajatukset monipuolistuivat ja laajenivat.

Maastouttamisen prosessin aikana lapsihavainnoinnin huomattiin muun muassa tarjoavan uusia näkökulmia vuorohoidon arjen toteuttamiseen sekä lasten ja vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön. Työntekijät kokivat lapsihavainnoinnista olevan hyötyä myös toiminnan suunnittelussa ja järjestämisessä sekä toimintaympäristöjen rakentamisessa. Prosessin loppuvaiheessa työntekijät näkivät lapsihavainnoinnin helpottavan tiedonkulkua, huolen puheeksi ottamista ja päivittäisiä kohtaamisia vanhempien kanssa. Myös tietoisuus menetelmien käytöstä ja toteuttamisesta kasvoi alku näkemyksiin verrattaessa.

Tutkimuksen alkukartoituksessa selvisi, että suurimmalla osalla työntekijöistä oli jo ennen prosessin alkua näkemyksiä lapsihavainnoinnista. Vain harvalle työntekijälle lapsihavainnointi oli uusi asia. Lapsihavainnointia työmenetelmänä ei kuitenkaan ollut juuri käytetty vuorohoidossa. Myös lapsihavainnointiin soveltuvia menetelmiä oli ollut aiemmin käytössä vain muutamia. Lapsihavainnointi ei ollut ennen prosessia vakiintunut osaksi arkea.

Lapsihavainnoinnin maastouttaminen Janakkalan kunnan vuorohoitoon onnistui tulosten perusteella. Työntekijät tulivat tietoisiksi lapsihavainnoinnista ja siihen soveltuvista menetelmistä. Lapsihavainnointi koettiin toimivaksi työvälineeksi vuorohoitoon ja se herätti työntekijöissä monenlaisia ajatuksia. Työtavaksi juurtumisessa on kuitenkin vielä tekemistä tulevaisuudessa.

Opinnäytetyön tavoitteena oli kehittää työntekijöiden ammatillista osaamista sekä tukea lapsihavainnoinnin tulemistä osaksi vuorohoidon arkea. Maastouttamisen prosessi tarjosi jokaiselle työntekijälle pohjatiedot lapsihavainnoinnista sekä siihen soveltuvista menetelmistä. Lapsihavainnoinnin juurtuminen jokaisen työntekijän omaan ammatilliseen työtapaan on viime kädessä kuitenkin työntekijän omalla vastuulla. Jokainen ammattilainen itse määrittää sen, kuinka usein ja millä tavalla lapsihavainnointia vuorohoidossa toteuttaa.

Tehtyjen lapsihavainnointien seuranta

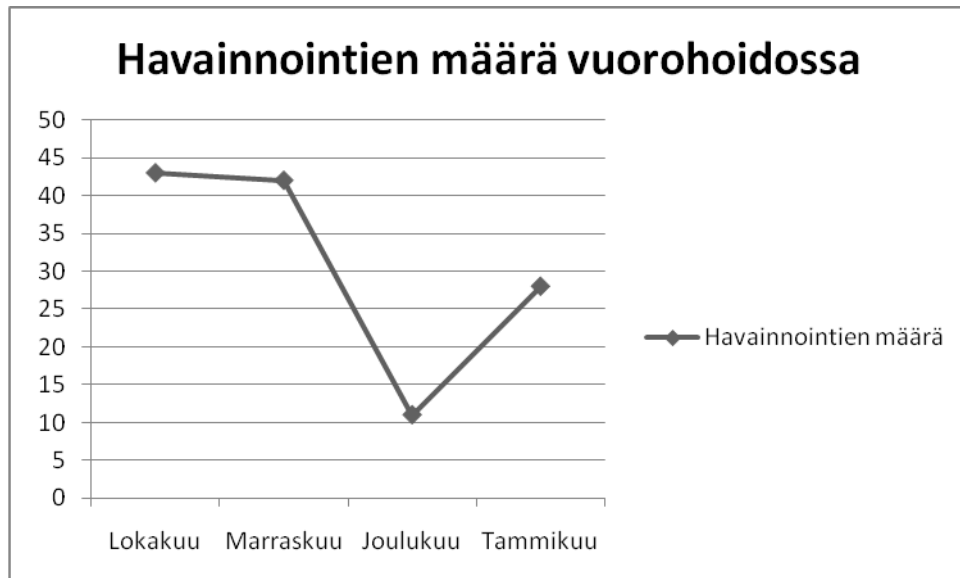
Lapsihavainnoinnin maastouttamisen prosessin aikana molemmilta vuorohoitoyksiköiltä kerättiin kuukausittaiset lapsihavainnointien lukumäärät neljän kuukauden ajanjakson ajan. Jokainen työntekijä kirjasi annettuun lapsihavainnointiseurantalomakkeeseen jokaisen itse tekemänsä havainnon. Lomakkeeseen merkittiin havainnoijan nimi, päivämäärä ja käytetty havainnointimenetelmä. Lapsihavainnointiseurantalomakkeen avulla työntekijät pystyivät seuraamaan tehtyjä havainnoiteja. Sen kautta pystyttiin myös tarkistamaan, että jokainen lapsi tulee havainnoiduksi. Seurantalomakkeen avulla myös tutkijat pystyivät seuraamaan tehtyjen havaintojen kuukausittaista lukumäärää. Molempien vuorohoitoyksiköiden kuukausittaiset yhteenlasketut havaintojen lukumäärät on esitetty alla olevassa taulukossa (taulukko 5).

Taulukko 5 Lapsihavainnointien määrä vuorohoidossa kuukausittain

Kuukausi	Havainnointien kokonaismäärä
Lokakuu	43
Marraskuu	42
Joulukuu	11
Tammikuu	28
Yhteensä	124

Taulukosta viisi voidaan päätellä, että kahden ensimmäisen kuukauden aikana lapsihavainnoiteja toteutettiin tasaisesti. Tähän vaikutti myös työntekijöiden saama tehtävä toteuttaa vähintään viisi lapsihavainnointia viiden viikon välisenä ajanjaksona. Joulukuussa tehtyjen havaintojen lukumäärä väheni huomattavasti. Väheneminen johtui analyysin perusteella pääosin joulunajan kiireistä. Tammikuussa havaintojen lukumäärä kääntyi kuitenkin jälleen uuteen nousuun.

Aineiston analyysin mukaan työntekijät kokivat maastouttamisen prosessin tärkeänä ja merkityksellisenä, mutta toteutuksen ajankohdan huonona. Joulun kiireet vähensivät havaintojen määrää. Lapsihavainnoinnin nähtiin kuitenkin jääneen hyvin työntekijöiden ajatusmaailmaan ja kypsytettyä hiljalleen.

Kuvio 1 Yhteenveto lapsihavainnoinneista kuukausittain

Kuvio tehtyjen lapsihavainnointien yhteenvedosta (kuvio 1) todentaa, että joulukuussa tapahtui voimakas notkahdus, mutta tammikuussa suunta muuttui kasvavaksi. Tästä voidaan päätellä, että lapsihavainnointia toteutetaan vuorohoidossa aaltoilevasti. Kuvioista ei voida kuitenkaan nähdä, miten lapsihavainnointien lukumäärä etenee tulevaisuudessa.

10 POHDINTA

Opinnäytetyön tarkoituksena oli maastouttaa lapsihavainnointi Janakkalan kunnan vuorohoitoon. Mielestämme maastouttaminen onnistui paremmin kuin osasimme odottaa. Prosessin pääpaino oli itse toiminnallisessa maastouttamisessa ja työntekijöiden ammatillisuuden kehittämisessä. Toiminnallinen prosessi oli mittava ja koko opinnäytetyön merkityksellisin osuus. Työn tuloksia voidaan hyödyntää muun muassa jatkotutkimuksissa sekä uusien työmenetelmien perehdyttämisessä erilaisiin työyhteisöihin.

Maastouttamisen tarkoituksena oli herätellä työntekijöitä lapsihavainnoinnin merkityksellisyyteen sekä tukea uuden työtavan juurtumisessa. Ajankaksollisesti prosessi oli kuitenkin liian lyhyt. Realistisesti ajateltuna uuden työmenetelmän käyttöön ottaminen vie aina oman aikansa muutosvastarinnan sekä työtavan omaksumisen vuoksi. Tämän takia opinnäytetyön tarkoituksena oli enemmänkin perehdyttää ja tutustuttaa työntekijät lapsihavainnoinnin maailmaan. Uuden menetelmän ajatuksiin saaminen on kuitenkin uuden työvälineen juurtumisen ehto. Uudenlainen työmenetelmä

voi muodostua osaksi omaa luontaista ja vaivatonta työtoimintaa ainoastaan siten, että sen kokee omakseen ja itselleen tärkeäksi.

Toivomme, että maastouttamisen prosessin kokonaisuus tarjosi työntekijöille miellyttävän kokemuksen. Tulevaisuudessa lapsihavainnointi kuuluu toivottavasti molempien työyhteisöjen vakiintuneisiin työtapoihin ja näytättyy osana vuorohoidon arkea. Lapsihavainnoinnin tuomat mahdollisuudet toivon mukaan hyödynnetään myös kasvatuskumppanuuden edistämisessä ja tiedon kulun parantamisessa.

Opinnäytetyön tutkimustehtävänä oli selvittää, miten lapsihavainnointi maastoutetaan Janakkalan kunnan vuorohoitoon. Maastouttamisen prosessi osoitti toiminnallisten menetelmien sopivan hyvin uuden työmenetelmän perehdyttämiseen Janakkalan kunnan vuorohoitoon. Opinnäytetyössä toteutettu rakenne useine eri vaiheineen istui vuorohoitoon ja tarjosi jokaiselle työntekijälle jotain. On kuitenkin huomioitava, että jokainen työyhteisö on omanlaisensa ja vaatii työyhteisölle kohdennetun suunnittelun.

Opinnäytetyössä käytetyt aineistonkeruumenetelmät olivat osuvia ja tarjosivat kattavia vastauksia tutkimuskysymyksiin. Valitut aineistonkeruumenetelmät mahdollistivat myös työntekijöiden äänen esiin tuomisen erilaisin keinoin. Toiset ihmiset ovat luontaisesti parempia ilmaisemaan itseään kirjallisesti kun taas toiset sanallisesti. Suuren aineiston rajaamisessa ja järjestämisessä sopiva analyysimenetelmä oli puolestaan sisällönanalyysi. Sen avulla oli suhteellisen helppo löytää aineistosta olennaiset asiat tutkimuskysymyksien kannalta. Näin ylimääräiset ja asiaan kuulumattomat materiaalit saatiin rajattua opinnäytetyön ulkopuolelle.

Lapsihavainnoinnin maastouttamisen prosessi rakentui yhteistyössä vuorohoidon johtajan kanssa. Eri vaiheet suunniteltiin tukemaan toisiaan sekä etenemään prosessin omaisesti ja johdonmukaisesti. Vaiheiden tarkoituksena oli tarjota jokaiselle työntekijälle mahdollisimman kattava ja monipuolinen kuva lapsihavainnoinnista erilaisten perehdytyskeinojen kautta. Maastouttamisen kokonaisuus oli onnistunut ja kattava. Se tarjosi jokaiselle työntekijälle jotain ja huomioi erilaiset oppijat.

Opinnäytetyön ajankohta ei ollut paras mahdollinen, sillä joulunaika katkaisi hyvin edenneen prosessin. Lapsihavainnointiseurantalomakkeen ja toteutettujen haastattelujen mukaan lapsihavainnointien tekeminen kuitenkin kasvoi uudestaan tammikuun aikana. Pitkäkestoisempi prosessi olisi mahdollistanut lapsihavainnoinnin todellisen juurtumisen seuraamisen. Esimerkiksi vuoden ajanjaksolla olisi voinut nähdä totuudenmukaisemmin, kuinka lapsihavainnointi menetelmänä vakiintuu työntekijöiden työvälineeksi arjessa.

Opinnäytetyön prosessin lyhyiden vuoksi ei voida vielä ennustaa, kuinka hyvin lapsihavainnointi tulee jäämään molempien vuorohoitoyksiköiden arkeen. Alku on ollut lupaava ja työntekijät ovat vaikuttaneet innostuneilta lapsihavainnoinnin suhteen. Jotta uusi työmenetelmä vakiintuisi jokaisen työntekijän omaan ammatilliseen työtapaan, vaaditaan jokaiselta sitoutumista, vaivannäköä sekä halua kehittää omaa ammatillisuuttaan. Uskom-

me, että lapsihavainnointi tulee jäämään osaksi vuorohoidon arkea. On kuitenkin hyvin realistista, että havainnointia tullaan toteuttamaan harvemmin kuin prosessin aikana.

Tutkimuksen aikana huomasimme, että työntekijät kokivat havainnointien dokumentoinnin lapsihavainnoinnin haasteellisimmaksi ja työläimmäksi vaiheeksi. Tämän vuoksi tehdyt havainnot jäivät helposti kirjaamatta ylös. Tärkeätkin havainnot unohtuvat kuitenkin nopeasti, jollei niitä ole kirjoitettu paperille. Unohdettuja havaintoja ei voida käyttää hyödyksi vanhempien kanssa tehtävässä yhteistyössä, eikä varhaiskasvatussuunnitelmien tekoon saada yhtä vankkaa pohjaa. Oman pään sisällä tehdyt havainnot jäivät myös helpommin jakamatta toisille työntekijöille kuin paperille kirjoitetut. Jokaisen työntekijät on itse huomattava tehtyjen havaintojen hyödyllisyys, sillä itse löydetty hyötynäkökulmat tukevat menetelmän käytönottoa omaan päivittäiseen työskentelyyn.

Mikäli toteuttaisimme opinnäytetyöprosessin uudelleen, rakentaisimme kokonaisuuden samankaltaiseksi. Muuttaisimme kuitenkin lukupiirin sisältöä yksinkertaisemmaksi, sillä työntekijät kokivat kahden kirjan olevan yhteen lukupiiriin liikaa. Kahden kirjan sisäistäminen lukupiiriin avulla oli haasteellista ja kokonaiskuvaa oli vaikea muodostaa. Myös lukupiirialueiden läpikäynti oli vaikeasti seurattavaa. Tähän pohjautuen uskomme, että yhden kirjan käsittely kerrallaan helpottaisi kokonaiskuvan jäsentymistä, sekä muiden lukualueiden sisällön ymmärtämistä. Yksi kirja mahdollistaisi myös pienemmän lukualueen sekä ajan riittävyyden lukupiiriin toteuttamiseen ja onnistumiseen.

Varhaiskasvatuksen parissa työskentelevät ammattilaiset tekevät arvokasta työtä. Työntekijöillä on mahdollisuus tukea lasten kokonaisvaltaista hyvinvointia ja lapsen itsetunnon kehittymistä. Lapsihavainnoinnin keinoin työntekijöillä on yksi väline lisää tuoda jokainen lapsi näkyväksi sekä tukea jokaisen lapsen yksilöllistä arvostusta. Havainnoimalla lapsia, voidaan saada paljon uudenlaista tietoa lapsesta, jolla saattaa olla hyvin suuri vaikutus lapsen elämänlaadun parantamisen kannalta.

Huomioimalla lasten tarpeet ja mielenkiinnon kohteet, voidaan varhaiskasvatuspalvelua kehittää lasten toivomaan ja tarvitsemaan suuntaan sekä tarjota jokaiselle lapselle hyviä lapsuuden muistoja. Näin voidaan luoda lapsille mieluinen ja viihtyisä päiväkotipäivä. Jokainen lapsi ansaitsee tulla huomioduksi ja kuulluksi omassa elämässään. Kuulluksi ja nähdyksi tuleminen vaikuttaa vahvasti lapsen omanarvon tunteeseen sekä psyykkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Varhaiskasvatuksen tavoitteena ja lähtökohtana on oltava hyvinvoiva ja onnellinen lapsi.

Lapsihavainnoinnin maastouttamisen prosessin aikana lapsihavainnoinnin tärkeys korostui entisestään niin työntekijöiden kuin meidänkin silmissämme. Saimme huomata lapsihavainnoinnista sellaisiakin ulottuvuuksia, mitä emme olleet osanneet ajatella ennen prosessin alkua. Havainnoimalla kiinnittää huomiota sellaisiin asioihin, joita ei tavallisesti kiireisessä arjessa huomaa. Havainnointi lisää vastuullisuutta sekä tahtoa tehdä työtä sydämellä lapsen hyvinvoinnin edistämiseksi. Kun asioihin alkaa kiinnittää

huomiota lapsen maailmasta käsin, ei voi enää perääntyä. Marjatta Kallialaa (2008, 201) lainaten ”Kun on nähnyt, ei voi enää sulkea silmiään ja tuodittautua hyväntahtoisen yleispuheen hämäryyteen.”

10.1 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuutta parantaa tutkijan tarkka kertomus tutkimuksen toteuttamisesta kaikkine vaiheineen. Erityisesti aineistonkeruun olosuhteet tulisi kuvailla totuudenmukaisesti ja selkeästi. Tutkija voi kertoa muun muassa haastatteluihin käytetyn ajan, mahdolliset häiriötekijät sekä oman arvionsa haastattelutilanteesta. Laadullisessa tutkimuksessa on myös tärkeätä, että tutkija kertoo tarkasti, mihin hänen tekemänsä tulokset perustuvat. Tehtyjen tulkintojen selventäjänä hän voi käyttää esimerkiksi suoria haastatteluotteita. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 227–228.)

Opinnäytetyössä tutkimusprosessi on kuvattu alusta loppuun totuudenmukaisesti, niin toiminnallisuuden kuin analyysinkin osalta. Analyysi on pyritty tekemään mahdollisimman läpinäkyväksi aineiston analyysia kuvaavilla taulukoilla sekä runsailla aineistolainauksilla. Aineistolainaukset lisäävät huomattavasti opinnäytetyön luotettavuutta, sillä ne tuovat esiin alkuperäistä aineistoa ja mahdollistavat lukijan omat päätelmät analyysin todenmukaisuudesta. Lainauksilla osallistetaan myös lukijaa muodostamaan omia ajatuksiaan tutkimuksesta sekä saamaan mahdollisesti uusia näkökulmia aiheeseen.

Tutkimuksen teossa tutkijan tulee olla mahdollisimman objektiivinen tutkittavaan ilmiöön nähden. Toisin sanoen hänen tulisi pyrkiä vaikuttamaan tutkittavaan asiaan mahdollisimman vähän. Näin ollen myös tutkimuksen tulokset ovat mahdollisimman riippumattomia tutkijan toiminnasta. Objektiivisuutta edesauttaa useamman tutkijan osallistuminen tutkimukseen. Tämä saattaa tukea myös tutkittavan ilmiön kuvaamista. Tutkijan tulisi tiedostaa omat ennakoasenteensa sekä uskomuksensa, sillä ne saattavat vaikuttaa tutkimuksen etenemiseen ja tuloksiin. (Eskola & Suoranta, 1998, 215; Mäkinen 2006, 29–30.)

Tuomen ja Sarajärven (2004, 133) mukaan laadullisessa tutkimuksessa on hyvä erottaa toisistaan havaintojen luotettavuus ja havaintojen puolueettomuus. Tähän vaikuttaa muun muassa se, yrittääkö tutkija ymmärtää ja kuulla tiedonantajaa itseään vai katsooko hän annettuja vastauksia omasta näkökulmastaan käsin ja vaikuttaako päätelmiin esimerkiksi vastaajan ikä tai sukupuoli? Laadullisessa tutkimuksessa on kuitenkin huomattu, että täydellinen objektiivisuus tutkimusilmiötä kohtaan on lähes mahdotonta, sillä tutkija on itse tutkimusasetelmansa toteuttaja sekä tulkitsija.

Opinnäytetyöprosessin aikana pyrimme olemaan mahdollisimman objektiivisia tutkittaviin sekä tutkittavaan ilmiöön nähden. Toisinaan välimatka oli vaikea pitää, sillä opinnäytetyötä tehtiin tiiviissä yhteistyössä molempien vuorohoitoyksiköiden kanssa. Kahden tutkijan käyttö mahdollisti kuitenkin useamman tutkimusmenetelmän käyttämisen aineistonkeruussa sekä havaintojen jakamisen. Tämä auttoi objektiivisuuden ylläpitämisessä,

sillä aineiston käsittely ei jäänyt missään prosessin vaiheessa ainoastaan yhden tutkijan varaan. Tutkimuksen ja aineiston analyysin tekeminen yhdessä auttoi katsomaan aineistoa ulkopuolisen silmin, eikä henkilökohtaiset ajatukset tai päätelmät sekoittuneet aineistoon.

Mäkisen (2006, 114–115) näkemyksen mukaan tutkimusetiikan kannalta on olennaista, että tutkittaville taataan anonymiteetti tutkimuksen raportoinnissa. Anonymiteetin eli henkilöllisyyden salaamisen takaamisella on tutkimusta ajatellen monia hyötyjä, kuten tutkijan vapauden lisääntyminen. Tämä näkyy muun muassa siinä, että tutkija voi vapaammin tuoda tutkimuksessaan esille vaikeampiakin teemoja. Anonymiteetin lupaaminen voi rohkaista tutkittavia kertomaan asioista rehellisemmin, joka puolestaan helpottaa todenmukaisen aineistonkeruuta. Aineiston raportoinnin yhteydessä tutkittaville luodaan usein numero- tai kirjainkoodi, jos tutkittavia halutaan aineistossa yksilöllistää.

Opinnäytetyössä jokaiselle tutkimukseen osallistuneelle työntekijälle on luotu oma koodinsa. Työntekijöiden haastatteluista sekä kyselylomakkeista on myös poistettu tunnistettavuustekijät, kuten oman yksikön tai työtoverin nimi. On kuitenkin mahdollista, että tutkittavat tunnistavat toisensa jossain määrin käytetyistä lainauksista. Tämä johtuu puhtaasti siitä, että työntekijät ovat työskennelleet keskenään niin kauan, että he ovat voineet oppia tunnistamaan työtovereilleen ominaisia sanoja tai sanontoja. Ulkopuolinen lukija puolestaan ei kykene tunnistamaan tiedonantajia.

Opinnäytetyössä jokaista tutkimukseen osallistujaa on kohdeltu tasavertaisesti. Tutkimuksen tuloksiin tai vastauksien merkityksellisyyteen eivät ole vaikuttaneet tutkittavan ominaisuudet. Myöskään vuorohoitoyksiköt eivät ole olleet tutkimuksessa eriarvoisia. Luotettavuuden parantamiseksi molemmat tutkijat osallistuivat prosessin kaikkiin vaiheisiin. Aineiston keräämistä tai analyysia ei ole jätetty yhden henkilön päätelmien varaan. Myös haastattelut on toteutettu pareittain. Luotettavuutta on edistänyt lisäksi käytetty triangulaatio, sillä eri menetelmien kerätyt tutkimusaineistot vahvistivat toisiaan.

Tutkimuksen luotettavuutta madaltaa kuitenkin se, että tutkimus ei ole toistettavissa sellaisenaan. Vaikka maastouttamisen prosessi toteutettaisiinkin tismalleen samanlaisena toisessa työyhteisössä, olisi tulos todennäköisesti erilainen. Samalla tavalla rakennettu kokonaisuus ei takaa vastaavien tulosten syntymistä. Tätä kuvasti jo opinnäytetyön prosessi, jossa samalla tavalla ohjattu maastoutus eteni eri tavoin. Kyselylomakkeiden uudelleen käyttö lapsihavainnointiin liittyvien näkemysten kartoittamisessa sen sijaan voisi toimia vastaavasti myös toisessa työyhteisössä. Tuloksia ei voida kuitenkaan yleistää, vaikka aiemmat tutkimukset vahvistivatkin osittain opinnäytetyöstä saatuja tuloksia.

10.2 Jatkotutkimusaiheet

Opinnäytetyö oli kokonaisuutena hyvin laaja. Tutkimuksen teon pääpaino oli lapsihavainnoinnin maastouttamisessa sekä työntekijöiden näkemysten selvittämisessä. Opinnäytetyön aihe rajattiin koskemaan työntekijöitä,

mutta aihetta olisi voitu tutkia monesta eri näkökulmasta. Tämän vuoksi tutkimuksen teon aikana heräsi paljon jatkotutkimusaiheita ja rajaamisvaikeuksia.

Opinnäytetyön prosessi oli ajallisesti lyhyt, sillä viiden kuukauden toiminnallinen osuus ei anna ilmiöstä vielä todellista kuvaa. Täten yksi jatkotutkimusaihe voisi liittyä lapsihavainnoinnin juurtumisen tutkimiseen Janakkalan kunnan vuorohoidossa. Samalla voitaisiin verrata sitä, miten henkilökunnan näkemykset lapsihavainnoinnista ovat muuttuneet tai kehittyneet tämän opinnäytetyön tutkimustuloksiin nähden.

Toinen jatkotutkimusaihe nousi esiin opinnäytetyön prosessin keskivaiheilla. Lapsihavainnointien toteuttaminen mallintamisvaiheessa ja myöhemmin seurantavaiheessa sai ajattelemaan sitä, miten lapset itse kokevat lapsihavainnoinnin. Miltä heistä tuntuu olla aikuisen videokuvattavana tai tarkkailtavana? Miltä tuntuu, kun aikuinen seuraa katseellaan ja kirjoittaa samanaikaisesti havaintojansa ylös? Opinnäytetyön teon aikana lapset tosin vaikuttivat tottuvan havainnoimiseen nopeasti, eivätkä kiinnittäneet esimerkiksi videokameraan sen suuremmin huomiota.

Opinnäytetyön teon aikana lapsihavainnoinnista ilmeni työntekijöiden sa-noittamana paljon erilaisia hyötynäkökulmia. Lähes jokaisessa vastauksessa tuotiin esiin tehtyjen havaintojen hyödyllisyys vanhempien kanssa tehtävässä yhteistyössä. Tästä johtuen kolmas jatkotutkimusaihe voisi liittyä siihen, tukeeko lapsihavainnointi kasvatuskumppanuutta. Tätä asiaa voitaisiin tutkia sekä vanhempien että työntekijöiden näkökulmasta. Lisäksi olisi tärkeä tutkia sitä, miten lasten vanhemmat voitaisiin osallistaa mukaan lapsihavainnointiin.

LÄHTEET

- Aaltonen, M., Ojanen, T., Sivén, T., Vihunen, R. & Vilén, M. 2003. Lapsen aika. 6.-7. p. Helsinki: WSOY.
- Alho-Kivi, H. 2002. Perhepäivähoitajien kasvatustietoisuus. Teoksessa Alho-Kivi, H. & Keskinen, S. (toim.) Kodissa vaan ei kotona – Perhepäivähoito varhaiskasvatuksen oppimisympäristönä. Helsinki: Tammi, 61–81.
- Alho-Kivi, H. 2004. Perhepäivähoidon mahdollisuudet erityisvarhaiskasvatuksessa. Teoksessa Keskinen, S. & Virjonen, H. (toim.) Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoidossa. Helsinki: Tammi, 223–232.
- Apukka, J., Juuti, J., Jyry, T. & Tuomela, S. 2009. Lapsihavainnointi – Polku lapsen maailmaan. Lapsihavainnointiin perehdyttäminen ryhmäperhepäiväkodissa. Hämeen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, J. & Vastamäki, J. 2010. Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1 – Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 3. uud. ja täyd. p. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Grönfors, M. 2007. Havaintojen teko aineistonkeräyksen menetelmänä. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1 – Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 2. korj. ja täyd. p. Jyväskylä: PS-kustannus, 151–167.
- Hakkarainen, J. 2009. Sosiaalipedagogiikka ja sosiokulttuurinen innostaminen ammatillisen identiteettini rakennusaineina, pdf-tiedosto. Viitattu 23.2.2011.
<https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/8096/Hakkarainen.Johanna.pdf?sequence=2>
- Hakkarainen, P. 2002. Kehittävä esiopetus ja oppiminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Heikka, J., Hujala, E. & Turja, L. 2009. Arvioinnista opiksi – Havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa. Vantaa: Printel Oy.
- Heikkinen, H. 2007a. Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa Heikkinen, H., Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.) Toiminnasta tietoon – Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. 2. tark. p. Helsinki: Kansanvalistusseura, 16–38.

Heikkinen, H. 2007b. Toimintatutkimus – Toiminnan ja ajattelun taitoa. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1 – Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 2. korj. ja täyd. p. Jyväskylä: PS-kustannus, 196–211.

Heinämäki, L. 2002. Kotiäidistä kasvattajaksi – Perhepäivähoitajan ammatin ja koulutuksen kehittyminen. Teoksessa Alho-Kivi, H. & Keskinen, S. (toim.) Kodissa vaan ei kotona – Perhepäivähoito varhaiskasvatuksen oppimisympäristönä. Helsinki: Tammi, 38–60.

Helenius, A. & Korhonen, R. 2008. Pedagogiikan palikat – Johdatus varhaiskasvatukseen ja -kehitykseen. Helsinki: WSOY.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2008. Tutki ja kirjoita. 13.–14., osin uud. p. Helsinki: Tammi.

Hujala, E. & Fonsén, E. (toim.) 2010. Työyhteisön pedagoginen kehittäminen työhyvinvoinnin perustana päivähoidossa -projekti. Loppuraportti. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hujala, E., Puroila, A., Parrila, S. & Nivala, V. 2007. Päivähoidosta varhaiskasvatukseen. 1. p. Hyvinkää: Edufin.

Hämäläinen, J. & Kurki, L. 1997. Sosiaalipedagogiikka. Helsinki: WSOY.

Jalli-Huhtala, J. 21.3.2011. Oppariin liittyen. Vastaanottaja Nea Norvia. [Sähköpostiviesti] Viitattu 9.4.2011.

Janakkalan kunnan vuorohoito. 2009. Perehdytyskansio. Janakkala.

Kalliala, M. 2008. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Gaudeamus.

Karila, K. 2006. Kasvatuskumppanuus vuorovaikutussuhteena. Teoksessa Karila, K., Alasuutari, M., Hännikäinen, M., Nummenmaa, A. & Rasku-Puttonen, H. (toim.) Kasvatustutkimus. Vaajakoski: Gummerus kirjapaino Oy, 91–108.

Karlsson, L. 2003. Sadutus, avain osallistavaan toimintakulttuuriin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kaskela, M. & Kekkonen, M. 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta – Opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Keskinen, S. & Virjonen, H. (toim.) 2004. Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoidossa. Helsinki: Tammi.

Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2010. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa – Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

Kivioja, U., Koskenrouta, P. & Valpola, M. 1991. Perhepäivähoidon perusteet ja käytäntö. Helsinki: Kirjayhtymä.

Koski, M. 2002. Perhepäivähoidon sosiaalinen oppimisympäristö. Teoksessa Alho-Kivi, H. & Keskinen, S. (toim.) Kodissa vaan ei kotona – Perhepäivähoito varhaiskasvatuksen oppimisympäristönä. Helsinki: Tammi, 135–145.

Kurki, L. 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Tampere: Vastapaino.

Kurki, L. 2006. Kansalainen persoonana yhteisössään. Teoksessa Kurki, L. & Nivala, E. Hyvä ihminen ja kunnan kansalainen – Johdatus kansalaisuuden sosiaalipedagogiikkaan. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy, 115–191.

Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.

Määttänen, K. & Somervuori, S. 2009. Lapsihavainnointi päiväkodin varhaiskasvatuksen työmenetelmänä. Laurea-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Niiranen, P. 1999. Lasten vuorovaikutuksen havainnointi päiväkodissa. Teoksessa Ruoppila, I., Hujala, E., Karila, K., Kinos, J., Niiranen, P. & Ojala, M. (toim.) Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Atena kustannus, 234–254.

Parrila, S. 2002. Perhepäivähoito osana suomalaista päivähoitojärjestelmää. Teoksessa Alho-Kivi, H. & Keskinen, S. (toim.) Kodissa vaan ei kotona – Perhepäivähoito varhaiskasvatuksen oppimisympäristönä. Helsinki: Tammi, 13–37.

Piironen-Malmi, U. & Strömberg, S. 2008. Välittämisen pedagogiikka. Helsinki: Tammi.

Reunamo, J. 2007. Tasapainoinen varhaiskasvatus – Erilaisia tapoja suhtautua muutokseen. Helsinki: WSOY.

Salmela, A. 2004. Pienistä äänistä suuriin kertomuksiin – sadutus lasten kuulemisen välineenä perheterapiassa. Teoksessa Keskinen, S. & Virjonen, H. (toim.) Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoitotilassa. Helsinki: Tammi, 140–156.

Sharman, C., Cross, W. & Vennis, D. 2004. Observing children - a practical guide. 3rd edition. New York: Continuum.

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. 2005. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Oppaita 56. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Sosiaaliportti. 2010. Mitä sääntöjä tai lakeja tulisi huomioida lapsihavainnoinnissa? Viitattu 5.1.2011. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/konsultointi/varhaiskasvatus/kysymys/?groupId=3ef9cfd1-6932-4c1d-8090-87ef3c6776ce&announcementId=4040b511-e1bd-41b4-9eb2-3b56f72d869a>

Sumkim, T. & Tuomi, L. 2010. Strategia arjessa – Oivalluksia organisaation uudistajille. Helsinki: WSOYpro Oy.

Tiilikka, A. 2010. Kasvatuskumppanuus – Tulevaisuuden osallisuutta ja yhteisöllisyyttä. Teoksessa Turja, L. & Fonsén, E. (toim.) Suuntana laadukas varhaiskasvatus – Professori Eeva Hujalan matkassa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry, 66–79.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2004. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Turja, L. 2004. Lapset laadun määrittäjinä ja arvioijina. Teoksessa Kupila, P. (toim.) Arvioidaan yhdessä – Näkökulmia arviointiin varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Tammi, 9-30.

Työturvallisuuskeskus TTK. 2007. Perehdyttämisen suunnittelu ja toteutus. Helsinki: Työturvallisuuskeskus.

Törrönen, M. 1999. Lapsi ja osallistuva havainnoiminen. Teoksessa Ruoppila, I., Hujala, E., Karila, K., Kinos, J., Niiranen, P. & Ojala, M. (toim.) Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Atena kustannus, 218–233.

Valli, R. 2007. Kyselylomaketutkimus. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1 – Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 2. korj. ja täyd. p. Jyväskylä: PS-kustannus, 102–125.

Vastamäki, J. 2007. Kyselylomaketutkimus: Tutkimusasetelman ja mittareiden valinta. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1 – Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 2. korj. ja täyd. p. Jyväskylä: PS-kustannus, 126–138.

Viitala, K. 2008. Havainnointi opettajan työvälineenä. Luento. Janakkala. 20.11.2008. Tampereen yliopisto. Luennon muistiinpanot ja jaettu moniste.

Vilkka, H. 2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi.

Väisänen, T. 1997. Ryhmäperhepäivähoito. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

Väisänen, T. 2007. Ryhmis – Ryhmäperhepäivähoito tänään. Helsinki: Tammi.

TIEDOTE VUOROHOIDON LASTEN VANHEMMILLE

Hei kotiväki!

Olemme kaksi kolmannen vuosikurssin sosionomi opiskelijaa Hämeen ammattikorkeakoulusta. Tarkoituksenamme olisi toteuttaa opinnäytetyömme Janakkalan vuorohoidossa eli sekä Unipuussa että Unikoilla. Opinnäytetyömme aihe on lapsihavainnointi ja tarkoituksenamme on tutkia lapsihavainnointia vuorohoidossa.

Aloitamme projektimme syksyllä 2010 ja toivomme saavamme sen päätökseen kevään loppuun mennessä. Tavoitteenamme on saada lapsihavainnointi osaksi vuorohoidon arkea, sillä uskomme sen parantavan vuorohoidon laatua. Aihe on myös hyvin ajankohtainen koko Janakkalan kunnan varhaiskasvatuksessa.

Lapsihavainnointi on tärkeä apuväline lasten tarpeiden, mielenkiinnon sekä kehitysvaiheiden kartoittamisessa. Havaintojen avulla työntekijöiden on helpompaa kertoa vanhemmille mm. lapsen päivän kulusta. Lapsihavainnointi edesauttaa myös lapsille sopivan toiminnan ja oppimismahdollisuuksien suunnittelua sekä lapselle sopivan toimintaympäristön kehittämistä niin että se tukee entistä monipuolisemmin lapsen ainutlaatuisia tarpeita sekä taitoja.

Lapsihavainnointia käytetään siis toiminnan kasvatukselliseen kehittämiseen. Lapsihavainnoinnin kautta lapsi osallistuu hänelle luonnollisilla tavoilla toiminnan suunnitteluun. Sillä pyritään myös tukemaan kasvatuskumppanuutta sekä edesauttamaan lapsen ja vanhempien tyytyväisyyttä vuorohoitoon.

Lapsihavainnointia voidaan toteuttaa mm. kirjaamalla lasten leikkiä, saduttamalla tai haastattelemalla lapsia, valokuvaamalla ja videoimalla toimintaa. Alla olevalla lapulla pyydämme lupaa toimintamme toteuttamiseksi. Palautathan lomakkeen viimeistään **pe 10.9.2010 – kiitos!**

☺ Miia Rämänen ja Nea Norvia

Lapsen(/lapsien) nimi

• Lastani saa kuvata kameralla:	Kyllä:	☐	Ei:	☐
• Lastani saa kuvata videokameralla:	Kyllä:	☐	Ei:	☐
• Lapseni kertomuksia saa äänittää (esim. sadutus)	Kyllä:	☐	Ei:	☐
• Lastani saa haastatella:	Kyllä:	☐	Ei:	☐
• Lapsihavainnoinnin tuotoksia saa käyttää opinnäytetyön teossa:	Kyllä:	☐	Ei:	☐

(Lapsen henkilöllisyyttä ei paljasteta opinnäytetyössä!)

Huoltajan allekirjoitus:

Kiitos!

LUPAKYSELY TYÖNTEKIJÖILLE

Annan luvan opiskelijoille (Miia Rämänen ja Nea Norvia) käyttää kaikkea näkemäänsä ja kuulemaansa tietoa hyväksi opinnäytetyön tekemisessä. Suostun siihen, että opiskelijat havainnoivat valokuvaamalla, videokuvaamalla, äänittämällä sekä seuraamalla arkea.

Työntekijän henkilöllisyyttä ei paljasteta opinnäytetyössä!

Päiväys: _____

Nimi: _____

Allekirjoitus: _____

Kiitos yhteistyöstä! ☺

LAPSEN HAVAINNOINTILOMAKE

Lapsen nimi _____ Pvm: _____ Klo: _____ Havainnoija: _____

Käytetty havainnointimenetelmä: _____

Mitä havainnoin/Mihin havainnoissa keskityin:
 _____
 _____
 _____
 _____

Keskeiset havainnot:
 _____
 _____
 _____
 _____
 _____
 _____
 _____
 _____

Mitä ajatuksia havainnoinnin aikana/seurauksena heräsi:
 _____
 _____
 _____
 _____
 _____
 _____
 _____

Miten voit hyödyntää tehtyjä havaintoja arjessa:
 _____
 _____
 _____
 _____
 _____

Kuvaathan havainnointitilanteen sekä tekemäsi havainnot lapsista myös lapsihavainnointivihkoon, kiitos. ☺

LAPSIHAVAINNOINNINSEURANTALOMAKE -ESIMERKKI

Lapsen nimi	Pvm/ Havainnointi menetelmä/ Havainnoiija	Pvm/ Havainnointi menetelmä/ Havainnoiija	Pvm/ Havainnointi menetelmä/ Havainnoiija
Elli Esimerkki	14.8.2010 Sadutus (Essi)	16.8.2010 Osallistuva havainnointi (Essi)	
Antti Asiallinen			
Simo Siili			
Pekka Puu			
Ulla Ujo	17.8.2010 Valokuvaus (Pekka)		
Martta Matkija			
Matti Myöhästyjä			
Anna Aurinkoinen			
Mikko Mallikas			

LAPSIHAVAINNOINNIN ALKUKARTOITUS-KYSELY

Nimi: _____

1. Mitä lapsihavainnointi mielestäsi on?

---

2. Miten lapsihavainnointia voidaan toteuttaa?

---

3. Yleisesti ajatuksiasi lapsihavainnoinnista?

---

4. Millainen nykytilanne työyksikössäsi on lapsihavainnoinnin suhteen?

---

5. Oletko itse toteuttanut lapsihavainnointia? Jos olet, niin miten? Jos et ole, niin minkä takia?

---

6. Lapsihavainnoinnin ruusut ja risut?

---

7. Miksi lapsihavainnoinnin arkeen mukaan ottaminen on ajankohtainen/tarpeellinen kehittämishaaste? Millaisia vaikutuksia/ mahdollisuuksia sillä voisi olla vuorohoidossa?

---

8. Miten lapsihavainnointi voitaisiin mielestäsi saada paremmin osaksi vuorohoidon käytäntöä?

Voit jatkaa vastauksiasi paperin kääntöpuolelle.
Käsitlemme vastauksia nimettömästi ja luottamuksellisesti.

Kiitos!

Terveisin Miia ja Nea ☺

LAPSIHAVAINNOINNIN LOPPUKARTOITUS-KYSELY

Nimi: _____

1. Lapsihavainnoinnin herättämiä ajatuksia?

---

2. Millainen nykytilanne työyksikössäsi on mielestäsi lapsihavainnoinnin suhteen?

---

3. Lapsihavainnoinnin ruusut ja risut?

---

4. Millaisia vaikutuksia/ mahdollisuuksia lapsihavainnoinnilla on vuorohoidossa?

---

5. Miten lapsihavainnointi tukee työtäsi?

---

6. Miten aiot ylläpitää omalta osaltasi lapsihavainnointia jatkossa työyksikössäsi?

---

7. Miten arvioit lapsihavainnoinnin pysyvän osana oman työyksikkösi arkea?

---

8. Palaute:

Voit jatkaa vastauksiasi paperin kääntöpuolelle.
Käsitlemme vastauksia nimettömästi ja luottamuksellisesti.

Kiitos!

Terveisin Miia ja Nea

TEEMAHAASTATTELURUNKO

1. Miltä sinun mielestäsi lapsihavainnointi projekti on tuntunut kokonaisuudessaan?
2. Olivatko ohjeistukset tarpeeksi selkeitä?
3. Miten näkemyksesi lapsihavainnoinnista ovat muuttuneet projektin aikana?
- 4 Miten lapsihavainnointi on arjessa näkynyt?
5. Miten aiot omalta osaltasi ylläpitää lapsihavainnointia?
6. Mitkä menetelmät koit itsellesi soveltuvimmiksi?
7. Mikä prosessin vaihe tuki sinua parhaiten?
8. Miten lapsihavainnoinnin maastouttaminen vuorohoitoon mielestäsi onnistui?
9. Miten prosessin eri vaiheet tukivat mielestäsi lapsihavainnoinnin maastouttamista sekä omaa osallistumistasi projektiin?
  - Lapsihavainnointi palaveri
  - Mallintaminen
  - Työntekijöiden lapsihavainnoinnin toteuttaminen
  - Lukupiiri
  - Purkupalaveri
  - Lapsihavainnointi lomake
  - Lapsihavainnointi seurantalomake
  - Kyselylomakkeet